

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

MARTIE 2000

**Revistă editată de
FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

**Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA**

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEL**,
academician **VIRGIL CÂNDEA**,
DINU C. GIURESCU,
membru corespondent
al Academiei Române

**Director – redactor-șef
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)**

Secretar general de redacție:
Dorin Matei

Redactori:
Florentina Dolghin,
Ioan Lăcustă,
Manuel Stănescu,
Marian Ștefan

**Secretar de redacție
și macheta artistică:**
Theodor Lianos

Economic-financiar:
Doina Pascu

Corectura: Georgeta Apreotesci,
Constanța Avram

Dactilo: Floarea Dragne, Tudora Petre

Consilieri:
Ioana Ursu, Radu Ion Popescu

București, Piața Valter Măărăcineanu,
nr. 1-3, sau **Intrarea Dr. Alexandru**
Marcovici (fostă Victor Eftimiu), etaj
III, camerele 281 (redactori), 283
(secretariat și difuzare), 285 (corec-
tură). Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1,
Căsuța poștală 1-702, Cod 70711,
Telefon: 315.09.91; Fax: 312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „CORESI” S.A.
București, director general Dumitru
Constantinescu; director comercial
M. Vlădeanu; director M. Soare

1-4 Gestul cardinalului Humbert de Moyenmoutier, din 1054, este considerat de istorie momentul care marchează fractura dintre Biserica răsăriteană și cea apuseană. Diferențele apăruseră, de fapt, cu mult înainte și ele au continuat să se adâncească și după Marea schismă. Despre deosebirile arhitecturale – și nu numai – grăiesc și cele două coperte ale revistei noastre.

În Thesalia (Grecia) se înalță 24 de mănăstiri ridicate în secolele XIV-XVI de către călugări anahoreți. Din 1988, ele se află pe lista patrimoniului universal al UNESCO. Doar patru dintre ele mai sunt ocupate astăzi de comunități de călugări ortodocși (coperta 1).

La Florența s-a înălțat, începând cu anul 1294, Catedrala Santa Maria Del Fiore (coperta 4)

2 Miniatură dintr-un manuscris medieval ce ilustrează o viziune a sfârșitului Lumii, când lupta dintre forțele Binelui și cele ale Răului ia amploare

3 Teama de sfârșitul Lumii a fost, multă vreme, asociată cu teama față de turci. La Viena, în 1683, otomanii au încercat, pentru ultima oară și fără succes, să pătrundă în inima Europei. Această tavă de argint, realizată la Augsburg, în 1683-1684, înfățișează momentul prezentării prizonierilor otomani în fața împăratului Leopold I. Ea este operă meșterului Lorenz, care a murit un an mai târziu, în 1685. Tava, împreună cu alte daruri din partea împăratului Leopold I, i-a fost înmănată în 1684 țarului Petru I și se află astăzi la Muzeul Ermitaj.

UN GÂND PE LUNĂ

Omul nu-i om decât atunci când e liber: să facă ori să nu facă ceva, să aleagă ori să îndure, să iubească ori să se retragă înlăuntrul lui însuși. Liber de, eliberat de ceva.

Antonio Gala, scriitor spaniol

**Cartea dumneavoastră de istorie
în fiecare lună**

SUMAR

martie

2000

4 Poartă într-un sens giratoriu

Ne-am aflat în calea răutăților?

P.P. PANAITESCU

5 Mica Antantă redivivus

1941-1944. Eduard Beneš în solie

M. TEJCHMAN

9 Curtoazia pumnului

Audiențele lui Vișinski la rege

C. VIȘOIANU

TRAISTA CU AMINTIRI

15 Promenadă cu diplomați

La San Remo, în aprilie 1920

D. GHYKA

19 Cu inteligență s-a plămădit România Mare

Amintirile lui Viorel V. Tilea

24 Lavina orgoliilor

Cum se schimbau guvernele în perioada interbelică

I. SCURTU

29 Zidarii care dăruim

Proiectul milenarist

L. BOIA

33 Sub puterea blestemului

D.H. MAZILU

RANA DIN SUFLET

37 Un om prevenit... nu face nimic

S.S.I. despre războiul sovieto-finlandez

C. TRONCOTĂ

42 Buchet de flori pentru un avertisment

Întâlniri cu Alexandra Kollontai

T. GÂRBEA

45 Cu o statuie nu se face primăvară

La Chișinău, în aprilie 1928

I. LĂCUSTĂ

47 Sculptura Phoenix

Darul prințesei Olga Sturdza din nou în Iași

C. OSTAP

1001-2000

49 Lumea s-a despicat

Marea Schismă

V. CÂNDEA

EVENIMENT

53 Premiați la președinție

Concurs național de istorie

B. MURGESCU,
R. VASILE

CHIPURI UITATE
ALE MILENIULUI

55 Ibn al Saud

V. IONESCU

59 Lungul drum al României către Franța

Relațiile diplomatice între 1880-1920

A. DAVIER

66 Tihna de acasă

Din trecutul familiei

T. STĂNESCU-
STANCIU

71 Cine iubește și lasă...

Maria Tănase

M. ROȘCA

75 Figuri de

Pantheon personal

N.M. NICOLAE

78 Înteptul neînțeleș

Confucius

A.E. BUDURA

84 Filosofia – complicea morții

Seneca

F. HERA

RUBRICI

14 Două secole în câteva rânduri

V. TÂPKOVA-
ZAIMOVA

58 Pentru biblioteca dumneavoastră

89 Zig-zag prin secolul XX

32, 93 Clio anunță

92; 94; 95

Blitz... Concurs; Rebus; Dialog

LOCUL ROMÂNILOR ÎN EUROPA

P.P. PANAITESCU

Poarta de intrare a năvălitorilor nu este peste poporul român; drumul lor îl înconjoară, lăsându-l ca o stâncă izolată între valurile mișcătoare; răutățile n-au trecut peste noi. Europa prezintă spre răsărit un zid de munți, începând de la sud, cu Carpații noștri, apoi cu Carpații Galiției, Munții Tatra, ai Boemiei, pădurile și mlaștinile Oderului. În acest zid ridicat de natură se afla însă o mare deschidere: aceea dintre Munții Beschizi și Munții Sudeți, din frontul Boemiei. Între izvoarele Vistulei și ale Oderului, se deschide „poarta Moraviei” spre câmpia Dunării Mijlocii, drum folosit din preistorie (drumul chihlimbarului). Pe acolo a trecut grosul năvălirilor hunilor, ostrogoților, longobarzilor. În Carpații Galiției se află Pasul Uzok, pe unde au trecut maghiarii spre Panonia, precum și principală ceată a tătarilor în marea lor năvălire (de aceea poartă și numele de „Pasul Tătarilor”). Al treilea punct slab este stepa de la nordul Mării Negre care are o prelungire spre apus, în Bugeac, de unde se întinde coridorul Dobrogei, prin care au trecut odinioară bulgarii spre țara care poartă azi numele lor, precum, cu multe veacuri înainte, trecuseră pe aci scitii nomazi. Această cale nu atinge însă cetatea Carpaților.

Frontul dinspre sud, al pământului românesc, este apărat de Dunăre, peste care au venit turcii; dar nu prin țara noastră trecea principală cale de cucerire a otomanilor spre Europa Centrală pe aci turcii urmau să străbată la rând Balcanii, Dunărea, Carpații,

podiușul transilvan și Munții Apuseni, apoi mlaștinile Tisei. În schimb, exista în fața lor marea drum deschis, drumul imperial Constantinopol-Sofia-Belgrad și, de acolo, șesul Europei Centrale. Și, de fapt, pe acolo, a trecut Mohamed II la Belgrad, Soliman II la Mohaci și la Buda, Căra-Mustafa la Viena. În schimb, nici o mare oștire turcească n-a trecut pe la noi, împotriva Europei Centrale. Acesta este în parte motivul pentru care Țările Române au fost

lăsate de turci sub stăpânire românească, căci România era alături de drumul cuceririi otomane. Năvăliri dușmane au fost destule și în țara noastră, dar nu pe aici a fost calea ofensivei barbare împotriva Europei.

Marele păduri, care ocupau odinioară întinse suprafețe, au fost și ele un mijloc de apărare a poporului. „Pădurea este cea mai întinsă formațiune vegetală a României” (V. Mihăilescu), rolul ei istoric este covârșitor. Barbarii, popoare de stepă, s-au ferit de păduri în calea lor.

Pământul românesc era un adăpost înconjurat de drumuri ce nu străbat prin centrul lui. Astfel se înțeleg cele spuse mai sus despre procesul de retragere a romanității orientale într-o cetate de apărare și de aceea au rămas românii o insulă romanică despărțită de masa celorlalte popoare romane. Pe laturi, s-au așezat slavii și maghiarii, poporul băștinaș a rămas în cetate.

(Fragment din lucrarea *Introducere la istoria culturii românești*, Editura Științifică, 1969)

În exclusivitate

Istoriografia română consacrată pregătirii și înfăptuirii loviturii de stat de la 23 august 1944 a evidențiat, pe baza surselor românești, diferitele legături ale opoziției din România cu factori politici din exterior, în căutarea unei soluții

de ieșire a țării din alianța cu puterile Axei. Între altele, și cu Eduard Beneš și guvernul cehoslovac din exil la Londra. Istoricul Miroslav Tejchman întregește tabloul acestei colaborări cu documente din arhive cehe.

EDUARD BENEŠ ȘI OPOZIȚIA ROMÂNĂ (1941-1944)

MIROSLAV TEJCHMAN
(Praga)

Praga, 29 mai - 1 iunie 1933: sesiune a Consiliului Permanent al Micii Înțelegeri ce reunește la aceeași masă pe N. Titulescu (în centru), E. Beneš (ultimul din dreapta, jos) și Bogoliub Jevtič (în stânga lui Titulescu)

Profesorul Miroslav Tejchman vorbește foarte bine limba română. Am constatat acest lucru cu prilejul vizitei pe care a făcut-o în România. Este și un foarte bun cunoscător al țării și al istoriei noastre. Ne-a promis atunci câteva articole în exclusivitate pentru Magazin istoric. Profesorul Tejchman trăda prin vorba socotită și concisă, prin comportamentul său, influența germană. Ne-am mirat deci văzând că lunile trec și primul articol promis nu mai sosește. I-am scris. Ne-a răspuns, expediindu-ne și o copie a materialului trimis deja prin fax. Era la fel de surprins ca și noi, pentru că mașinăria îl asigurase că noi primisem comunicarea. Minuni ale tehnicii.

Înainte de a prezenta cititorilor noștri, din surse cehe necunoscute la noi, un episod din cel de-al doilea război mondial, câteva cuvinte despre profesorul Miroslav Tejchman.

S-a născut, în 1938, la Praga. A absolvit Facultatea de filologie a Universității Caroline. Este cercetător științific la Institutul de istorie al Academiei de Științe a Republicii Ceh. Și-a susținut doctoratul cu lucrarea România în umbra lui Hitler. Prima carte tipărită a avut ca subiect tot istoria noastră: Ordinul regelui (evenimentele din august 1944). Este autorul a peste 10 monografii, dintre care amintim: Lupta pentru Balcani (1982), Războiul în Balcani (1986), Fascismul balcanic (1989), Sovietizarea Europei de Răsărit (1995), Istoria țărilor slave de sud (1998), Relațiile cehoslovaco-sovietice în negocierile diplomatice din perioada 1939-1945, vol. I (1998) și II (1999). Este profesor la Universitatea Carolină, președintele Comitetului național al balcaniștilor și membru fondator al Fundației Nicolae Titulescu.

La Ankara...

Încă din anul 1941 opoziția română a stabilit un contact cu reprezentanții guvernului cehoslovac aflat în exil. În luna noiembrie a acelui an Ion Cristu, șeful Secției economice a Ministerului Afacerilor Externe din România, a sosit la Ankara într-o călătorie în interes de serviciu. Aici s-a întâlnit și cu dr. Miroslav Hanák, cel care înainte de război activase în capitala Turciei ca delegat al societății Skoda Omnipol. Conform raportului lui Hanák, în timpul discuțiilor, Cristu afirmase că opoziția din România ar fi fost îndatorată dacă dr. Beneš ar fi acordat atenție „problemelor românești”. Informat, președintele cehoslovac s-a arătat interesat și a ținut să sublinieze că în acele momente „țările mici” aflate la graniță cu Rusia „nu trebuie

să creeze bariere, ci o legătură între marea putere răsăriteană și restul Europei”.

Înainte de a se întoarce în patrie, la sfârșitul lui februarie 1942, Cristu a transmis mulțumirile sale lui Beneš pentru atenția pe care o acordase până atunci problemelor românești.

În ianuarie 1943, Cristu s-a deplasat din nou în Turcia și din nou s-a întâlnit cu Hanák. De data aceasta, l-a informat mai detaliat despre faptul că opoziția română intenționase mai demult să trimită la Beneš pe unul dintre oamenii săi, printre care și pe Cretzianu, fostul secretar al Ministerului Afacerilor Externe. Dar la mijlocul lui decembrie 1942, când guvernul cehoslovac din exil declarase război României, întreaga acțiune a căzut. Cristu l-a mai vizitat pe Hanák de câteva ori, despărțindu-se de acesta cu

asigurarea lui Beneš că fi va sprijini pe români în fața Aliaților, inclusiv a guvernului sovietic.

...în Elveția...

Opoziția română utiliza și un alt canal cu străinătatea. În iunie 1943, în Elveția, dr. Jaroslav Kopecky, reprezentantul guvernului cehoslovac în exil și fostul reprezentant al Cehoslovaciei pe lângă Societatea Națiunilor de la Geneva, a fost contactat de R. Franasovici și G. Gafencu, aceștia doi aflându-se în legătură, primul cu Gh. Tătărescu, cel de-al doilea cu I. Maniu. Primul care l-a căutat pe Kopecky a fost Franasovici, care era însoțit și de profesorul și istoricul artei G. Opreșcu, sosit de la București la 21 iunie.

Puțin mai târziu, Franasovici și Gafencu i-au remis cehului un mesaj pentru Beneš, solicitându-i „să-i

ajute [pe români] la Moscova" (unde liderul cehoslovac tocmai se pregătea să efectueze o vizită), în sensul de a sonda intențiile guvernului sovietic privind România. Reprezentanții români și-au justificat cererea prin faptul că Beneš „este o personalitate a cărei concepție privind colaborarea popoarelor mici corespunde cu concepția noastră și este singura ce poate fi înțeleasă de Moscova“.

Pe scurt, opoziția română dorea să știe ce soartă pregătea Moscova României și, „de asemenea, să obțină de la aliații occidentali unele garanții referitoare la integritatea teritorială“.

Un nou mesaj al opoziției române a fost adus la Geneva în octombrie 1943 de către Raoul Bossy (*Magazin istoric*, nr. 2/1999), de multă vreme omul de legătură al lui Franasovici cu opoziția de acasă. Acesta avea însă contact și cu Al. Dulles, rezidentul serviciului american de informații în Elveția. Maniu și Brătianu i-au încredințat sarcina de a informa guvernul cehoslovac și pe anglo-americani că opoziția era dispusă (dacă va obține anumite garanții) să organizeze, la momentul potrivit, o lovitură de stat. Imediat după aceea însă, profesorul G. Opreșcu a adus o știre ce anula practic informația anterioară: din cauza concentrării mari de

Consiliul Permanent al Micii Înțelegeri (de la stânga la dreapta): E. Beneš, B. Jevtić și N. Titulescu

trupe germane în țară, așa ceva nu era posibil. Astfel, legăturile de la Geneva s-au întrerupt pentru moment.

...la Stockholm și...

Aproximativ în aceeași perioadă, guvernul cehoslovac din exil a fost abordat și de un diplomat român din Suedia. La 11 august 1943, Steinescu, însărcinatul cu afaceri al Legației României la Stockholm, și-a vizitat un prieten cehoslovac, dr. Vladimir Kucera, și, cu această ocazie, l-a întrebat dacă reprezentanții cehoslovaci, respectiv președintele Beneš, nu ar fi dispuși să medieze o apropiere a românilor de guvernul sovietic.

S-a dovedit că Steinescu reprezenta mai ales interesele guvernului lui Antonescu și de aceea Kucera a primit dispoziție să nu mai discute cu el. Dr. Hubert Ripka, secretar de stat la Ministerul Afacerilor Externe, a interzis în mod explicit orice fel de legături ce ar fi putut „atrage Cehoslovacia într-o com-

binăție fie și parțial îndreptată împotriva Rusiei“. Ca atare, Kucera trebuia să remită colegului său român un mesaj către guvernul de la București, în sensul că acesta nu trebuia să creadă că „britanicii sau americanii îi vor ajuta împotriva rușilor“.

Așadar, la jumătatea anului 1943, pe lângă cele două canale ale opoziției, se deschisese încă unul, de astă

dată al guvernului Antonescu.

Încă înainte de vizita sa în Uniunea Sovietică, la mijlocul lunii noiembrie 1943, dr. Beneš l-a informat pe Maniu că în discuțiile ce le va purta cu reprezentanții U.R.S.S. nu va uita să soneze și reacțiile sovietice la chestiunea românească. Totodată, a atras atenția liderilor români că țara lor și Ungaria erau singurele state din sfera de influență germană în care până atunci nu exista o mișcare de rezistență armată împotriva celui de-al III-lea Reich.

Este știut faptul că în timpul discuțiilor cu Stalin și Molotov, Beneš i-a întrebat detaliat despre intențiile sovieticilor față de România. Stalin și Molotov l-au asigurat pe Beneš că erau interesați să încheie un tratat cu România, că sprijină dreptul acesteia asupra nordului Transilvaniei, dar au accentuat că nu intenționau nici măcar să discute despre o eventuală retrocedare a Basarabiei și a Bucovinei de Nord.

Imediat, dr. Beneš a informat opoziția română, prin intermediul lui T. Solacolu, atașatul de presă al Legației române din Berna, în legătură cu cele discutate la Moscova, astfel încât, pentru prima oară, românii primeau informații despre condițiile sovietice, în eventualitatea unor viitoare negocieri. În același timp, Beneš a făcut un apel către români de a trimite în străinătate pe unul dintre reprezentanții lor de marcă, capabil să apere interesele țării în fața Alianților.

Mesajul lui Beneš s-a încrucișat pe drum cu o scrisoare a lui Maniu din 24 ianuarie 1944, în limba germană, în care fruntașul român mulțumea președintelui Cehoslovaciei pe mai mult de zece pagini pentru eforturile lui de până atunci în favoarea României; totodată, el propunea reînnoirea colaborării antebelice din cadrul Miciei Antante.

...din nou în Elveția

La 25 februarie 1944, Gh. Tătărescu i-a trimis lui Beneš o scrisoare (conform unor informații, pare să fi fost vorba deja despre o a doua, dar prima nu a putut fi găsită). În ea Tătărescu aprecia că „încă de pe acum este necesar să fie pregătit terenul pentru tratatul cu Uniunea Sovietică și să fie apărută cauza României la

În timpul vizitei la Praga (22-25 martie 1937), primul ministru român Gh. Tătărescu (stânga) a fost primit de președintele Cehoslovaciei, E. Beneš

Kremlin“. În România, preciza el, nu exista un om căruia să i se poată încredința această misiune, drept care el își puna toate speranțele în președintele Cehoslovaciei. La această scrisoare, remisă lui Beneš la Geneva de către R. Franasovici, era anexat un document amplu, redactat în limba franceză, intitulat *Programul politic al lui Gheorghe Tătărescu, fost prim-ministru*.

Ceva mai târziu, de la Tătărescu s-a primit o informație conform căreia Maniu și Brătianu refuzaseră să colaboreze cu el și ca atare, în ziua de 26 mai 1944, semnase un acord de colaborare cu comuniștii. După declarația lui Tătărescu, programul noii coaliții, în care – alături de el și comuniști – se aflau și social-democrații, Ralea și Groza, era sprijinit de peste 90% din liberali. Beneš a mulțumit pentru scrisoare și a comunicat că informase guvernul sovietic despre programul lui Tătărescu și că Moscova și-a exprimat

disponibilitatea de a negocia cu această parte a opoziției române.

Aproape în același timp, dr. Beneš a primit, prin intermediul lui Gafencu, informații detaliate despre constituirea, în luna iunie, a Blocului Național Democrat compus din Partidul Național-Tăranesc, Partidul Național Liberal, Partidul Comunist din România și Partidul Social-Democrat. A primit și

textul platformei-program de constituire a B.N.D., datat însă greșit la 10 în loc de 20 iunie 1944.

Încă de la 23 august, în numele B.N.D., Maniu îl rugase pe Beneš să intervină la Moscova, în cazul unor eventuale tratative privind încheierea armistițiului. Maniu condamna însă ferm acțiunea lui Tătărescu și îl avertiza pe președinte – pentru eventualitatea unor alte contacte cu acest politician – că el, Maniu, îl considera unul din principalii vinovați (alături de fostul rege Carol II) de situația României.

Mai ales în perioada de început a războiului, contactele fruntașilor politici și ale diplomaților români cu cehoslovaci au reprezentat unicul canal prin care românii au putut lua cunoștință de intențiile guvernului sovietic. Și aceasta încă mai înainte ca partea sovietică să le fi remis, la Stockholm, prima variantă a condițiilor de armistițiu. ■

În românește de
Heliana IANCULESCU

C. VIȘOIANU:

**„EU SUNT
MARTORUL
CERUT
DE
D-L
VÎȘINSKI...”**

A.I. Vișinski

C. Vișoianu

La Sediul Națiunilor Unite există un loc special în care Secretariatul organizației, organisme și instituțiile specializate din sistemul O.N.U., dar și misiunile permanente ale statelor membre difuzează diverse materiale de informație despre probleme la ordinea zilei. Miercuri, 14 decembrie 1949, la ora 8 dimineața, printre textele difuzate s-a aflat și un „Press Release” (nr. 780) al Misiunii Permanente a Statelor Unite pe lângă Națiunile Unite, care făcea cunoscută o scrisoare primită de ambasadorul S.U.A. la O.N.U. În preambul se spunea: „Ambasadorul Warren R. Austin a primit următoarea comunicare din partea onorabilului Constantin Vișoianu, în legătură cu dezbaterile recentă din Comitetul Politic al Adunării Generale și, la cererea acestuia, scrisoarea este dată publicității”.

De menționat că, în perioada respectivă, la O.N.U. aveau loc dezbateri aprinse în legătură cu încălcarea drepturilor omului în „țările de democrație populară”, în special în Bulgaria, România și Ungaria, țări care intenționau și făceau demersuri să fie admise în O.N.U. (Polonia și Cehoslovacia erau membre fondatoare ale organizației).

Iată conținutul scrisorii respective. Fostul ministru român de Externe în guvernele Sănătescu și Rădescu rememorează împrejurările în care autoritățile de ocupație sovietice au impus regelui guvernului prezidat de dr. Petru Groza. Este, din câte cunoaștem, cea mai concisă și relevantă mărturie a unui martor implicat în evenimentele privind lovitura de forță de la 6 martie 1945.

Dr. Ion CALAFETEANU

Excelenței Sale

Onorabilului Warren R. Austin,

Reprezentant al Statelor Unite pe lângă Națiunile Unite

New York

Domnule,

Excelența Voastră a avut recent ocazia de a evoca, în fața Comitetului Politic al Națiunilor Unite, unele dintre cele mai flagrante încălcări ale înțelegerilor internaționale și ale independenței popoarelor săvârșite de Uniunea Sovietică.

Cu acea ocazie, dumneavoastră ați adus aminte d-lui Vișinski de ultimatumul de două ore pe care el însuși îl înmânase regelui României în februarie 1945, când i-a cerut acestuia, sub amenințări, să înlocuiască guvernul democratic al țării cu unul dominat de comuniști.

În replică, și în fața aceleiași Comitet Politic, dl. Vișinski a negat că ar fi înmănat regelui României un ultimatum și că ar fi impus un guvern dominat de comuniști la București. Și dl. Vișinski a adăugat:

„...De unde aveți poveștile astea? Aș vrea să știu care sunt sursele primare. Să vedem martorul; puneți-l aici pe scaun înaintea mea și să spună în fața mea că eu am dat un ultimatum regelui României și i-am acordat un termen de două ore și cinci secunde.

Mergeți și aduceți-l aici. Să spună sursa tot ce știe în fața noastră – în fața mea și în fața lui – și apoi va trebui să stăm de vorbă. De ce aș discuta cu dvs.? Dvs. nu aveți nici o relație directă în această problemă; nu aveți nici o informație; vi s-a povestit despre asta în Departamentul dvs. – probabil în trei departamente [ale Administrației]. Ce s-a întâmplat? Nu a existat nimic care ar putea fi interpretat ca un ultimatum...”

Ei bine, Domnule, se întâmplă ca eu să fiu martorul cerut de dl. Vișinski. Sunt gata să iau loc pe scaunul indicat de el și să depun mărturie în fața lumii în ceea ce privește maniera în care dl. Vișinski a impus regelui României un guvern dominat de comuniști. Cu propria mea mărturie și după notele stenografice luate cu acea ocazie, eu sunt gata să dovedesc tuturor celor de bună-credință cum dl. Vișinski a prezentat regelui României un ultimatum de două ore.

În calitatea de ministru de Externe pe care o aveam atunci, am luat parte la toate audiențele pe care dl. Vișinski le-a avut la regele Mihai. Eu am luat parte la discuții. Am fost prezent când dl. Vișinski și-a prezentat ultimatumul și a formulat cererile guvernului sovietic.

Regret că nu a fost posibil să fiu invitat în fața Nați-

unilor Unite. Mai sper însă că se va ivi ocazia când, în conformitate cu cererea d-lui Vișinski, eu aș putea să depun mărturie în fața reprezentanților din toate țările asupra modului în care Rusia Sovietică a violat independența țării mele.

Până atunci însă, cred că nu este rău să relatez Excelenței Voastre, pe scurt, ceea ce s-a întâmplat.

Vă amintiți, Domnule, că în perioada intervenției d-lui Vișinski România avea un guvern compus din reprezentanții celor patru partide – Național Țărănesc, Liberal, Socialist și Comunist. Partidul Comunist era ca și inexistent în acel timp în România. Unul dintre conducătorii lui, Ana Pauker, a declarat că el număra abia o mie de membri. Cu toate acestea, pentru a dovedi guvernului sovietic bunele intenții ale noii României, ca o dovadă în plus de înțelegere pentru cererile de „securitate” ale acesteia, marile partide democratice au acceptat colaborarea cu comuniștii pe baze egale. Dar de fapt, Uniunea Sovietică nu avea o nevoie reală de aceasta, întrucât văzuse că aceste partide dăduseră deja dovezi clare ale convingerilor lor democratice, ca și de orientarea lor fermă în favoarea Aliaților. Ele erau cele care conduseseră bătălia împotriva dictaturii, lupta împotriva colaborării cu Germania nazistă fusese

lupta lor; ele fuseseră cele care, sub conducerea regelui, realizaseră lovitura de la 23 august 1944, aducând România în tabăra aliată. Cu toate acestea, regele împreună cu partidele democratice și tot poporul român acceptaseră să dea orice dovadă de bună-credință față de Uniunea Sovietică.

Să reamintesc Excelenței Voastre, de asemenea, că în perioada intervenției d-lui Vișinski, România era ocupată de trupele Sovietice, în timp ce, pe de altă parte, patrusprezece divizii românești luptau alături de armata roșie împotriva Germaniei.

Dar ceea ce probabil Excelența Voastră nu cunoaște este faptul că în acest timp autoritățile sovietice impuseră reducerea tuturor activităților militare din interiorul țării până la limita structurii de bază, le-au dezarmat complet, dezarmând până și forțele slabe de poliție, care aveau sarcina de a menține ordinea internă. Scopul era de a permite bandelor de una până la două sute de „desperados”, organizate de comuniști, să preia prin forță „în numele poporului”, un număr de clădiri publice lipsite de apărare.

La începutul lunii februarie 1945, doi dintre liderii partidului comunist, Ana Pauker și Gheorghiu-Dej, au fost convocați la Moscova. Desigur că

Prezențele lui Vișinski la București au marcat tot atâția pași grăbiți spre comunizarea României (în această fotografie din martie 1945 împreună cu Gh. Gheorghiu-Dej)

acolo s-a decis înlăturarea guvernului român, înlocuirea lui cu un regim dominat de comuniști, ca și tactica de urmat.

Într-adevăr, după întoarcerea de la Moscova, Gheorghiu-Dej m-a informat că guvernul român nu se mai bucură de încrederea Kremlinului și dorea să-l vadă înlocuit cu unul mai de stânga. De asemenea, el mi-a descris componența viitoare a guvernului avut în vedere și mi-a oferit să păstrez portofoliul Afacerilor Externe în cadrul acestuia.

Aproape imediat a fost lansată o violentă campanie din partea presei comuniste împotriva administrației, în ciuda faptului că și comuniștii participau la guvern. Așa-numitele „fronturi democratice” și „organizații patriotice” apăreau ca ciupercile și se multiplicau peste noapte. A devenit un

fapt bine cunoscut acum că asemenea grupuri nu erau decât formațiuni comuniste camuflate, în care a fost atrasă o mână de intelectuali din naivitate sau din calcul.

Aceasta era atmosfera în care sosește dl. Vișinski la București. La 26 februarie 1945, Ambasada sovietică m-a informat de sosirea d-lui Vișinski și de dorința acestuia de a vedea pe rege în aceeași zi, la ora 3 p.m. Deși procedura era foarte strictă, l-am sfătuit pe rege să primească trimisul sovietic la ora indicată. Am fost prezent la audiență. Dl. Vișinski a început prin a face o prezentare generală asupra situației din România, conform vederilor sale, și a sugerat ca regele să înlocuiască guvernul condus de generalul Rădescu și la care participau toate partidele, cu „unul mai democratic”. Această comunicare, făcută din însărcinarea guvernului

sovietic, nu a fost făcută pe un ton violent; aceasta se va întâmpla mai târziu.

Ziua următoare, 27 februarie, dl. Vișinski a cerut o nouă audiență și a fost primit de rege la 9 p.m. Am fost din nou prezent. De această dată, tonul d-lui Vișinski a devenit mai autoritar și cererile sale – în numele guvernului sovietic – mai precise. După o nouă expunere asupra situației, dl. Vișinski a spus: „...Aceasta este ceea ce sunt obligat să declar – și eu exprim punctul de vedere al guvernului meu, conform căruia această situație nu mai poate continua. Majestatea Voastră trebuie să intervină și să întreprindă pași urgenți pentru a pune capăt acestei stări de lucruri intolerabile”.

El a adăugat: „Majestatea Voastră trebuie să impună imediat demisia guvernului Rădescu și să formeze alt guvern din reprezentanți ai partidelor cu adevărat democratice și din persoane fără de partid”.

Regele a explicat că guvernul român era cea mai bună formă a unui guvern democratic, format fiind din reprezentanți ai tuturor partidelor politice și guvernând cu sprijinul întregii națiuni. În plus, a adăugat regele, el este în totalitate în conformitate cu deciziile de la Ialta, așa cum au fost ele formulate în comunicatul publicat.

Cu toate acestea, dl. Vișinski a insistat asupra „celor două probleme esențiale: imediata demisie a guvernului Rădescu și crearea unui format din reprezentanți ai partidelor democratice și din persoane fără de partid”. Și a adăugat: „În hotărârile de la Ialta nu se spune nimic despre guvernul Rădescu”.

La acest punct eu am intervenit pentru a explica d-lui Vișinski mecanismul nostru constituțional și să-l fac să înțeleagă că regele României era un rege constituțional și, în consecință, nu putea numi miniștri, problemă care privește numai partidele politice, care își selectează reprezentanții lor și prezintă numele lor regelui.

Restul audienței s-a ocupat cu situația internă și cu dificultățile pe care, în opinia d-lui Vișinski, guvernul le întâmpina din partea „maselor”.

Ziua următoare, 29 februarie, dl. Vișinski a cerut din nou o audiență la rege. A fost primit la 3.30 p.m. și din nou am fost prezent și eu. El a început cu următoarea declarație: „Am venit la Majestatea Voastră să cunosc ce ați decis în problemele pe care le-am discutat ieri seară”. Regele a răspuns că el i-a făcut cunoscut generalului Rădescu vederile guvernului sovietic și că consultările cu reprezentanții partidelor democratice erau deja în curs de

desfășurare, în vederea constituirii unui nou guvern al reprezentanților tuturor partidelor democratice.

Dl. Vișinski a spus: „Asta nu-i suficient. Noi considerăm că generalul Rădescu este fascist și guvernul său de asemenea sau cel puțin un sprijinitor al fasciștilor”. Apoi: „...Am impresia că nici Majestatea Voastră și nici oamenii din jurul Dvs. nu înțelegeți gravitatea situației. Această situație trebuie să înceteze și noi considerăm necesar ca guvernul să fie schimbat imediat. Chiar astăzi, până la ora 6 p.m., trebuie făcută cunoscută demisia guvernului și imediat după asta numele persoanei însărcinate cu formarea noului guvern. Dacă guvernul nu este schimbat imediat, noi nu mai putem răspunde de existența liberă a poporului român”.

Am intervenit încă o dată pentru a sublinia d-lui Vișinski imposibilitatea materială de a forma un nou guvern într-o perioadă așa de scurtă. Cu politețea care a ajuns să fie recunoscută ca trăsătură caracteristică a sa, dl. Vișinski a răspuns: „Cer d-lui Vișoianu să nu intervină. Am venit aici să vorbesc numai cu Majestatea Sa”. După care, adresându-se regelui cu un ton violent, a spus: „La 6 după amiază trebuie să fie anunțată demisia lui Rădescu, iar persoana care va forma noul guvern trebuie să fie

desemnată în următoarele două sau trei ore. Cer Majestății Sale să-mi răspundă!“

„Trebuie să consult șefii partidelor politice“, a răspuns regele.

După care, dl. Vișinski s-a ridicat în picioare, a lovit masa regelui cu pumnul și cu o violență neobișnuită a spus: „Vreau răspunsul Majestății Voastre chiar acum!“

După alte câteva remarci, rostite cu același ton hotărât cu care ceruse regelui să anuleze un decret care fusese dat publicității cu o zi înainte, dl. Vișinski a încheiat: „Asta-i tot: aștept știri privind demisia generalului Rădescu“. Apoi a plecat, trântind ușa cu o asemenea forță, încât tencuiala din jurul ei a crăpat.

Iată cum am participat la cea mai umilitoare scenă din viața mea și la cel mai tragic amestec în problemele interne ale țării mele.

Chiar în aceeași zi am văzut cum a început desfășurarea tancurilor și trupelor sovietice pe străzile Bucureștiului. Din partea sovietică și a comuniștilor au început apoi să sosească tot felul de amenințări la adresa regelui. Controlul sovietic asupra administrației țării a devenit din ce în ce mai sever; cenzura asupra presei și a emisiunilor radio a devenit mai aspră decât până atunci; toate comunicațiile care nu aveau aprobarea autorităților sovietice au încetat, nici un articol de tipar nu a apărut fără autorizarea sovietică.

Eu însumi am avut câteva discuții cu reprezentanți politici ai Statelor Unite și Marii Britanii, membri ai Comisiei de Armistițiu, din a cărei însărcinare autoritățile sovietice pretindeau că acționează. Le-am cerut să acorde atenție acestei intervenții brutale în problemele interne ale României și flagrantei violări a recentelor înțelegeri de la Ialta. În realitate, nu mai departe decât la 11 februarie în același an, domnii Roosevelt, Churchill și Stalin făcuseră cunoscută lumii hotărârea comună luată la Ialta...

Am aflat după aceea că dl. Vișinski a refuzat să întâlnească cei doi reprezentanți politici aliați, pe care a conștientizat să-i primească mult mai târziu.

Având în vedere circumstanțele în care se afla țara și sub presiunea cumplitelor amenințări, pe care le-am menționat doar parțial, regele a fost obligat să cedeze. El a cerut demisia guvernului Rădescu și l-a însărcinat pe dl. Știrbey să formeze un nou guvern „compus din reprezentanții tuturor partidelor democratice“. Conform uzanțelor, mareșalul Palatului a prezentat presei un comunicat în acest sens. Cu toate acestea, autoritățile sovietice nu au permis publicarea acestui comunicat în presă și nici transmiterea lui la radio. Doar mai târziu, la insistența noastră, a fost transmis la radio fără cunoștința Palatului, a fost

introdusă însă în textul lui o schimbare, și anume fraza „reprezentanții tuturor partidelor democratice“ a fost modificată cu „reprezentanții unor partide democratice“.

Dl. Știrbey și-a început consultările, cerând în primul rând colaborarea Partidului Comunist. Acesta, fără să dea nici o explicație, a refuzat categoric.

Curând după aceea, la 1 martie, ora 10 p.m., dl. Vișinski s-a prezentat în audiență la Palat și a spus regelui că a luat act de demisia guvernului și dorește să facă cunoscut Majestății Sale unele incidente care pretindea că ar fi avut loc în spatele frontului. De prisos să adaug că acestea erau în cea mai mare parte imagine. Ceea ce urmărea în realitate dl. Vișinski prin această audiență era să impună regelui persoana noului șef de guvern. Spre sfârșitul audienței, el a spus regelui: „Trebuie să previn pe Majestatea Voastră că am fost însărcinat de guvernul meu să declar că omul care ne inspiră încredere este Petru Groza, și pe Groza îl vrem prim-ministru. Desigur, asta este o chestiune confidențială, pe care o spun numai Majestății Voastre. Am văzut azi pe reprezentanții americani și britanici și ei mi-au cerut să le spun care cred eu că este persoana cea mai indicată să vină la putere. Le-am răspuns că asta este o problemă care o privește numai pe Majestatea Voastră“.

Odată comunicată a-ceastă opțiune sovietică, guvernul a fost format în taină la Ambasada Sovietică.

Mă tem că este imposibil pentru Excelența Voastră să înțeleagă din conținutul sec al acestei scrisori toată brutalitatea etalată de Vișinski în diversele sale convorbiri cu regele. Și vă va fi mai greu, fără îndoială, să vă imaginați, fiind reprezentantul unei țări libere și civilizate, toate măsurile de fraudă și violență folosite de autoritățile sovietice cu această ocazie.

Aș ruga totuși pe Excelența Voastră să-și amintească că în acea perioadă România s-a alăturat Alianței cu toate forțele sale militare, economice și morale. Și în timp ce războiul continua, țara a făcut cele

mai mari eforturi pentru a îndeplini cerințele oneroase ale armistițiului. Eliberată de un regim dictatorial și de ocupația străină, România spera să fie restaurată și respectate instituțiile sale democratice, în conformitate cu cele mai solemne asigurări pe care le primise și aștepta cu încredere restaurarea independenței sale naționale. Încrederea noastră se baza pe declarațiile de la Ialta și pe toate declarațiile anterioare ale Alianțelor.

În loc de aceasta, țara mea și-a văzut independența complet suprimată, la bunul plac al uneia dintre marile puteri aliate.

Iată cum România a fost subjucată de Rusia Sovietică prin intermediul unui guvern dominat de comuniști, instalat la putere de Kremlin, sub presiune – un

guvern condus în prezent de trei cetățeni sovietici [aluzie la Ana Pauker, Vasile Luca și Emil Bodnăraș].

Cele de mai sus reprezintă doar o schiță palidă a faptelor care au fost înregistrate de istorie. Aceste fapte, asupra cărora eu sunt gata să depun mărturie, sunt mai mult decât suficiente pentru a răspunde sfidării d-lui Vișinski. Trebuie neapărat să adaug că eu rămân, în orice eventualitate, cu totul la dispoziția Excelenței Voastre pentru orice informație suplimentară în această chestiune.

Vă rog să acceptați, domnule, asigurarea înaltei mele considerații. ■

Constantin VIȘOIANU,
fost ministru
al Afacerilor Externe

Sunt bizantinistă, specialistă în istoria Evului Mediu în Balcani. Lucrez cu colegii români din 1966, când am venit prima oară la

București. De atunci, relațiile noastre în primul rând în cadrul Asociației Internaționale de Studii Sud-Est Europene (AIESEE), al cărui secretariat general este la București, sunt perfecte. Am organizat colocvii, am publicat în *Revue des études sud-est européennes* și cercetătorii români în *Revue des études balkaniques* un mare număr de articole. Cred că aceasta constituie o bază solidă pentru secolul care se încheie și pentru cel care urmează. O bază solidă, în ciuda vicisitudinilor politice, pentru ca această colaborare științifică a noastră să continue și să își arate roadele,

Două secole în câteva rânduri

Prof. dr. VASILKA TÂPKOVA-ZAIMOVA (Bulgaria)

astfel încât cei ce ne vor urma să poată crea o atmosferă mai deschisă și mai binevoitoare. Se spune că trecutul pregătește viitorul. Este ceea ce

am încercat să facem și vom continua în acest spirit.

Eu nu sunt sociolog, dar am trăit o perioadă îndelungată. Deci sunt martor al multor perturbări și al multor schimbări. Gloria secolului nostru cred că a constat întotdeauna în speranță. Dar realizările, privite la finalul acestui secol, par mai curând triste. Cred că putem spera ca secolul viitor să fie mai promițător, să fie mai generos cu cei care vor veni.

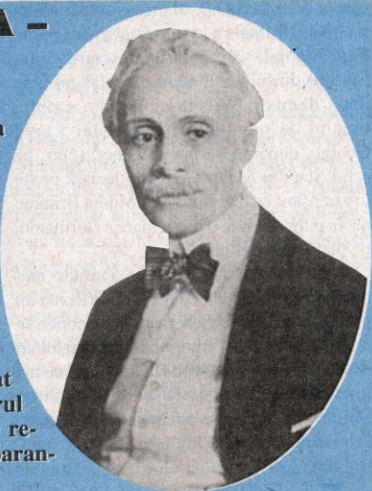
A consemnat
Florentina DOLGHIN

DIMITRIE GHYKA - MEMORII

Cum am văzut în numărul trecut, la solicitarea ministrului român de Externe, Duiliu Zamfirescu, memorialistul nostru a trebuit să se deplaseze de la Paris la San Remo, pentru a reprezenta România la conferința internațională ce s-a desfășurat pe riviera italiană în zilele de 19-26 aprilie 1920. Să-l lăsăm pe D. Ghyka să ne povestească cele văzute.

În preluarea textului s-au efectuat aceleași operații tehnice ca în numărul precedent. Titlul episodului aparține redacției, ca și adăugirile marcate prin paranteze drepte.

Semne rău prevestitoare

In ziua inaugurării, în decorul banal al unei vaste săli bogat aurite, cu multe coloane de stuc și lustre de cristal, președintele, desemnat în unanimitate, conform obiceiului, domnul Nitti, pronunță discursul de deschidere, apoi, după frazele de bun venit, ridicând tonul, înălțând mâna pentru a sublinia o afirmație energică declară: „Dacă vrem să lucrăm în mod util pentru viitorul Europei și stabilirea unei păci durabile, trebuie mai întâi de toate să facem să dispară linia de demarcație între învingători și învinși, iar statele să fie așezate pe picior de egalitate“. Acesta era sensul declarației domnului Nitti. Altfel spus, Germania trebuia să vină să se așeze alături de celelalte puteri și state aliate...

O colosală greșală. Stupoare generală, urmată într-o clipă de o reacție mută, dar vizibilă, în sânul delegației franceze. Millerand se întoarse către Barrère, cu ochii

mari ca și cum ar spune: „Dumneavoastră, ambasadorul Franței, nu ați presimțit nimic din această lovitură de teatru?“ Apoi, o a doua reacție, aproape tot atât de promptă: generalul Wilson, cât era de lung, se ridică pentru a declara scurt: „Nu am dreptul să vorbesc în numele Marii Britanii, prezentă aici prin primul ministru, însă în numele tovarășilor mei de arme țin să spun că dacă Germania trebuie să fie prezentă în condiții de egalitate, voi părăsi locul și-mi voi frânge sabia!“ *I do the same* [Voi face la fel] proferează ca un ecou vocea amiralului Beatty (cărui i-ar fi fost greu să-și frângă sabia, căci el nu purta, ca toți ofițerii de marină, decât un stilet...).

Această intervenție neobișnuită provoacă o și mai mare confuzie. Domnul Nitti îl privește pe Lloyd George ca pentru a-i cere ajutorul, impresia generală fiind că ambii sunt de acord: mai bine-zis „era“ căci, după

câte se pare, la S.O.S.-ul premierului italian, premierul britanic a întors capul în altă parte. Fără îndoială cântărea unele consecințe: titlurile din presa londoneză relatând cele două demisii, Wilson și Beatty, emoția omului de pe stradă etc. etc. Iar Lloyd George, după ce l-a pus la punct, scurt, pe șeful Statului Major General, declară pe un ton tranșant ca o ghilotină că Marea Britanie nu va putea admite o participare a Germaniei pe picior de egalitate...

Conform unor informații obținute mai apoi, autentice sau nu, în gara de la Roma un tren special stătea gata pentru a-l aduce în mare viteză la San Remo pe însărcinatul cu afaceri al Germaniei, von Haniel (dacă nu mă înșel), în cazul în care țara sa ar fi fost admisă să intre pe picior de egalitate în societatea celorlalte națiuni...

La San Remo principalul beneficiar urma să fie Venizelos, care a obținut cale liberă pentru expediția în Asia Mică (mai târziu fatală Greciei și lui însuși. [Se referă la războiul greco-turc din mai 1919-septembrie 1922.] Cretanul știa atât de bine să seducă, încât Clemenceau îmi spunea: „Dracul ăsta de om degajă o așa «aură» de

Semne rău prevestitoare pentru omenirea abia ieșită din război: de la cei 100.000 voluntari adunați de Troțki în ianuarie 1918, armata roșie va ajunge curând la câteva milioane trupă regulată

„Dacă vrem să lucrăm în mod util pentru viitorul Europei și stabilirea unei păci durabile, trebuie mai întâi de toate să facem să dispară linia de demarcație între învingători și învinși, iar statele să fie așezate pe picior de egalitate“.

Francesco Nitti

simpatie încât atunci când ești obligat să-l refuzi, te străduiești imediat să găsești ceva ce i-ai putea oferi în compensație“.

Apropos de problema Asiei Mici, vis al lui Venizelos și al atâtor eleni stăpâniți de „Marea idee“ a stăpânirii Bizanțului redevenit grec, îmi amintesc un dejun dat de Barrère, la hotelul din San Remo. Pe terasa unde luam cafeaua, Venizelos, exultând victorios, ne tot explica faptul că această ocupare a Asiei Mici n-ar fi ceva prea greu pentru armata greacă. Îl revăd pe mareșalul Foch îndreptându-și pipa scurtă ca pe un revolver amenințător pentru a replica: „Am înțeles. Veți lua Asia Mică. Cu ce o veți păstra? Știți bine că trupele dumneavoastră sunt mobilizate și luptă din 1912. De mai bine de 10 ani stau departe de casele lor, tinerețea le-a fost distrusă, viitorul le este închis: ce meserii?, ce cariere? Soldații vor merge în Asia Mică, dar la prima confruntare serioasă riscați să iasă debandadă și să dezerteze“. Venizelos protesta cu vocea sa sâsăită și își făcea iluzii despre un imperiu grec proclamat la Sfânta Sofia... Ce cădere, doi ani mai târziu...

Pe lângă discuțiile nesfârșite și inechitabile asupra reparațiilor datorate de Germania, guvernul francez era preocupat de evenimentele din Rusia. „Cordonul sanitar“, cum îl denumise Clemenceau, încă nu era ceea ce a devenit mai târziu, corespunzând, într-adevăr, realităților geografice și etnice prin care Europa se oprea la Est, la frontierele Poloniei și României. Atât timp cât țării

„Nu am dreptul să vorbesc în numele Marii Britanii, prezentă aici prin primul ministru, însă în numele tovarășilor mei de arme țin să spun că dacă Germania trebuie să fie prezentă în condiții de egalitate, voi părăsi locul și-mi voi frânge sabia!”

Generalul Wilson

Rusiei trăiseră, nu numai prin căsătoriile lor cu prințese germane ce au dus la o mai adâncă pătrundere în almanahul Gotha, ci și mergând în fruntea aliaților, după pătrunderea lui Napoleon până la Moscova, ajungând să dicteze pacea lumii la Paris, Rusia putuse să pară o putere europeană.

In realitate era, încă de la naștere, o putere asiatică, a cărei vecinătate imediată crea contacte permanente cu Europa și conflicte numeroase de-a lungul timpului. Însă această întindere nemăsurată de pământ, populată de rase diferite, în mare parte mongole, hinduse, arabe, era deja Asia cea care trebuia supravegheată, la fel ca China și Japonia.

Imediat după pace, odată cu prăbușirea regimului absolutist al țarilor, bolșevismul, ajuns la putere, nu reușise încă să-și centralizeze puterea spre a repune în mișcare în folosul său absolutismul Romanovilor și scopurile lor imperialiste.

Haosul domnea în toată Rusia. Ucraina trăise, prin grija Germaniei, o încercare de existență aparte, prin hatmanul Skoropadski, apoi Petliura ocupase scena, înainte de a muri asasinat la Paris, pe strada Rivoli. [Pavel Skoropadski și Simeon Vasilievici Petliura, fruptași naționaliști ucraineni, adversari ai bolșevismului, au încercat, și cu sprijin occidental, dar fără succes, să impună independența statului ucrainean.] De ani de zile o mișcare care nu avea nimic artificial, ci pleca din străfundurile sufletului popular, agita Ucraina dornică de independență și

libertate, în afara suveranității rusești. Această dorință era atât de mare la începutul domniei lui Nicolae al II-lea, încât ministrul rus al Instrucțiunii Publice, prințul Volkonski, considera necesar să publice un lung articol în *Revue des Deux Mondes* din 1898, în care, recunoscând că limba ucraineană nu este limba rusă și că nu pot fi tăgăduite existența literaturii și a unui bogat folclor ucrainean, conchidea că înființarea unei universități ucrainene la Kiev, pe care o cereau cu insistență ucrainenii, nu era suficient motivată. (În fond, era vorba de o replică la dezbaterile din Belgia și la mișcările flamande pentru obținerea înființării unei universități la Gand – numai că flamanzii avuseseră câștig de cauză...) În 1909, generalul Marcenko, atașat militar la Ambasada [rusă] de la Viena, aghiotant al împăratului, îmi spunea: „Dacă nu ar fi țarul deasupra noastră a tuturor pentru a ține la un loc ceea ce formează imperiul, ce ar rămâne din toate astea? Ce am eu în comun, eu care sunt ucrainean, cu rușii de la Moscova și din Petersburg? Nu vorbim aceeași limbă și suntem de altă rasă!”

Soldații participanți la puciul berlinez din martie 1920 purtau pe căști semnul crucii încârligată, devenită simbol al hitlerismului

In 1920, Ucraina se prezentase la Conferința de pace cu o delegație importantă, iar șeful ei, contele Tiskievici, nu mai contenea să mi se plângă de neînțelegerea ce o arăta guvernul britanic: „Poate pentru că lui Lloyd George îi este rușine – retrospectiv și prea târziu – de modul în care l-a abandonat pe țar și familia sa când era în măsură să-i salveze și să-i ducă vii și nevătămați în Anglia; se pare că el consideră orice măsură față de Rusia – care ar însemna o dezmembrare – ca o atingere dată dinainte unei restaurări a țarismului. Fiindcă dumneavoastră aveți relații cordiale și de încredere cu lordul Derby (pe atunci ambasador [al Marii Britanii] la Paris), încercați să-l convingeți să acționeze cât mai puternic posibil ca Ucraina să fie admisă la Conferința de pace“. Iar în concluzie spunea: „Suntem o adevărată națiune, merităm o viață independentă, iar acesta este și interesul Europei, căci vom fi primul și cel mai puternic zid împotriva bolșevismului“. (Refren identic cu al contelui Apponyi despre rolul Ungariei, dar cu mult mai exact!). La fel ca delegația georgiană, delegația Ucrainei nu a fost ascultată și nici recunoscută...

Dar, așteptând, de-zordinea în Rusia luase amploare. Bandele lui [Nestor Ivanovici] Mahno furau și devastau la malul Mării Negre fără să le pese de Moscova sau Leningrad...

După [Anton Ivanovici] Denikin, [Piotr Nikolaevici] Vranghel, în fruntea unei armate destul de numeroase, începea o campanie menită să-i

respingă pe comuniști și să stăpânească situația. Millerand urmărea îndeaproape această acțiune pe care guvernul francez o sprijinea în speranța că va aduce restaurarea ordinii în Rusia, pentru a asigura pacea în Europa și a-i salva pe cei care au oferit împrumuturi rușilor. Am avut ocazia să vorbesc despre acest lucru cu președintele Consiliului [de Miniștri francez] de mai multe ori. Părerile sale erau clare, iar raționamentele logice, dar se părea că mijloacele utilizate nu corespundeau scopului urmărit și mi-am permis să-i spun că în starea de mizerie în care se găseau țărani ruși, fără cămașă, fără încălțăminte și lipsiți de toate, acțiunea cea mai urgentă și mai folositoare pentru armata lui Vranghel ar fi organizarea unor convoaie pe calea ferată care să urmeze îndeaproape înaintarea trupelor, trenurile fiind încărcate cu haine și alimente care să fie distribuite prin sate. La obiecțiunea lui Millerand că ecartamentul căilor ferate rușesti nu permitea

punerea în practică a materialului rulant și a locomotivelor, i-am sugerat că Spania avea același ecartament, fiind posibil să se cumpere de acolo, de la compania care exploata calea ferată spaniolă (societatea franceză Pereire) cele necesare pentru formarea trenurilor. Millerand luă în calcul sugestia, dar, între timp, evenimentele au luat o întorsătură defavorabilă pentru Vranghel, acțiunea sa eșuând, iar el, împreună cu o mare parte din trupe, s-a refugiat în Iugoslavia... ■

(Va urma)

Versiune românească:
Vasile SAVIN

Alături de armata roșie, Kominternul (cărui îi aparține și acest afiș lansat în 1920) a reprezentat un instrument redutabil prin care bolșevismul a amenințat pacea lumii

Paris

VIOREL V. TILEA - TRIMIS EXTRAORDINAR

„Parisul tocmai se trezea după lunga hibernare din vremea războiului. Unul dintre taxiurile care ajutase la câștigarea bătăliei de pe Marna, în 1914 m-a dus la Hotel des Deux-Mondes, pe Rue de l'Opéra, unde erau încă vizibile rănilor războiului, atât pe dinafară, cât și pe dinăuntru. Acolo se afla sediul Consiliului Național Român și acolo locuiau cei mai mulți dintre profesorii, politicienii și ziariștii români, astfel încât să fie aproape de vicepreședintele care rezida în clădire.

Din Consiliu mai făceau parte doi transilvăneni, poetul Octavian Goga, pe care îl cunoșteam bine de la Sibiu, și Sever Bocu“.

Viorel Tilea pornise spre orașul de pe Sena la sfârșitul lunii noiembrie 1918, împreună cu Ionel Mocsonyi. Călătoreau cu pașapoarte austriece, pe care tăiaseră numele împăratului Carol, iar pe pagina a treia aplicaseră ștampila: „Consiliul Național Român - 1919 - Afaceri Străine“ și semnătura lui Iuliu Maniu. Duceau cu ei un memoriu pentru ministrul de Externe francez, a cărui formă definitivă urma să o dea Take Ionescu, președintele Consiliului Național

Român, pe care Aliații îl recunoscuseră ca reprezentant al tuturor românilor.

Au călătorit prin Elveția și Eichenstein (pe care l-au traversat într-o sanie trasă de cai). „Am privit amețiți vitrinele magazinelor din stația de cale ferată în care erau etalate produse alimentare minunate. După patru ani de lipsuri, uitasem aproape că existau asemenea bunătăți și că Elveția își păstrase neutralitatea“.

La Geneva, Tilea l-a întâlnit pe consulul român, Fazy. Acesta l-a prezentat lui Herron, scriitor și prieten apropiat al președintelui american Woodrow Wilson. De la acesta Tilea a aflat că ungurii insistau foarte mult asupra faptului că prin pierderea Transilvaniei, rămăneau fără cărbune, că se temeau de intoleranța românilor și că dacă se organiza un plebiscit, rezultatele lui ar fi fost nefavorabile pentru români. De la Herron, Tilea a primit o scrisoare de recomandare pentru ambasadorul S.U.A. la Paris, prin care acesta era rugat să îl prezinte colonelului House, reprezentantul președintelui S.U.A. O întâlnire care nu a avut însă loc.

Un transilvănean la Paris și Londra

Să urmărim deci – utilizând cartea *Envoy Extraordinary. Memoirs of a Romanian Diplomat* (Trimis extraordinar. Memoriile unui diplomat român), apărută la Haggerston Press, în 1998, sub îngrijirea doamnei Ileana Tilea Traiano – misiunea tânărului de numai 22 ani în capitala Franței.

Din păcate, el a descoperit rapid că exista o confruntare între Take Ionescu și primul ministru român Ionel Brătianu, cu efecte negative asupra intereselor românești.

Viorel Tilea a devenit rapid un protejat al Elenei Văcărescu, stabilită la Paris, în Rue Washington, nr. 5 după o idilă cu prințul moștenitor Ferdinand, căreia îi pusese capăt regele Carol I. L-a luat peste tot, introducându-l în cercurile influente. „Ca semn de gratitudine, i-am spus «mama», neînchipuindu-mi la ce zvonuri aveam să dau naștere. Toată lumea și-a închipuit că eram fiul ei și al lui Ferdinand și că fusesem obligat până atunci să trăiesc retras în Transilvania”.

Conferința de Pace i s-a părut un adevărat Babilon. „Cei mai mulți dintre experți și delegați știau prea puțin despre diferitele probleme de care trebuia să se ocupe... Excepția evidentă o constituiau britanicii, mulți dintre ei având o experiență deosebită. Desigur, francezii, sub conducerea bătrânului tigrul Clemenceau, dispuneau de solide cunoștințe despre problemele românești și doreau să ajute, dar după sosirea lui I. Brătianu, primul ministru român, atitudinea lui încăpățănată de a insista asupra bucății de carne promisă prin Tratatul secret din 1916, a îndepărtat pe mulți dintre șefii de delegații”.

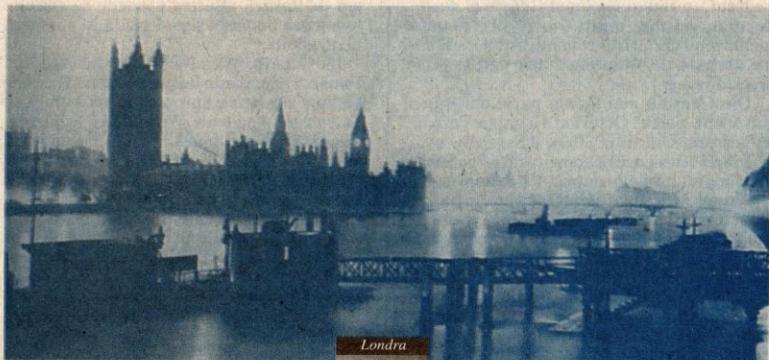
Contracte ratate

Tilea este foarte critic la adresa lui Brătianu și a liberalilor în general, dar aici intervine și o evidentă atitudine politică a viitorului membru al Partidului Național-Tăranesc.

„Cea mai mare îngrijorare o provoca Mariilor Puteri pro-

blema Rusiei comuniste, cu care Conferința de Pace încercase să intre în contact prin intermediul regimului comunist din Ungaria”. Peste câțiva ani și după un război civil în care Europa Occidentală se amestecase fără folos, Rusia Sovietică avea să revină în Europa printr-un spectaculos acord încheiat cu principala învinsă din primul război mondial, Germania. Așa cum vom vedea imediat, relațiile – și mai ales băjbăielile în relațiile – cu puternicul vecin de la Răsărit aveau să îl preocupe pe Tilea în perioada următoare.

La 15 februarie 1919, un decret al Consiliului Dirigent din Transilvania l-a numit pe Viorel Tilea „secretar personal al Președinției”. Trebuia să se ocupe cu relațiile externe. În septembrie 1919, regele Ferdinand i-a cerut lui Iuliu Maniu să formeze un guvern de coaliție. A ezitat mai multe zile, căci el considera drept principală sarcină să consolideze situația din Transilvania. „Îmi amintesc faptul că am fost de față atunci când, la cererea

Londra

Curtii, trimisul francez Saint-Aulaire a încercat să îl convingă pe Maniu să accepte oferta. În final, Maniu a cedat. A reușit să formeze un guvern de coaliție, dar a refuzat condiția pusă de Brătianu pentru a-l sprijini: să organizeze alegerile în așa fel încât partidul liberal să nu piardă prea multe locuri. Maniu a refuzat. Rezultatul a fost că a doua zi când s-a dus la Curte cu lista cabinetului său pentru a obține aprobarea regelui, a găsit guvernul generalului Văitoianu care depusese deja jurământul de credință în fața suveranului.

Probabil că episodul l-a marcat pe Tilea. El avea apoi să caute mereu un post în diplomatie, într-o capitală europeană, de preferință Londra, mai curând decât un post ministerial.

În septembrie 1919 a fost numit atașat supra numărul la Legația României din Londra. „Îmi era clar că aveam încă de luptat pentru recunoașterea graniței de Vest (cu Ungaria) și a celei de Est (cu Rusia), cât și pentru a obține anumite schimbări ale tratatelor de pace. De aceea, am sugerat să formăm un birou de presă în cadrul Legației de la Londra, unde urma să se stabilească din toamnă Consiliul Suprem Aliat” [sau Consiliul celor patru, din care făceau parte șefii de stat sau primii miniștri ai Franței, Marii Britanii, S.U.A. și Italiei].

Propunerea i-a fost acceptată. Sosind la Londra, s-a apucat imediat de treabă, împreună cu Ahile Barcianu și N. Ciotori. Au trimis scrisori personalităților britanice care sprijineau cauza ungară, au scris articole pentru reviste, au

Eugenia Pop,
în 1914

vizitat pe prietenii cauzei române: Harold Nicolson, Wickham Steed, R.W. Seton-Watson. Părerea lui Viorel Tilea despre activitatea Legației din Londra este astfel rezumată: „Impresia mea despre Legația din Cromwell Plaza nr. 4 și despre diplomați, cu câteva excepții, precum Alexandru Cretzianu și Fred Manu, a fost una foarte proastă. Cei mai mulți dintre ei soseau la 11.15, se uitau prin corespondență și hârtii și apoi mergeau la masă. Unii dintre ei mai reveneau la birou după-amiaza, între 16.00 și 17.00. Erau foarte interesați de viața socială și de înalta societate. Nu-și meritau deloc salariile, nefiind în stare nici măcar să poarte o conversație despre problemele importante ale României. De exemplu, atunci când căpitanul Schwab de la Bethlehem Steel Company, din New York, a sosit la Legație pentru a continua discuțiile începute cu primul ministru și a reiterat oferta de a investi, sub forma unui împrumut, în dezvoltarea căilor ferate din România, însărcinatul cu afaceri l-a trimis la

mine. Căpitanul Schwab promitea să dubleze toate liniile principale cu tunele și nu cerea alte asigurări decât semnătura guvernului, pe care îl considera format din oameni cinstiți. Dar în urma unei noi schimbări de guvern, România a pierdut și pe acesta și alte contracte favorabile”.

Un alt lucru stupid – spune Tilea – era faptul că funcționarii Legației cifrau articolele din presa britanică înainte de a le transmite în țară. Ele nu conțineau vreun secret și operațiunea de cifrare, apoi de descifrare la București, implica un efort deosebit. Și, ca să îl completăm, să adăugăm că nu există metodă mai eficientă de a deconspira un cifru decât să transmiți un text deja cunoscut celui care vrea să spargă codul.

Litvinov acceptă, în particular

În decembrie 1919, la București s-a instalat un nou guvern, în frunte cu Al. Vaida-Voevod, care era și ministru de Externe (*Magazin istoric*, nr. 2/2000). Tilea a reușit să convingă guvernul britanic să îl invite la Londra.

La începutul anului 1920, relațiile României cu Aliații nu erau de invidiat. La 15 noiembrie 1919 Consiliul Suprem Aliat, adresase Bucureștilor un ultimatum. Ocuparea Budapestei de către trupele române în august același an, în ciuda voinței Consiliului, și refuzul de a le retrage – după ce revoluția bolșevică a lui Bela Kun fusese învinsă – enervaseră cancelariile vest-europene. Pe acest fond, propaganda ungară reușea să câștige teren, mai ales în Marea Britanie.

Viorel Tilea spera ca prin vizita primului ministru român la Londra să reușească o schimbare a acestei tendințe. De la început s-a lovit de obstacole create din țară. Băncile din România – aflate sub control liberal – au refuzat să acorde primului ministru cei 50 000 franci francezi necesari pentru călătorie. „Ministrul român de la Paris, Victor Antonescu, s-a supus, se pare, aceluiași ordin secret, ca și Banca Națională, atunci când a retras din băncile de la Paris, chiar în preajma sosirii domnului Vaida-Voievod, toate fondurile statului român, cu excepția unuia de care nu se putea atinge“. Primul ministru a obținut până la urmă banii necesari de la Banca Marmorosch Blank.

Vizita a început la Paris. Inițial, primirea rezervată lui Vaida-Voievod a fost rece, dar treptat el a reușit să obțină o schimbare de atitudine. „La 19 ianuarie 1920, seara, domnul Vaida a fost primit de domnul Clemenceau. Primul ministru a insistat, printre altele, ca în

Consiliul Suprem să se ia o decizie fermă în privința Basarabiei“. Premierul francez l-a asigurat de sprijinul Franței.

A doua zi, în cadrul Consiliului Suprem Aliat, Alexandru Vaida-Voievod a trebuit să facă față unui nou atac în problema retragerii armatei române din Ungaria. După ce s-a convenit că retragerea avea să se încheie la începutul lunii martie 1920, primul ministru român a ridicat din nou problema Basarabiei, arătând că era absolut necesar ca revenirea acestei provincii istorice la România să fie sancționată de o decizie a Consiliului Suprem. I s-a replicat că despre acest subiect se va discuta după retragerea din Ungaria.

La 28 ianuarie 1920, Vaida-Voievod sosea în prima vizită a unui premier român la Londra. I s-a făcut o primire caldă. Primul ministru britanic, Lloyd George, a insistat chiar ca omologul său român să revină în capitala britanică atunci când avea să sosească

și delegații unguri. „Apponyi – a spus el – este un avocat excelent al cauzei maghiare și trebuie neapărat să fiți aici când vine“.

La 30 ianuarie, încurajat de Anglia și Italia și cu acordul prietenesc al Franței, Alexandru Vaida-Voievod a hotărât, după întâlnirea cu Lloyd George, să înceapă discuțiile cu bolșevicii. „El realizase că dacă negocierile reușeau – scrie Tilea – se putea pune capăt tuturor diferendelor dintre ruși și noi și ne puteau asigura rolul de «punte» între Rusia și Europa. Pentru noi era cel mai potrivit moment pentru a începe negocierile, căci bolșevicii doreau să-și normalizeze relațiile cu Europa“. Primul pas a fost trimiterea unui delegat la Copenhaga pentru o misiune de sondare pe lângă Litvinov. Emisarul urma să discute problema eliberării și repatrierii prizonierilor români din Rusia. A fost ales N. Ciotori. La 31 ianuarie, el a primit instrucțiuni de la primul ministru. Condițiile pentru semnarea

Sofia Tilea cu primii doi copii, alături de Iuliu Maniu și R. Seton-Watson (dreapta), la Cluj, în 1929

unui tratat de pace erau: recunoaşterea unirii Basarabiei cu România; restituirea tezaurului statului român; repatrierea prizonierilor români din Rusia; neamestecul în treburile interne; reţinerea de la propagandă ostilă.

La 8 februarie, Ciotori a ajuns la Copenhaga. Într-o discuţie cu Litvinov, acesta a acceptat, în particular, dreptul Basarabiei de a se uni cu România. La 11 februarie a sosit de la Moscova răspunsul oficial al guvernului rus. Se accepta demararea unor negocieri pe baza condiţiilor puse de partea română. Dar Vaida-Voievod refuză începerea negocierilor înainte ca sovieticii să accepte pacea pe baza condiţiilor menţionate sau ca să se fi obţinut recunoaşterea Consiliului Suprem Aliat.

Telegrame care nu mai ajung

Oferta de pace a fost făcută publică în Rusia şi trimisă la 24 februarie, dar radiograma i-a fost înmănată primului ministru român (revenit la Londra la 23 februarie) abia la 3 martie. Britanicii primiseră telegama chiar în ziua expedierii ei, dar au reţinut-o vreme de o săptămână. Imediat după primirea telegramei, Vaida-Voievod a cerut o întâlnire de urgenţă cu Lloyd George. I-a expus stadiul discuţiilor şi i-a cerut să sprijine negocierile cu bolşevicii prin determinarea Consiliului Suprem să recunoască unirea Basarabiei cu România în scris. La ora 20.30 în aceeaşi zi, Consiliul Suprem a recunoscut actul revenirii Basarabiei la ţara mamă. „Conferinţa consideră că prin recunoaşterea

reunirii Basarabiei cu România acum, principalul obstacol din calea negocierilor dintre guvernele Rusiei şi României a fost îndepărtat“. În plus, Consiliul Suprem a făcut şi declaraţia următoare – pe care Tilea o consideră decisivă pentru faptul că Rusia nu ne-a atacat şi pe noi, cum a făcut cu Polonia, după ruperea negocierilor. „Dacă, totuşi, Rusia Sovietică ar ataca frontierele legitime ale României, atunci Alianţa îi vor da tot sprijinul posibil“.

Aşa cum am spus, Alexandru Vaida-Voievod revenise la Londra pentru a participa la discuţiile privind Tratatul cu Ungaria. La 26 februarie, el fusese invitat la un prânz de către regele George V, înaintea premierilor grec, Venizelos, şi sârb, Papici, deşi aceştia sosiseră în capitala britanică mai de mult.

La 3 martie, într-o şedinţă secretă, italienii au propus o modificare de frontieră în favoarea Ungariei. Francezii au respins-o. Aflând de acest episod, Vaida-Voievod a întreţinut imediat o suită de demersuri pentru a obţine confirmarea lui. Seara, la ora 20.00 a avut-o.

„Domnul Vaida-Voievod ştia prea bine că până şi primul ministru britanic, citeşte *The Times* în fiecare dimineaţă, un ziar adesea în dezacord cu politica sa. Ştia că articolele din acest ziar, ca şi din altele, aveau o mare influenţă asupra politicii Cabinetului britanic, atât în problemele interne, cât şi în cele externe. El era prieten de multă vreme cu unul dintre cei mai mari ziarişti britanici, domnul Henry Wickham Steed – un luptător hotărât pentru libertatea naţiunilor supuse din

Imperiul Austro-Ungar – care era atunci redactor-şef la *The Times*“. La ora 22.30 din acea noapte domnul Vaida-Voievod a mers la birourile ziarului *The Times*, unde a avut o lungă întâlnire cu domnul Steed, povestindu-i ce se întâmplase în Consiliul Suprem şi cerându-i ajutorul.

A fost o mare surpriză pentru autorităţile britanice să citească a doua zi dimineaţa, o relatare a episodului, pe care îl considerau protejat de secret, în *The Times*. Presa britanică a sprijinit în ansamblu rezolvarea cât mai rapidă a păcii cu Ungaria.

Textul hotărârii Consiliului Suprem a fost expedit de către Bucureşti la 4 martie pe trei căi. Totuşi, regele şi Ştefan Cicio-Pop, cel care îi ţinea locul primului ministru, nu au primit documentul. El a ajuns la Ministerul de Externe abia după înlocuirea guvernului Vaida-Voievod.

La 15 martie, ora 10.30 dimineaţa, Vaida-Voievod primeşte, via Istanbul, o telegramă prin care este înştiinţat că nu mai este prim ministru. Se prezintă la premierul britanic Lloyd George, cu care are o scurtă discuţie despre Tratatul cu Ungaria. Apoi îi adresează rugămintea de a-l sprijini în continuare pe succesorul său. „Ce înseamnă asta?“ – exclamă Lloyd George. „Am fost destituit în urmă cu două zile şi nu mai sunt preşedintele Consiliului de Miniştri. Generalul Averescu a fost numit în locul meu“. „Dar cum se poate? În absenţa dumneavoastră? Nu am mai auzit aşa ceva!“ ■

(Va urma)

Versiune românească de
Dorin MATEI

Istorie politică interbelică

În dimineața zilei de 13 martie 1920, la cererea regelui, guvernul Blocului parlamentar condus de Al. Vaida-Voievod a demisionat, iar suveranul a semnat decretul de numire a generalului Al. Averescu în funcția de președinte al Consiliului de Miniștri. Să continuăm incursiunea prin culisele formării și căderii cabinetelor române interbelice.

Guvernul Averescu în ziua demisiei (13 decembrie 1921)

PRĂBUȘIREA UNUI MIT

Prof. univ. dr. IOAN SCURTU

Imediat după învestirea sa, Averescu s-a prezentat în fața parlamentului, unde a citit mai întâi decretul regal prin care guvernul era demis, iar el, Averescu, devenise președintele Consiliului de Miniștri. Apoi, a făcut o scurtă declarație în numele noului guvern, în care a precizat că „prima și cea mai de căpetenie a sa grijă va fi ca, prin autoritatea la care are dreptul, să pună stavilă oricărei încercări de a zdruncina câtuși de puțin așezămintele noastre sociale și de stat”.

Din galoși la redingotă

Nicolae Iorga, președintele Adunării Deputaților, era convins că, la sfârșitul declarației sale, Averescu va prezenta decretul regal privind dizolvarea parlamentului și organizarea de noi alegeri. De aceea, profesorul se instalase la tribuna

prezidențială, gata de plecare, îmbrăcat cu paltonul și cu galoși în picioare. Spre surprinderea sa, Averescu a citit un decret regal prin care lucrările parlamentului se prorogau (amânau) cu zece zile, „pentru ca guvernul să se pună la curent cu situația de fapt a treburilor statului”. Acest decret era rezultatul ezitărilor regelui Ferdinand, care fusese convins să înlăture cât mai grabnic guvernul Vaida, dar, pe de altă parte, nu dorea să dizolve parlamentul, ales în urmă cu doar patru luni, și care era cel dintâi parlament al României Mari. Regele se și exprimase în acest sens: „Voi izgoni guvernul, dar voi păstra parlamentul”. Prin această prorogare, guvernul căpăta răgazul de a-și crea o majoritate parlamentară prin atragerea deputaților și senatorilor din provinciile unite, la care s-ar fi adăugat liberalii și conservatorii din Vechiul Regat.

Cei înălțurați de la guvernare și-au pus mari speranțe în ședința parlamentului din 26 martie, când generalul ar fi putut fi înălțurat prin votul de blam al majorității parlamentarilor. La 14 martie s-a ținut o consfătuire a Blocului parlamentar; vorbitorii au fost extrem de critici față de hotărârea regelui privind demiterea guvernului. N. Iorga a apreciat că prin demiterea guvernului Blocului parlamentar democrația românească „a primit o grea lovitură”. Făcând aluzie la „mitul Averescu”, profesorul a spus: „Idolii se formează din prostia altora și cad din prostia lor”. El a pledat pentru unitatea Blocului, în perspectiva momentului când „va veni generalul în fața noastră la judecată”.

La 26 martie, președintele Adunării Deputaților, N. Iorga, a venit îmbrăcat în redingotă, cu barba proaspăt tunsă, bine dispus, având convingerea că, prin votul său, parlamentul îl va sili pe Averescu să-și depună mandatul. Generalul a prezentat principalele elemente ale programului de guvernare, în care ideile de bază erau: ordine și liniște publică, reforme în limitele Constituției, refacerea economiei, promovarea intereselor naționale pe plan european.

„Liberalii urlă 20 de minute”, aplaudându-l pe general, nota N. Iorga.

Luând cuvântul în numele Blocului parlamentar, Ion Mihalache a ținut un discurs, în care a evocat speranțele puse de foștii luptători de pe front în generalul Averescu. Își imagina că se afla pe front, la Onești, lângă un cimitir în care erau înmormântați mii de ostași și că, dintr-o dată, s-a răspândit vestea: „«Sculați, camarazilor, că vorbește generalul! Vorbește generalul Averescu, ajuns prim-ministru al Țării Românești!». Și se trezesc din morminte! Se freacă la ochii ascunși în fundul orbitelor adânci, își ascut urechile și ascultă, ascultă... Ascultă și nu pricep nimica și se uită lung unul la altul:

– Da «răspunderile» celor ce ne-au trimis la moarte cu pieptul și mâna goală și ne-au lăsat neîmbrăcați și nemâncați și tifosului exantematic pradă, grăit-a generalul ceva, mai vere?

– Eu n-am auzit nimic, nici eu...”

Și dialogul continua tot așa.

Văzând cum decurg dezbaterile, Averescu a părăsit sala, mergând la Palat pentru ca regele să-și pună semnătura pe decretul de dizolvare a parlamentului. Regele a semnat; în același decret se stabileau alegeri parlamentare pentru zilele de 25-27 mai și 3 iunie pentru Adunarea Deputaților, de 30-31 mai și 6 iunie pentru Senat.

Cine împarte... cade

Între timp, discuțiile din parlament au continuat, până în momentul în care a reapărut Averescu. Atunci, parlamentarilor le-a fost dat să asculte – așa cum avea să aprecieze N. Iorga – „decretul de dizolvare pus de Ion Brătianu în mâinile regelui Ferdinand ca să-l citească generalul Averescu”. La auzul decretului, președintele Adunării Deputaților a exclamat: „Sinistră comedie!” Stenograma ședinței consemnează: „Țărăniștii și naționaliștii părăsesc sala ședințelor cântând în cor și cu glas tare «Deșteaptă-te, române!»”.

Schimbările de guvern – subiect de caricatură în presa timpului (Dimineața, din 21 ianuarie 1922)

Schimbările de guvern

– Am voait să mă prezint în slujbă...
– Nu mai e nevoie. Pe d-ta te-a numit guvernul de ieri și te-a destituit guvernul de azi...

Astfel se sfârșea existența celui dintâi parlament al României Mari, ales prin vot universal. Ziarul *Patria* – organ al Partidului Național – scria că demiterea guvernului Blocului parlamentar și dizolvarea parlamentului „este prima lovitură primită de tânăra democrație românească”.

De fapt, în martie 1920 s-a revenit la sistemul – instituit de Carol I – prin care regele numea guvernul și dizolva parlamentul, după care guvernul organiza alegeri generale, pe care, cu ajutorul aparatului de stat, le câștiga.

După ce a obținut decretul de dizolvare a parlamentului, guvernul a trecut la înlocuirea tuturor prefecților și primarilor cu oameni aparținând Partidului Poporului. Prin instrucțiuni scrise, autoritățile locale au primit misiunea de a face propagandă în favoarea partidului de guvernământ. Alegerile s-au desfășurat mai întâi în Vechiul Regat, Basarabia și Bucovina, după care toți fruntașii Partidului Poporului s-au concentrat în Transilvania, care era „Fieful electoral” al Partidului Național condus de Iuliu Maniu. Victoria Partidului Poporului a fost categorică – 206 mandate –, fiind urmat de Partidul Național, cu 27, Partidul Țărănesc – 25, Partidul Țărănesc din Basarabia – 23, Partidul Socialist – 19, Partidul Național Liberal – 16, Partidul Naționalist-Democrat – 10 etc. Partidul Conservator-Democrat (Take Ionescu), prezentându-se în cartel electoral cu Partidul Poporului, a obținut 17 mandate.

După alegeri a fost efectuată o remaniere guvernamentală, în urma căreia trei fruntași ai Partidului Conservator-Democrat (Take Ionescu, Nicolae Titulescu și Dimitrie Greceanu) au primit posturi ministeriale. Dispunând de o majoritate parlamentară confortabilă, guvernul a introdus starea de

„Marea experiență se dezlâna astfel zi de zi, compromițând prestigiul, așa de necesar țării, al unui mare general care era și un om perfect onest, un om de bine în cel mai deplin înțeles al cuvântului”.

N. Iorga

asediu și cenzura, a militarizat întreprinderile, a arestat liderii socialiști în frunte cu Ilie Moscovici. De asemenea, a adoptat legile pentru reforma agrară.

După un an de guvernare, socotindu-se stăpâni pe situație, averescanii au decis să iasă de sub tutela liberalilor, drept care a inițiat

un proiect de lege privind naționalizarea societății „Reșița”, majoritatea acțiunilor urmând să fie achiziționate de fruntași ai Partidului Poporului, după vechiul principiu potrivit căruia „cine împarte parte-și face”. Liberalii nu concepeau să nu fie ei principalii acționari la „Reșița”, astfel că au declanșat campania de răsturnare a guvernului sub motiv că acesta era incapabil să conducă țara.

Pentru Brătianu era esențial să antreneze împotriva guvernului Averescu întreaga opoziție, încât să fie prezentat ca aflându-se în conflict cu „țara”. În același timp, liderul liberal urmărea să evite coalizarea principalelor forțe ale opoziției, adică a partidelor care alcătuiseră Blocul parlamentar (1919-1920).

Afaceri, afaceri

În vederea atingerii obiectivelor sale, Ion I.C. Brătianu s-a folosit de Alexandru Constantinescu (zis Porcu), un excepțional manevrier politic. Acesta a acționat mai întâi pentru „spargerea” unității partidelor din fostul Bloc parlamentar. Pretextul folosit a fost alegerea lui Constantin Stere ca deputat de Soroca (într-o alegere parțială); Stere a fost susținut de Partidul Țărănesc, dar vehement contestat de N. Iorga, care nu accepta prezența în parlament a unui „trădător” (Stere rămăsese în teritoriul ocupat și colaborase cu inamicul în 1916-1918). Alegerea lui Stere a fost validată, iar Iorga a început o vie campanie împotriva Partidului Țărănesc, care avea în conducerea sa un

„trădător“. Partidul Țărănesc era atacat și de liberali pentru același motiv și pentru că a primit bani de la Aleksandăr Stamboliiski, șeful guvernului Bulgariei, în schimbul promisiunii că va ceda Cadrilaterul atunci când va ajunge la putere. Partidul Național îi critica și el pe țărăniști datorită sprijinului acordat „trădătorului“ Stere, astfel încât cel mai puternic partid din opoziție era ținta atacurilor venite din mai toate direcțiile.

Când s-a ivit un moment prielnic, liderii țărăniști au reacționat foarte rapid, alături de celelalte partide ostile guvernului Averescu. Totul a pornit de la un incident petrecut în Adunarea Deputaților: se discuta problema naționalizării societății „Reșița“, iar la tribună a urcat Virgil Madgearu, secretarul general al Partidului Țărănesc. Conform obiceiului său, Madgearu, economist, a adus cu el un maldăr de dosare pe baza cărora urma să-și susțină expunerea. Pe banca ministerială se afla C. Argetoianu; era luna iulie și extrem de cald în București; Palatul parlamentului nu avea instalație de ventilație a aerului. Perspectiva ca Madgearu să dezvolte o interpelare de 2-3 ore l-a îngrozit pe Argetoianu, care i-a adresat, mai mult în șoaptă, o „expresie neparlamentară“: „să mă pupi în...“ Jignit, Madgearu a rostit cu glas tare cuvintele spuse de Argetoianu, iar N. Iorga a cerut ca întreaga opoziție să părăsească imediat Camera, în semn de protest. I.G. Duca s-a raliat imediat, în numele Partidului Național Liberal, acestei propuneri. Liderii partidelor din opoziție s-au prezentat „braț la braț“ la Palat, comunicând regelui decizia lor și cerând înlăturarea imediată a guvernului. Era 14 iulie 1921.

Dintre fruntașii liberali, I.G. Duca se afirmă ca om de încredere al lui Ionel Brătianu

A doua zi, președintele Consiliului de Miniștri a venit în Cameră și a declarat că guvernul „regretă“ cuvintele rostite de Argetoianu, cerând opoziției să revină în parlament. Cu acest prilej, Averescu a precizat că guvernul său mai avea un obiectiv important de îndeplinit: „răspunderile“ pentru pierderile inutile din timpul războiului, de care se făceau vinovați liberalii. Întrebat de un reporter de la ziarul *Dimineața* despre cele afirmate de Averescu, I.G.

Duca a răspuns: „Să-mi dea voie domnul prim-ministru să surd cu dispreț de ce-a spus“.

După ce timp de un an Averescu nu spusese nimic despre „răspunderi“, acum – când se afla în dificultate – relua o problemă care nu mai avea nici un ecou în opinia publică. Generalul nu făcuse nici una din „minunile“ la care cetățenii – mai ales țărani – se așteptau. Lotul de împrumut era de 2,5 ha și nu de 5 ha, cum promisese Partidul Poporului, iar câteva sute de mii de țărani nu primiseră nici o palmă de pământ. Mai mult, folosindu-se de pozițiile lor, guvernul intraseră în tot felul de afaceri oneroase pe seama bugetului statului, cele mai „mediatizate“ fiind afacerea coroanelor (aduse cu sacii din Austria și Ungaria, unde nu mai aveau putere de circulație și preschimbate în lei) precum și „afacerea Schuller“ prin care un escroc obținuse facilități vamale din partea guvernului român, după care se făcuse „pierdut“.

Așadar, guvernul Averescu se afla în dificultate. Brătianu lucra în umbră, „inginereste“ pentru înlăturarea lui și venirea

liberalilor la putere. Dar mai erau câteva „praguri“ de trecut.

Unul dintre acestea era chiar regele Ferdinand. Spre deosebire de Carol I, care a instituit sistemul „rotativei guvernamentale“, prin alternarea la putere a două partide – liberal și conservator –, Ferdinand I avea obsesia guvernelor de „uniune națională“. Fire slabă, timid, Ferdinand dorea „încetarea luptelor politice“, colaborarea tuturor partidelor, încât să fie promovate numai interesele naționale, nu cele de grup. Nu agreea Partidul Țărănesc, care promova lupta de clasă, de aceea căuta să evite ajungerea acestuia la putere. Suveranul avea o mare încredere în Partidul Național și mai ales în Iuliu Maniu, pe care-l invita adesea la „o cafea“, ascultând cu luare aminte relatările liderului ardelean despre luptele pe care le-a dus în Parlamentul de la Budapesta, despre confruntările lui cu contele Tisza, dar și despre necesitatea corectitudinii și moralității în viața politică a României Mari.

Regele Ferdinand dorea fuziunea Partidului Național cu Partidul Național Liberal, crearea unui partid puternic, din rândul căruia să se formeze un guvern de uniune națională. Ion I.C. Brătianu s-a arătat receptiv, astfel că în octombrie-noiembrie 1921 s-au desfășurat tratative între reprezentanții celor două partide. Ele au înaintat în direcția cea bună, ajungându-se la un acord privind programul și statutul noului partid. Problema esențială era însă șefia noii for-

„Idolii se formează din prostia altora și cad din prostia lor“.

N. Iorga

mațiuni, Ion I.C. Brătianu considerându-se președintele „de drept“, în timp ce Iuliu Maniu aprecia că „nu s-a născut încă omul care să-l prezideze pe domnia sa“

(N. Iorga). Și cum nici Brătianu, nici Maniu nu voiau să apară în ochii opiniei publice ca niște ambițioși și egoiști, tratativele s-au împotmolit pe o chestiune oarecum tehnică: împărțirea numărului de deputați și senatori; în dispută au rămas două locuri de senatori la care nici liberalii, nici naționali n-au vrut să renunțe.

Acesta a fost pretextul pentru întreruperea negocierilor, dar pentru opinia publică s-au prezentat motive politice majore, principiale. Partidul Național declara că „nu a putut conveni ca Partidului Liberal să i se acorde o influență politică care ar fi întrecut limitele reale ale legăturilor pe care Partidul Liberal le-a inițiat în Ardeal și Banat“. La rândul lor, liberalii îi acuzau pe liderii Partidului Național de „tendințe regionaliste“. Tratativele s-au rupt la mijlocul lunii noiembrie, când între cele două partide s-a dezlănțuit o furibundă

polemă. Evident, în aceste condiții nu se mai putea realiza guvernul de „uniune națională“ dorit de regele Ferdinand.

La 27 noiembrie 1921 a avut loc Congresul general al Partidului Național Liberal, care a adoptat „programul de guvernare“ al partidului. Cu acel prilej, Ion I.C. Brătianu a precizat: „Declar fără șovăire că Partidul Liberal este în stare să-și ia răspunderea situației“. ■

(Va urma)

Cenzura – un fenomen greu de explicat într-un regim democratic, dar asupra căruia Adevărul din 21 februarie 1919 ținea să atragă atenția opiniei publice

CHESTIA ZILEI

„Sanatoriul dr. Cătuneanu“

Avanpremieră editorială

Alături de Vârsta de Aur și de Utopie, Milenarismul a fost cea de a treia strategie concepută de omenire pentru a dinamita istoria și a recrea societatea potrivit unui plan imaginar.

În cartea sa, Pentru o istorie a imaginarului, ce urmează să apară la Editura Humanitas – din care am prezentat fragmente și în numărul trecut –, Lucian Boia prezintă istoricul celor trei formule antiistorice. Să urmărim în continuare paginile consacrate strategiei care a și participat efectiv la istorie, cu consecințe pe care le-am putut resimți cu toții.

EVADAREA DIN ISTORIE

LUCIAN BOIA

Milenarismul ține în același timp de natura Vârstei de Aur și de Utopie, dar îi adaugă caracteristici suplimentare originale. Vâna sa paradisiacă este cât se poate de evidentă. Milenariștii aspiră la restaurarea lumii în puritatea sa

originală. Ei doresc să reactualizeze Edenul, fericierea simplă și armonia începuturilor. Impulsuri anarhiste sunt ușor detectabile; în orice proiect milenarist există, pe de o parte, o „țară unde curge lapte și miere“. Dar mai

există, pe de altă parte, rigoarea. Lumea milenaristă este o lume „zidită“ după un proiect ideologic. Abolirea proprietății și spiritul comunitar sunt caracteristici care o apropie de Utopie. Paradisiac și utopic totodată – mai curând paradisiac în

intențiile sale și mai curând utopic în materializările sale –, Milenarismul se caracterizează de asemenea și mai ales prin spiritul său revoluționar. El nu se mulțumește să viseze la o vârstă de aur perimată sau la o oarecare vagă utopie, ci își propune pur și simplu să spargă lumea așa cum este ea și să anihileze istoria. Ca și utopiile moderne, Milenarismul presupune un proiect de viitor, dar un proiect exact și urgent. Dintre toate formulele anti-istorice, el este singurul care participă efectiv la istorie, însă la o istorie pe care urmărește să o distrugă o dată pentru totdeauna.

Dacă Vârsta de Aur concretizează exacerbarea libertății, dacă Utopia este ordinea împinsă la paroxism, Milenarismul se prezintă ca absolutizarea principiului revoluționar: *tabula rasa*, urmată de o nouă construire.

Milenarismul, ca și Utopia, este simptomatic pentru o lume în mișcare. Îl găsim în formele sale desăvârșite și adesea violente acolo unde există o accelerare a istoriei, dezechilibru și ruptură. Manifestările sale clasice aparțin Orientului Apropiat și Europei, și, mai exact, iudaismului și creștinismului. Venirea unui Messia inaugurând domnia celor o mie de ani (Millenium, de unde și numele de „Milenarism”) însemna abolirea

unei lumi corupte, întoarcerea la Vârsta de Aur, sfârșitul istoriei. *Cartea lui Daniel* (în jur de 165 î.Ch., cuprinsă în Biblie) evoca deja această etapă post-istorică. Această schemă a fost reluată de creștinism. *Apocalipsul* atribuit Sfântului Ioan (sfârșitul primului secol) pune în scenă două sfârșituri succesive ale lumii între care se situa Regatul de o mie de ani.

C riza lumii antice și dezmembrarea Imperiului au constituit un teren propice afirmării imaginarii milenarist. Dimpotrivă, Evul Mediu clasic, cu structurile sale relativ stabile, a marcat un reflux. O dată oficializată, Biserica a respins așteptarea milenaristă. Dar aceasta a cunoscut un avânt formidabil la sfârșitul Evului Mediu și la începutul epocii moderne, însoțind efer-

vescența socială care a perturbat civilizația Occidentului. Acum sau niciodată era momentul de a reface lumea. Unii au ales visul utopic, alții s-au lansat în acțiunea revoluționară directă. Protagonistii au fost în cea mai mare parte marginali, dezrădăcinați. Ei așteptau a doua venire a lui Christos, însă combinau așteptarea religioasă cu un proiect social radical vizând abolirea tuturor structurilor existente: religioase, politice și sociale. Un exemplu tipic a fost tabăra din Tabor, în timpul războaielor husite din Boemia, unde s-a încercat edificarea unei societăți comunitare, egalitare și anarhiste. Evoluția milenaristă a atins apogeul în Germania, la începutul secolului al XVI-lea, o dată cu revolta „comunistă” a lui Thomas Müntzer (1525), urmată de episodul Münster (1534-1535), în care com-

batanții Apocalipsului, condus de Jan van Leiden, au reușit să se instaleze la putere; ei au abolit proprietatea privată, au ars toate cărțile, cu excepția Bibliei și au instituit poli-gamia (la fel ca patriarhii biblice). Münster, ca și Tabor mai înainte, a devenit Noul Ierusalim, destinat să strălucească asupra unei lumi înnoite.

Începând din secolul al XVII-lea, orientarea de tip „religios-revoluționar” a intrat în declin în Vest. Secte milenariste au continuat,

Thomas Müntzer

totuși, să se manifeste și chiar să prolifereze în secolele al XIX-lea și al XX-lea (advențiști, martorii lui Iehova). În ultimul timp se constată o nouă dinamică, datorată unei crize profunde a civilizației și unei crize de identitate rezultând din fenomenele recente de marginalizare. Chiar violența milenaristă cunoaște o întoarcere spectaculoasă, după cum demonstrează cazurile recente de sinucideri colective (Ordinul Templului Solar, în Elveția, în Franța și în Canada, începând din 1994) și de terorism, alimentat de o adevărată industrie a morții (secta Aum, Japonia, 1995).

I acțiune milenaristă de tip revoluționar s-a dezvoltat și în lumea marginalizată sau exploatată de Occident (lumea a treia de astăzi). A fost cazul războaielor taipinilor din China de la mijlocul secolului al XIX-lea sau al „războaielor sfârșitului lumii”, care au avut loc în Brazilia spre 1900. Mai recent, „cargo cults” melaneziene sau kimbanguismul congolez (fondat de Simon Kimbangu, care anunța întoarcerea lui Iisus Christos și o vârstă de aur pentru negri) se înscriu în aceeași logică. Scenariu comun, actori diferiți. Rolul marginalilor este reluat de nealbi și răul care trebuie combătut este civilizația occidentală.

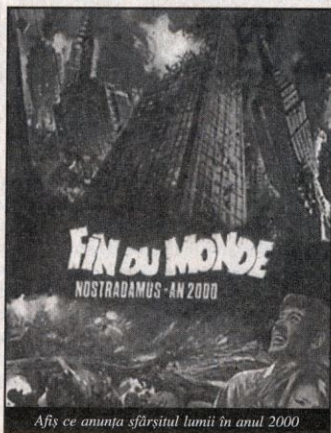
Fenomenul cel mai remarcabil a fost, totuși, secularizarea Milenarismului. Milenarismul tradițional nu insera într-o teleologie religioasă. Milenarismul secularizat se înscrie într-o schemă similară, mai puțin factorul *Providență*. Dumnezeu este înlocuit printr-un proiect strict uman sau prin legile istoriei. Rezultatul rămâne același: depășirea istoriei, o lume nouă, o societate nouă, un om nou, foarte aproape de perfecțiune. Mitul progresului a asimilat în felul său visul milenarist. Știința și tehnologia au fost chemate să transforme, să transfigureze lumea. Societatea de mâine științific organizată și dispunând de o tehnologie capabilă să rezolve toate dificultățile și să asigure abundența, nu este decât versiunea modernă, raționalistă și științifică a proiectului milena-

rist originar. Sistemele totalitare au insistat, la rândul lor, pe crearea unei lumi purificate și a unui om diferit. Invocația hitleristă a „Reichului de o mie de ani” seamănă în mod frapant cu „Regatul de o mie de ani” al milenariștilor.

D ar formula modernă cea mai apropiată de Milenarismul originar este cea care o oferă doctrina marxistă și experiența comunistă. Dacă se elimină poleiala științifică – foarte în spiritul secolului al XIX-lea (transformarea lumii prin știința potrivit legilor istoriei) – ceea ce rămâne din marxism este un proiect milenarist de o puritate remarcabilă. „Filozofii nu au făcut decât să interpreteze lumea în diferite moduri; important este însă de a o schimba”, proclama Marx în 1845. Câțiva ani mai târziu,

Internaționala se exprima încă și mai explicit, într-un limbaj pur apocaliptic și milenarist: „Să facem din trecut tabula rasa”, „lumea se va schimba din temelii”, „este lupta finală”.

Respectând spiritul proiectului milenarist, doctrina forțată de Marx și Engels era în esență anarhistă. Toate structurile de constrângere urmau să dispară: statul, proprietatea, religia și chiar familia în sensul burghez al cuvântului. Omul *alienat* în socie-

Afiș ce anunța sfârșitul lumii în anul 2000

tațile în care domnește exploatarea va deveni, în sfârșit, propriul său stăpân, *liber*. Instaurarea comunismului însemna, într-un fel, sfârșitul istoriei, punctul final al teologiei marxiste.

Dar, ca orice milenarism, proiectul comunist purta, de asemenea, în el principii pur utopice, a căror capacitate de a coexista cu libertatea promisă rămânea de dovedit. Se urmărea, în primul rând, abolirea proprietății, trăsătură utopică prin excelență. Scopul era, evident, eliberarea muncii, emanciparea proletarului, a imensei armate de săraci și exploatați... Mai era vorba și de o fază, fără îndoială tre-

cătoare, numită mai târziu dictatura proletariului, care trebuia să asigure distrugerea structurilor burgheze (stat, proprietate privată etc.) și instaurarea lumii noi.

Această experiență a avut cel puțin meritul de a scoate la iveală mecanismul și de a face înțeleasă funcționarea unui milenarism instalat (amploarea evadării din istorie depășind cu mult experiențele anterioare punctuale, precum cea de la Münster, de exemplu). Fenomenul esențial care s-a produs a fost anihilarea principiului anarhiei de către principiul ordinii. Germenele utopic a invadat întregul organism. „Dicta-

tura proletariului“ a continuat fără nici o perspectivă de schimbare; o logică ironic de tragică voia ca dispariția statului să treacă prin întărirea sa. Evanescența visului milenarist, în partea sa anarhistă, nu putea să reziste forței brutale și eficacității structurilor utopice materializate. S-a dovedit că o lume diferită, regizată de alte legi decât cele ale lumii obișnuite, nu poate exista și supraviețui fără o constrângere permanentă.

După atâtea experiențe și eșecuri, calea de ieșire din istorie pare cantonată pentru totdeauna în domeniul exclusiv al imaginărilor. ■

Frumoasele din necropolele Kremlinului

La 80 de ani de la tragicul sfârșit al ultimului țar rus, împușcat împreună cu familia sa în noaptea de 17 spre 18 iulie 1918, fotografiile din arhiva Casei Romanovilor, înfățișându-i pe Nicolae II, alături de soția sa, țarina Aleksandra Feodorovna, și cei cinci copii ai lor, au făcut înconjurul lumii. Pentru că exista și se impusese tehnica fotografică și pentru că apăruse deja cinematograful.

Cercetătorii ruși au însă foarte puține date despre fizionomiile vechilor țari și, mai ales, ale soțiilor și mamelor lor. Unele cronici le-au descris, dar de obicei cronicarii s-au întrecut în a le atribui trăsături perfecte ale chipului și ale caracterului. În general, istoricii au cam trebuit să își

închipuie cum arătau țarinele Rusiei.

Secția de arheologie a Muzeului Kremlinului a inițiat recent un proiect de reconstituire a fețelor lor, plecând de la studierea craniilor de către experți criminaliști.

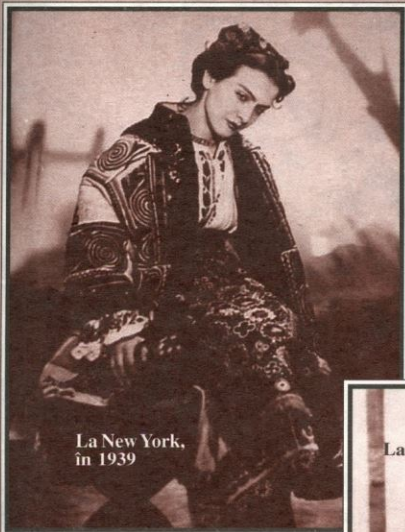
Prima care s-a lăsat cunoscută a fost mama lui Ivan cel Groaznic, Elena Glinskaiia, ale cărei rămășițe pământești se

păstrează în sarcofagele din subteranele catedralei Arhanghelski din Kremlin. Bolta craniului era distrusă, dar osatura feței, foarte bine păstrată, a permis reconstituirea chipului în numai trei luni. Se spune că Ivan cel Groaznic și-a accentuat cruzimea de caracter mai ales după moartea celei mai bune prietene și sfătuitoare a lui, soția sa Anastasia, o adevărată frumusețe rusească. Din păcate, rămășițele ei pământești nu mai permit reconstituirea trăsăturilor sale antropologice. Următoarea la rând este Natalia Narișkina, mama lui Petru I, a cărei fizionomie va fi în curând expusă de către cercetătorii moscoviți.

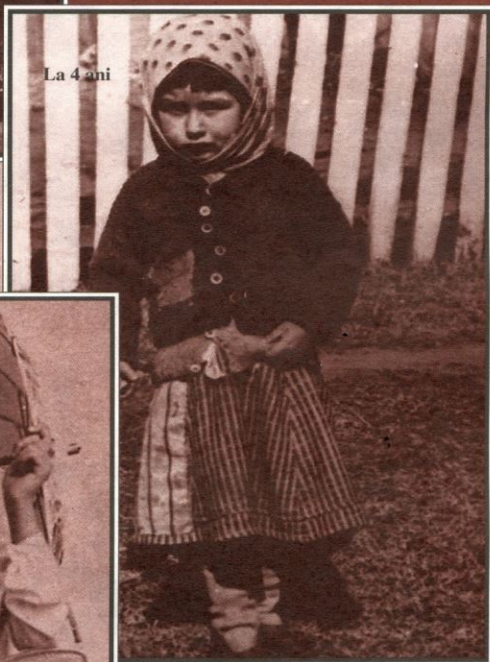
F.D.

Maria Tănase

La New York,
în 1939

La 4 ani

La 13 ani

Cu Zaharia Stancu
și Stefan Roll

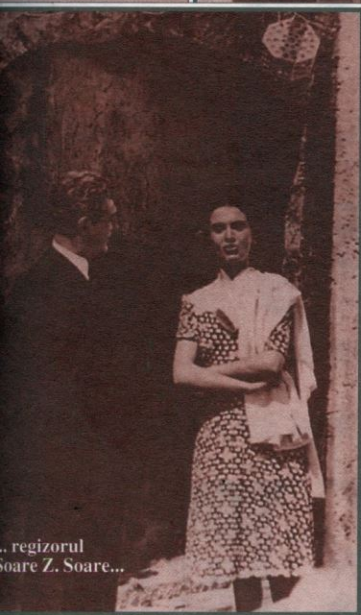

La Operetă, cu H. Nicolaide

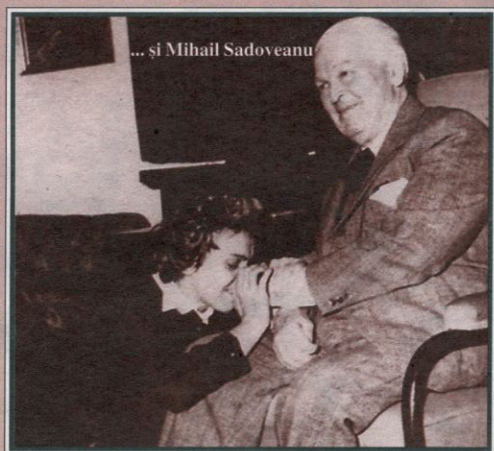
Cu compozitorul
I. Vasilescu (stânga)

Cu Constantin Brâncuși...

... și Mihail Sadoveanu

„Bătrâna
slugă“

— cum
semna el
însuși în unele

acte — Stoica Ludescu,
omul de casă al Cantacuzinilor, cel pus să alcătuiască

o Cronică a țării favorabilă stăpânilor săi, își întemeiază indignarea și ura pe lecturi biblice și hagiografice. Descrie zavera seimenilor și dorobanților care a întunecat ultimul an de domnie al lui Matei Basarab, cel care venise ca reprezentant al partidei „naționale“, contra partidei grecilor.

Cronicarul prezintă și alternarea la putere a celor două tabere, proces din care

a avut și el
de suferit. În
vara anului 1672,
când Grigore II Ghica

a hotărât „să
surpe casa“ postelnicului Constantin Cantacuzino, a „pus la opreală mare în turnul clopotniței pe fiii postelnicului“ și „a trimas la ocnă mare și pe Stoica Ludescu“.

Să urmărim deci acest ultim fragment din cartea domnului profesor universitar dr. D.H. Mazilu, ce urmează să apară la Editura Polirom. Domnia sa analizează implicațiile blestemului asupra evenimentelor politice agitate din a doua jumătate a secolului XVII.

SĂMÂNȚĂ DE BLESTEM LA STOICA LUDESCU

DAN HORIA MAZILU

orobanții și seimenii, „covârșiți de nebulie și plini de diavolul“, îndreptați spre „faptele rele“ (toate confurbațoare ale ordinii), urmează

un drum pe care scriitorul îl divide în fragmente, în a căror orânduire „cronologic“ este concertat cu „semnificativul“. „Că întâi uciseră pre acești săraci de boiari. A doao, batjocoriră pre domnul lor, suduindu-l în tot chipul și-i da cu lămne la ochi și-l purta val, cum era mai rău“.

Stoica Ludescu se oprește la modalitatea care îi era cel mai la îndemână — utilizarea arsenalului pe care i-l puneau la

dispoziție textele *Scripturii* (paradă, în unele locuri, a personajelor imprecate). Insuficiența (ca să nu spun altfel) și unilateralitatea lecturilor i-au fost constant reproșate autorului *Letopisețului Cantacuzinesc*.

Personajele din textele sacre pe care scriitorul le adună în pagina sa fac parte din registrul negativ. Resuscitarea lor și înscrierea în narațiune sunt, de fiecare dată, participări cu o funcție bine precizată în motivarea „blestemului“, pentru că, independent de conotațiile posibile, simbolul capital este selectat în funcție de o mereu relevantă relație de similaritate. Denunțat ca alcătuitor de scrisori ale

trădării, Stroe Leurdeanu este osândit de divanul lui Antonie-vodă din Popești să fie „dat prin tărg” „cu răvașele lui cele de vânzare, de să arătară tuturor noroadelor”, și eticheta biblică – dublă: Iuda și Cain – însoțește constatarea umilitoarei operații. Cronicarul ține de obicei să respecte și corespondențele „cantitative”: pentru cei din gruparea Bălenilor, care, aflați la putere, profitau din plin și excedau, exasperant, în răutăți, ca „niște răi tirani” (trimiterea nu e lipsită de rost, sunt asociați – individualizant întâi, apoi nedeslușit în sugerarea mulțimii – câtorva mari vrăjmași, nume odioase de mare circulație, ai creștinismului : „Și de aceasta dar să aseamănă cu Maximilian și Dioclițian, muncitorii creștinilor, și cu spurcatul Arian și cu alți păgâni necredincioși carii au ocărât sfânta biserică a lui Dumnezeu și au călcat toate poruncile lui”.

omparațiile (cele mai multe având o certă funcție exemplificatoare) își găsesc calea firească spre „pildă” și chiar spre „parabolă”. Iată-i, de pildă, pe dorobanții – „ingrați”, ne spune

Grigore II Ghica – tablou de Th. Aman

parabola – nemulțumitori binefacerilor lui Constantin Șerban voievod: „Ca și isralitenii jidovi cu domnul nostru Isus Hristos, când i-au scos din robie, din mâna lui Faraon, și i-au hrănit în pustie, cu mană din cer, și le-au dăruit țări întregi; iar apoi, în loc de mulțumită, ei uciseră și-l adăpară cu oțet și-l batjocoriră în tot chipul. Așa și neamul românesc, mai ales dorobanții. Că au chemat Constandin-vodă...”

Aceiași, proiectați într-o companie semnificativă, devin subiectul unei cascade de comparații care încheagă o inedită istorisire prin alternarea planului real cu cel „parabolic” (*parabola* este intercalată acum în firul narativ principal): „Iuda pâria pre Domnul nostru Isus Hristos la păgânii ovrei, cum că el să laudă că iaste fiul lui Dumnezeu, iar dorobanții pâria pre domnu-său la păgânii turci.

Iuda vându pe Hristos în 30 de talanți, iar ei să vândură robi turcilor în toată viața lor. Ovreii dederă acel chelcig pre un sat a fi de îngropare streinilor, iar ei singuri să dederă mâncare câinilor. Iuda să dede singur spânzurării, iar ei singuri să dederă înecării, că s-au înecat cu totul”.

n poziția finală, *fragmentul pilduitor* câștigă în gravitate și precede de regulă *exclamația*, figură familiară unui scriitor cunosător al multora dintre secretele persuasiunii, în care participarea, implicită până acum, face un prim pas spre „exteriorizare”: „O, ticăloșii și nebulii! Cum umblară toți ratăciți”. Uneori aceste exclamații (introduse prin sintagme-tip: „O, mare ciudă...”, „O, mare minune...”, „O, ce foc neastâmpărat...”) preiau și „pilda” încorporând-o. Procedul le modifică propria structură (căci „fragmentul pilduitor”, deseori de o mare concizie, sincopează „zicerea” pe ton înalt) și îi subliniază, prin sublimări care vădesc iarăși puțină manevrei stilistice, finalitatea nu numai moralizatoare: „O, nebulie nespuse, cum că ei singuri strică țara! Că nu s-au

suferit cu case bune, cu bucate multe, cu pace, cu cinste de la domnul lor, cu slavă de la toți. *Nemeri pre Caiiafa tocmă în pântece și muri*. Deci tâlhariul și vinovatul nu să poate ascunde nicăierea, ci vă dându-se păcatul, plată în den vina lui. Așa și ei au umblat cât au umblat gonind pre dracul, pân' l-a și aflat, cu spânzurare, cu înțepare, cu tot felii de morți“.

utorul știe că „sanctiunea“ nu trebuie redactată neapărat în termeni de hrisov solemn și, ca atare, apelează nu o dată la capacitatea de sugestie a

frazei moralizatoare. „Previziunea“ în trecut, instalată ca rezultat al intervertirii timpilor fundamentali ai istorisirii, transformă „răgazul de constatare“, acele pauze familiare cronicarilor ce gustau din plin dăscăleala administrată semenilor, în proiecții străvezii ale destinelor răzvrătite: „Văzând înțelepciunea lui Dumnezeu atâta nebulie ce făcură oamenii acesteia casei lui, adecă sfintei biserică și domnului lor și vecinilor lor; și sângele cel nevinovat striga la cer, ca să le facă judecată, cunoscut-au că s-au îngroșat inimile lor și s-au împăinjinat ochii lor, că văzând să nu vază și spunându-le să nu înțeleagă, că păcatul prea s-au înmulțit și s-au asemănat călcătorilor de lege, trimis-au Dumnezeu asupra lor caznă, adică judecată, ca și odinioară eghiptenilor“. *Optația*, prefigurată după modelul deja cunoscut de explozia exclamativă („O, mare ciudă! Cum nu să mai satura acei procleți de a vărsa sângele acestor săraci de boiari fără de nici o rușine și fără de nici o frică de Dumnezeu“), suportă și învelșul unui *adagiu* (duritatea semantică și lexicală sunt aici pivoți necesari), găsit prin lecturi apropiate izvorului principal.

Acestea sunt însă situații în care autorul se arată, ca să spun așa, rezervat, retras într-un plan secund și de unde manevrează, cu suficientă abilitate (căci multe din figurile incluse de „poetici“ de obicei în seriile *ambiguității ori plasticității*, ajung să fie înregimentate cu maxim profit în

Șerban Cantacuzino

frontul *insistenței*), doar textul. Finalurile istorisirilor ce le-am numit ale *imprecăției* și le arogă monopolizându-le în chip absolut (sunt, de altfel, secvențele care i-au edificat celebritatea).

juns aci și contând probabil pe sprijinul și pe înțelegerea cititorului „intoxicat“, cum am văzut, prin multiple mijloace, scriitorul „invocă“

pedepse și „blestemă“, dar, prudent, nu-și părăsește uneltele care-i permit să folosească în continuare modalitățile disimulării. Vindicativ și înverșunat, în toate cazurile, el se pricepe să-și dozeze încrâncenarea, păstrând, uneori, pentru orice eventualitate „masca“ unui magistru terestru, cu posibilități limitate, care încredințează cauza unei instanțe superioare („Da-va seama [Mihnea-vodă] înaintea lui Dumnezeu la vremea înfricoșatului județ!“), lăsând însă să se înțeleagă că nu are nici un fel de dubii în legătură cu termenii sentinței. Translarea

aceasta și propulsarea într-un viitor al justiției imanente și implacabile au avantajul prelevării sensului salubrizant al „istorisirii”. Un astfel de final, în care „blestemul”, prezent și răspicat rostit („O, slugi réle ca acelea să fie de 3 ori anathema! Că cu al lor sfat rămase domnul cu nume rău și cu scandală”), atenuat însă cumva de proiectarea „cazului” către tribunalul divin („Da-vor seama de toate ce au făcut înaintea înfri-coșatului județ al Domnului nostru Isus Hristos”), alcătuieste, împreună cu aceasta, un fel de „morală” teribilă ce transformă *Povestea celor doi boiari răi* într-un uriaș „apolog” (un soi de fabulă).

nvocarea „sanctiunii” – ruga bunului creștin urcă spre o divinitate pedepsitoare, căreia îi solicită manifestări exemplare („O, puternice Doamne, cum ai plătit acelor [termenii comparației] fuseseră în acest caz Maximilian, Diclețian și Arie – *nota mea, D.H.M.*], plătește și acestora...” – se face în consens, mult prea răspicat pronunțat, ca să-l putem absolvi de oarecari suspiciuni, cu „ideea morală” plasată în interiorul principiului împotriva căruia se atentase: „că au călcat poruncile tale, carele zicea: «Iubiți pre frații voștri și pre vecinii voștri și cine cum va măsura, așa i să va măsură». Justiție deci și numai justiție... Alteori „blestemul” – aceeași excludere dintr-o comunitate proteguită – cade ca un trăsnet („Unii ca aceștia să fie de 3 ori anathema!”), neîntovărașit de explicații, neaugmentat și sprijinit doar de motivările cuprinse în text.

Cel care se rostește aici, asumându-și responsabilitatea (diminuată doar de emfaza retorică), este scriitorul. Îndărjit și răzbunător, ațâțat de propria-i relatare, Ludescu lasă la o parte convenția care propunea alierea cu forța divină – în speță, intervenția pe lângă aceasta în vederea unei posibile concretizări – și formulează singur soluții de o foarte pământească (nu-l deranjează deloc cruzimea) eradicare a răului.

Stărpirea unui neam, al Vârzarilor ce se dovedise cu consecvență malefic la nivelul

a două generații, prin deposdarea bărbatilor de posibilitățile procreative, este propusă într-o frază de rezonanță – „Sământa acestor nelegiuți și îndrăcți s-ar cădea, ce ar fi parte bărbătească să să scopească, ca să nu mai răsără muștar și ardei, ci să se topească și să se concească” –, cu nimic mai prejos decât o „execrație” de factură „clasică”.

Realizările în materie de blestem ale autorului *Letopisefului Cantacuzinesc* depășesc o medie de „consum”. Răfuiala în fața „istoriei”, prin stigmatizare și desființare pe cont propriu ori prin coaliție, produce indiscutabil o „literatură” memorabilă. Recognoscibil doar ca „tipar” fundamental, blestemul aruncat de Stavrinós (greul care a cântat vitejiile lui Mihai Viteazul) asupra odiosului Giorgio Basta, aflat și el în paginile celuiiași letopisef, rămâne, cu solemnitatea sa amplă izvorâtă dintr-o sublimă imparțialitate, departe în urmă: „Pentru aceasta dar, cade-să să blestemăm [...] pre Bașta Giurgiu, căci au ascultat pre domnii ungu-rești, de au ucis pre Mihai-Vodă fără de nici o vină. Unii ca aceia să fie anathema!” ■

• S.S.I. informează • S.S.I. informează • S.S.I. informează

RĂZBOIUL SOVIETO-FINLANDEZ

CRISTIAN TRONCOTĂ

● Jocul dublu al Germaniei ● Anglia și Franța nu mai pot pretinde vreun rol în Europa ● Poate o țară mică să reziste agresiunii uneia mari? ● Debandada din armata sovietică ● Coliat îl învinge pe David

Helsinki, după un bombardament sovietic

Revista Magazin istoric (nr.12/1990) a publicat un grupaj de articole care au oferit cititorului român o primă imagine a conflictului sovieto-finlandez, despre care, până atunci, nu aflase aproape nimic. Evoluția conflictului – declanșat la 30 noiembrie 1939 și încheiat la 12 martie 1940 – este astăzi mult mai bine cunoscută celor pasionați de istorie. Ne-am propus ca, în paginile ce urmează, să abordăm războiul sovieto-finlandez dintr-un unghi aparte: modul cum a urmărit Serviciul Secret de Informații, condus de Mihail Moruzov (Magazin istoric, nr. 3-5/1996), evoluția evenimentelor și, în măsura posibilului, ce și cum a informat conducerea țării.

Informații strict secrete... din presă

Asemenea informații și rapoarte de sinteză se alcătuiau pe baza unei varietăți de surse. Din vremea lui Moruzov nu ne-au rămas aproape deloc informații despre agenturile folosite. Sunt doar câteva note – și acelea puține – cu informațiile furnizate și aprecieri despre credibilitatea sursei. Sunt apoi rapoarte ale rezidenților din zona de interes. Și, nu în ultimul rând, se urmărea foarte atent presa. Sunt zeci de tăieturi din ziarele apărute în țară sau note despre articolele publicate în străinătate, cu referiri la subiectul urmărit.

Promptitudinea cu care S.S.I. crea asemenea celule de urmărire a crizelor, ca și

De la început, trebuie să precizăm că izvoarele păstrate – și am mai avut ocazia să insistăm asupra soartei arhivei fostului serviciu de informații al statului român – permit doar să deducem cum acționa serviciul în asemenea situații. Așa cum am văzut, atunci când se năștea o criză undeva în apropierea graniței sau care, prin participanți, interesa siguranța națională, se redactau informări, iar la încheierea evenimentelor, un raport de sinteză era înaintat conducerii statului. Așa s-a întâmplat, de exemplu, în timpul crizei cehoslovace (Magazin istoric, nr. 2/1993), când s-a tras un serios semnal de alarmă.

modul în care le analiza și încerca să tragă învățăminte și concluziile folosite de statul român, într-o situație similară, pot constitui un model de urmat. În ce măsură a folosit conducerea țării asemenea informații, este un alt subiect.

Trebuie subliniată și grija de a verifica informațiile furnizate de agenți și chiar de ofițerii serviciului. Se practica și pe atunci sistemul de a copia din presă o știre și de a o prezenta drept o informație obținută cu greu, prin agentură. Iată un caz concret. La 8 ianuarie 1940, se redacta o *Notă*, pe care cineva a scris: „Aviz Fr[ontul] de Est și Vest“. În exterior, S.S.I. acționa în cadrul a trei Fronturi: Vest, Est și Sud, numite astfel după punctele cardinale

către care își îndreptau atenția. În *Nota* menționată se făcea un rezumat al informațiilor obținute din cercurile emigrației ruse, despre o ședință a conducerii superioare sovietice, în care ar fi apărut puncte de vedere divergente privind continuarea războiului. Stalin ar fi hotărât stoparea acțiunilor terestre, urmând să continue doar loviturile aeriene. Sovieticii erau dispuși să satisfacă o listă de cereri germane, pentru ca Reichul să ajute U.R.S.S. în războiul contra Finlandei.

La 9 ianuarie, șeful Frontului de Est semna următorul *Referat*: „Ca urmare a avizului cerut, am onoarea a comunica următoarele: 1. Conținutul notei reprezintă traducerea textuală a articolului *Hotărârile Politbiroului*, publicat de

ziarul *Posledniia Novosti*, din Paris, nr. 6 847, din 26 decembrie 1939; 2. Informațiile cuprinse în notă au apărut în Buletinul de presă *Hotărârile Polițbiroului*, difuzat de Frontul de Est la 2 ianuarie 1940; 3. Aceleași informațiuni au fost publicate, în formă rezumativă, de ziarul *Seara* din București, nr. 665; 4. *Ar fi de dorit ca, pe viitor, să nu se mai facă note reprezentând traduceri textuale după presa străină, dându-le caracterul inexact al unor informațiuni culese la fața locului de către rezidenții noștri din străinătate sau informatorii noștri din țară*”.

Din notele informative, rapoartele de analiză (aproape exclusiv pe aspecte militare) și decupajele din ziare ne putem face o imagine asupra informațiilor furnizate de S.S.I. Ele îmbracă două aspecte: politico-diplomatic și militar.

Una dintre problemele politico-diplomatice urmărite a fost cea a raporturilor sovieto-germane și a implicațiilor războiului asupra lor. Informațiile strânse la începutul conflictului indicau faptul că Germania știuse de intențiile agresive sovietice și le încurajase. Spera în acest fel să obțină mai multe avantaje. Uniunea Sovietică urma să fie prinsă într-un conflict care avea să o oblige să caute menținerea unor relații bune cu Germania. Pe de altă

parte, Marea Britanie, pusă în imposibilitatea de a interveni în sprijinul Finlandei din cauza războiului în care fusese angrenată începând cu luna septembrie 1939, avea să-și piardă orice credibilitate în ochii țărilor mici, care sperau ajutor din acea parte.

Carele de luptă rup firele telefonice

Pe măsură ce evoluția conflictului s-a întors în favoarea U.R.S.S., începând cu luna februarie 1940, a început și presa să vorbească de îngrijorarea Germaniei, care căuta să medieze încheierea păcii. Mai mult, știri apărute în ziare și alte informații menționau trimiterea de consilieri militari germani pentru armata finlandeză. Este interesant de subliniat că un raport al S.S.I. din luna martie, care sintetiza

informațiile obținute în intervalul 16-29 februarie 1940, pomenea prezența unor consilieri militari germani și în armata sovietică. Imaginea de ansamblu rezultată

era aceea a unor contradicții între Berlin și Moscova, care mocneau.

În ceea ce privește raporturile dintre sovietici și anglo-francezi este interesantă o notă din 16 martie 1940, în care era citat însărcinatul cu afaceri sovietic la București, Kukoliev, care afirma – pe fondul succesorilor înregistrate de trupele țării sale pe fronturile finlandeze – că aliații au suferit o înfrângere morală.

Care era deci tabloul pe care și-l puteau face factorii de decizie politică pe baza informațiilor furnizate de serviciile de informații (S.S.I., în primul rând)? Germania căuta să adâncească ruptura dintre anglo-francezi și sovietici. Existau încă interese comune între Moscova și Berlin, dar cele două părți se pândeau tot timpul. Totodată, Germania căuta să evidențieze incapacitatea Angliei și a

Bombardiere sovietice deasupra Finlandei

Franței de a mai juca vreun rol în Europa.

În analizele strategico-militare, apare preocuparea pentru o problemă de deosebit interes în acele momente la București: putea o țară mică să reziste agresiunii unei mari forțe militare? Mai ales în faza inițială a războiului, armata sovietică a fost aspru judecată. Au fost subliniate lipsa de pregătire a comandanților, greșelile săvârșite, faptul că războiul a fost abordat cu prea mare ușurință și o încredere nemăsurată în forțele proprii. În condiții climatice grele, având în față o armată mică, dar bine pregătită, hotărâtă să-și apere pământul, sovieticii au suferit înfrângere după înfrângere. Un document obținut reproducea declarațiile unui căpitan Iamov luat prizonier.

„Este ora 12 și atacul era fixat să aibă loc 30 minute mai târziu, însă nu s-a făcut nimic relativ la cooperarea între arme. M-am hotărât să iau contact cu comandantul Regimentului 650 Infanterie. El a afirmat că «nu te cunosc; Batalionul 95 care de luptă se află sub ordinele mele». Eu i-am explicat că în conformitate cu ordinele date de Corpul de Armată am fost destinat să colaborez cu el. Atunci, el a încercat să-mi dea ordine, însă fără nici o indicație precisă și m-a trimis la șeful

Statului Major, care se afla într-o mare încurcătură din cauza situației de pe front. El mi-a încredințat ordinele de luptă, care – fiind scrise în grabă – nu puteau fi înțelese. Eu m-am oferit să iau măsurile necesare pentru a stabili legătura, în primul rând, cu artileria, căci comandantul era lipsit de experiență și nepregătit. Toți cei care se aflau sub ordinele comandantului de regiment se îngâmădiseră în jurul șefului Statului Major pentru a primi instrucțiuni. Era o mare febră, căci atacul trebuia să aibă loc în decurs de 30 minute.

Carele de luptă au fost acelea care au pornit la atac în primul rând, distrugând firele telefonice, care făceau legătura cu artileria. După ce au dat atacul și au înaintat circa 400-500 metri, au descoperit obstacole de granit care erau imposibil de pătruns. Noi am deschis focul spre pădure, însă nu am putut înainta. Infanteria a reușit să treacă obstacolele, însă întâmpinând un foc puternic de mitraliere aflate în pădure, înaintarea a fost ținută pe loc. Infanteria nu a putut cere sprijinul artileriei pentru că legăturile cu propria lor artilerie au fost întrerupte. Atacurile au fost respinse, iar rezultatul a fost un mare număr de morți rămași pe câmpul de luptă“.

Steag roșu și înnuri patriotice

Un raport de sinteză întocmit de S.S.I. în luna septembrie 1940 atrăgea atenția asupra rapidității cu care Finlanda își revenise după pierderea războiului și ciuntirile teritoriale suferite. Faptul se datora „spiritului înțelegător și temperamentului liniștit al poporului. O populație de aproximativ 400 000 suflete, evacuată în grabă și imediat după încheierea păcii, și-a regăsit astăzi, după 4-5 luni, ocupațiunile normale și s-a integrat complet în ritmul de viață și activitate al restului țării... Trebuie să relev – și cu această ocaziune – spiritul de înțelegere și de ordine al majorității populației finlandeze, care e ostilă oricăror acțiuni extremiste și de alarmism și care primește în liniște toate măsurile luate de guvern și autorități“.

În același timp însă, analiștii S.S.I. dădeau dovadă de realism. Încă în luna ianuarie 1940, într-un raport alcătuit de rezidentul din Helsinki se spunea: „Întreaga țară este supusă la eforturi grele și îndelungate. Singură, trebuie să răspundă tuturor nevoilor și calamităților, în fața unui inamic presant și neîntrerupt. Între timp, rușii aduc pe front noi mari unități și dau atacuri continue. În curând, când

temperatura va scădea, vor începe operațiunile cu mai mare intensitate. Atunci, adică peste 4-6 săptămâni – se va pune întrebarea dacă Finlanda va mai putea rezista sau nu.

Domnul Voionma, secretarul general al Ministerului Afacerilor Străine, vorbind cu mine asupra situației generale, recunoștea gravitatea situației, totuși era încrezător în viitorul țării. «O minune o să ne scape, sunt sigur. Nu aș putea spune în ce ar consta acea minune, dar sunt convins că se va produce». Eu am impresia că «minunea» scontată este: complicații de ordin social sau chiar o revoluție în U.R.S.S. (mulți

cred în aceasta) sau mediațiunea Germaniei. Până atunci războiul continuă necruțător».

Rămasă singură, Finlanda a fost, până la urmă, silită să cedeze în fața forței, cu tot eroismul soldaților și ofițerilor micii ei armate. Semnarea armistițiului, la 12 martie 1940, a fost primită cu ușurare în ambele tabere. Iată cum relatea ziarul *Curentul* acel moment pe linia frontului: „Rușii au înălțat un steag roșu pe acoperișul care se afla în mâna lor și finlandezii le-au răspuns intonând imnuri patriotice.

La 12 punct, câțiva ofițeri finlandezi în ținută de campanie, însoțiți de un

subofițer și având un steag alb cu ei, s-au îndreptat spre liniile dușmane. La un kilometru distanță, pe o colină, au dat de rușii care erau ocupați cu arderea cadavrelor. Foarte cordiali, rușii s-au adunat în jurul finlandezilor, oferindu-le tutun. În timp ce își manifestau bucuria, a venit peste ei un comisar, care i-a împărțiat cerându-le socoteală că nu a fost înștiințat de sosirea delegației finlandeze.

Întovărașiți de comisar, finlandezii au ajuns la sediul comandamentului regimentului, unde un colonel le-a cerut să-i spună dacă nu erau de părere că artileria rusă trăgea admirabil.

– Prea admirabil nu – au răspuns ceilalți...

Când a doua zi ofițerii ruși au înapoiat vizita, însoțiți de doi comisari politici, văzând ruinele unei biserici bombardate de avioanele lor, au întreat de ce era în acea stare.

– Dacă v-am spus de ce – le-au răspuns finlandezii – n-ați crede».

Pe baza documentelor păstrate, este greu de evaluat impactul și reacția factorilor politici la informațiile furnizate privind evoluția și sfârșitul conflictului sovieto-finlandez. Ele pot fi doar presupuse, pe baza evoluției ulterioare, din vara anului 1940, și a soluțiilor adoptate în gravele momente de criză din iunie și august. ■

12 martie 1940, pe linia frontului

1940. CU GAROAFE ROȘII LA DOAMNA KOLLONTAI

În nr. 8/1998, revista noastră a publicat câteva fragmente din memoriile generalului de corp de armată Titus Gârbea (1893-1998) privind luptele de la Mărășești. Era pe atunci locotenent. După război, a îndeplinit diferite funcții de comandă, iar spre sfârșitul anilor '30 a intrat în diplomatie, fiind numit atașat militar la Berlin, pentru Germania, Olanda și Elveția (1937-1939).

La 1 ianuarie 1940, a primit însărcinarea de atașat militar pe lângă Legația română din capitala Suediei. Aici, în lumea diplomaților, a cunoscut-o și pe Alexandra Kollontai, ambasadoarea U.R.S.S. la Stockholm (Magazin istoric, nr. 8-10/1991).

Prezentăm fragmente din memoriile inedite ale generalului Titus Gârbea privind începuturile misiunii sale la Stockholm și întâlnirea cu Alexandra Kollontai. Paginile ne-au fost puse la dispoziție de fiul autorului, dl. inginer Dan Gârbea, căruia îi mulțumim și pe această cale. Titlul aparține redacției.

TITUS GÂRBEA

● Distinsa doamnă stingeră ● Un buchet de garoafe roșii ● Ministrul turc avertizează: pericol pentru Basarabia ● Germania nu ne va ajuta, cum nu a ajutat nici Finlanda

Am ajuns cu avionul la Stockholm, în plină iarnă, la începutul lunii ianuarie 1940 și m-am prezentat ministrului nostru în Suedia, Barbu Constantinescu. Acesta, ca de altfel majoritatea corpului diplomatic acreditat în Suedia, se găsea sub impresia neplăcută a invadării Finlandei de către ruși, acțiune foarte dezaprobată. I-am relatat și lui

părerea mea că războiul se va extinde în Nord și că, în legătură cu aceasta, importanța postului său și a activității diplomatice în general la Stockholm vor crește. La rândul său ministrul îmi descrie starea de spirit din Suedia, unde populația era împotriva Germaniei și a Rusiei, cu simpatii clare pentru Anglia și Franța.

Programul prezentării mele la Stockholm, pe care l-am discutat în continuare, urma să înceapă cu vizita la Ministerul Afacerilor Externe al Suediei, unde el anunțase deja sosirea unui atașat militar român.

Ne-am dus împreună pentru această prezentare și în așteptarea primirii noastre la ministrul Afacerilor Externe al Suediei, ministrul nostru m-a

prezentat numeroaselor persoane, aflate în sala de așteptare, care de asemenea urmau să intre în audiență. Accesul se făcea în ordinea alfabetică a numelui țărilor reprezentate. M-am întreținut cu aceste persoane, precum și cu secretarul general E.C. Boheemann al ministerului suedez. În acest timp am remarcat într-un colț al salonului o doamnă deosebit de distinsă, îmbrăcată într-o toaletă sobră de culoare neagră, care stătea stingheră, în mod evident izolată și evitată ostentativ de toată lumea. Referindu-se la ea, secretarul general al ministerului suedez de Externe îi spune ministrului nostru că doamna respectivă a cerut audiență și așteaptă să fie primită. L-am întrebat pe ministrul nostru, Barbu Constantinescu, cine este această doamnă și el îmi spune, cu un aer rece, că este ambasadoarea Uniunii Sovietice, Alexandra Kollontai. Am înțeles atunci că atitudinea celor prezenți din corul diplomatic reflecta dezaprobarea și oprobiul

general din Suedia față de invadarea Finlandei de către ruși.

Am solicitat ministrului nostru să mă prezinte acestei doamne, dar el nici nu a vrut să audă, spunându-mi că nu dorea să se compromită față de suedezi. În această situație i-am arătat că noi militarii suntem obișnuiți să ne prezentăm și singuri, lucru pe care îl voi face, mai ales că ambasadoarea asistase timp de peste o jumătate de oră cum fusesem prezentat tuturor, numai ei nu, ceea ce nu era cătuși de puțin protocolar. Față de acest argument, a cedat și, după ce m-a prezentat scurt, s-a retras, lăsându-mă cu doamna Kollontai, cu care am avut o lungă convorbire. Firește că în această primă întâlnire nu am atins nici o problemă politică.

Mi-a relatat că este la Stockholm de aproape 10 ani și cunoaște bine poporul suedez. Fiind foarte veche în post îl ajuta pe decanul de vârstă al corpului diplomatic,

un norvegian, care era bătrân și suferind. Deoarece ne venise rândul să fim primiți, mi-am luat rămas bun de la d-na Kollontai, care mi-a mulțumit pentru faptul că i-am ținut companie și m-a invitat la ambasadă pentru a-i cunoaște pe atașatii militari ruși.

La ministrul Afacerilor Externe, Christian Gunther, am fost primiți cu deosebit interes și am avut o întrevedere de peste o jumătate de oră, tema principală a discuțiilor fiind ascensiunea războiului în nordul continentului.

După audiență ministrul nostru, Barbu Constantinescu, îmi spune cât de contrariați au fost ceilalți diplomați de lungă convorbire avută cu ambasadoarea sovietică, iar eu l-am informat că am fost invitat la ambasadă și că voi da curs invitației, pentru că se înscrie pe linia misiunii ce am primit. Răspunsul său a fost că, timp de șapte ani, de când era la Stockholm, nu a vizitat-o și nici nu a avut convorbiri cu această ambasadoare. A doua zi i-am trimis d-nei Kollontai

Stockholmul anilor '40

un buchet de garoafe roșii, cu salutul și omagiile mele.

Tot a doua zi am fost primit în audiență la comandantul armatei suedeze, generalissimul general Thornell, cu care am avut o lungă înțelegere. Temele au fost extinderea războiului în Nord și posibilitățile Suediei de a evita angajarea în războiul mondial de partea Germaniei. Asupra primei probleme mi s-a cerut părerea cu privire la data probabilă a invaziei germane a Norvegiei, la care am replicat că o dată nu poate fi precizată, dar că în situația că Anglia încearcă debarcarea unui corp expediționar în Norvegia, Germania va ataca și ocupa imediat această țară. În caz contrar, debarcarea germană în Norvegia se va conjuga cu ofensiva generală germană în vest.

La a doua întrebare am exprimat opinia că minereul de fier al Suediei este atât de important, ca „armă de război” pentru germani, încât atâta vreme cât Suedia va livra cu regularitate acest minereu germanilor, aceștia se vor abține de la agresiune. La fel ca în cazul României, pentru care „arma de război” de interes pentru germani este petrolul.

La 19 ianuarie 1940 am fost primit în audiență de prezentare, însoțit de ministrul Barbu Constantinescu, de regele Suediei. A fost o audiență protocolară, scurtă și fastuoasă, după obiceiul nordic. Dar a doua zi am fost invitat la cea la rege, cu care ocazie am avut o lungă convorbire în aceleași probleme de interes pentru Suedia: pericolul ocupației germane.

Am răspuns invitației ambasadoarei Uniunii Sovietice și m-am anunțat telefonic,

fiind invitat personal de ambasadoare pentru a doua zi. La ambasadă am fost primit de secretarul prim care mi s-a adresat în limba română, fiind un basarabean, cetățean sovietic, pe nume Andrei Graur. Am interpretat gestul de a înșircina un vorbitor de limbă română pentru a mă primi ca pe o curtoazie și am mulțumit doamnei Kollontai pentru acest gest.

„Tovarășă Alexandra”, cum o numea primul său secretar, m-a primit într-o încăpere aranjată cu gust feminin, scuzându-se că nu-mi poate prezenta pe cei trei atașați militari, aflați în deplasare. A fost o primă audiență scurtă și protocolară, la plecare spunându-i ambasadoarei că voi reveni la întoarcerea din Finlanda unde trebuia să plec curând.

După prima călătorie în Finlanda, ca și după următoarele, am revăzut-o și am schimbat opinii privind războiul din această țară și situația politico-militară generală. Mi-a lăsat impresia că, într-o anumită măsură, dezaproba agresiunea sovietică din Finlanda, deși îmi furniza explicații și justificări pentru aceasta. Ar fi dorit ca războiul cu Finlanda să se termine și a avut o contribuție efectivă la încheierea păcii la 12 martie 1940.

Am revăzut-o după acest moment și am avut o nouă convorbire în cadrul căreia am abordat problema Țărilor Baltice și a Basarabiei, pentru a cunoaște punctul ei de vedere. Opinia pe care a exprimat-o a fost că aceste teritorii au fost rusești și trebuie să fie ale rușilor. La argumentul meu că Basarabia a fost a

Moldovei înainte de 1812, mi-a răspuns că atunci statul român nu exista.

In acest timp agresiunea sovietică asupra Țărilor Baltice începuse, evidențiind politica de hegemonie pe care o duceau rușii, ca și germanii. Pericolul pentru noi era iminent. În aceste condiții, ministrul turc la Stockholm, un bun prieten al României, mă informează confidențial că Stalin ar fi ținut un consiliu secret cu cei mai apropiați colaboratori la care s-a discutat despre sovietizarea Țărilor Baltice și a Poloniei, precum și despre Basarabia.

Am transmis aceste informații la București, împreună cu opinia că în caz de agresiune sovietică în Basarabia, Germania nu va interveni în sprijinul nostru, cum nu a intervenit nici în Finlanda. Urma să ne aflăm singuri în fața Rusiei. Ambasadoarea sovietică mă avertizase clar asupra acestui lucru. Curând, în iunie a survenit ultimatumul sovietic și așa cum se prefigurase ne-am aflat singuri în fața colosului rusesc.

Ocuparea Europei decurgea în conformitate cu prevederile secrete ale tratatului încheiat între Germania, lui Hitler și Rusia lui Stalin. Țările erau cunoscute sau pur și simplu dispăreau de pe hartă. Pentru România, nenorocirile anului 1940 începuseră prin cedarea Basarabiei și aveau, din păcate, să continue prin pierderea nordului Ardealului și sudului Dobrogei.

Cu toate informațiile și avertismentele transmise de pe frontul diplomației militare, România nu a putut evita dezastrul. ■

Chișinău, aprilie 1928

CINSTIRE MARELUI VOIEVOD ȘTEFAN AL MOLDOVEI

La zece ani de la unirea Basarabiei cu România, la Chișinău s-a inaugurat monumentul închinat domnitorului. Membri ai Înaltei Regențe – principele Nicolae, patriarhul Miron Cristea și Gh. Buzdugan – au sosit la Chișinău duminică 29 aprilie 1928, orele 8.30. În gară au fost întâmpinați de membrii guvernului, ai Parlamentului, de foști deputați din Sfatul Țării care votaseră Unirea cu România, de miniștri, înalți prelați, ofițeri etc.

Iată un reportaj istoric al celor petrecute la Chișinău atunci, în urmă cu peste șapte decenii, așa cum ni le-au păstrat mărturiile vremii.

IOAN LĂCUSTĂ

Ceremoniile încep printr-un Te Deum la mitropolie, oficiat de mitropolitul Gurie. Patriarhul Miron Cristea aduce „prinos de închi-

nare tuturor moldovenilor basarabeni care în decursul vremurilor trecute au contribuit la menținerea duhului românesc pe aceste meleaguri,

adeseori foarte primejduite, precum și celor care în timpul din urmă au contribuit la mântuirea lor de sub stăpânirea străină și la alipirea lor la trupul neamului întreg”.

La orele 10.00, în clădirea Sfatului Țării, în sala unde s-a votat unirea, Ion Incuț, fost președinte al Sfatului Țării, evocă „toate foloasele ce le dă poporului viața într-un stat național unitar.

În primul rând, ne bucurăm de dreptul cel sfânt de a vorbi limba noastră strămoșească. Numai cei care au avut cruda soartă

Vedere din Chișinău

de a trăi sub o dominațiune străină apăsătoare pot înțelege pe deplin fericirea de a avea limba neamului în școli, biserici, justiție, armată și toate dregătoriile statului“.

Răspunde principele regent Nicolae care arată că unirea „a fost recunoscută formal de marii noștri aliați, pe considerațiuni etnice, istorice și geografice, constatate la fața locului“ și mărturisește că „avem toată speranța că și Rusia, de care ne apropiem o credință creștină comună și cu care am dori să păstrăm cele mai bune raporturi de vecinătate, necontrazise de nici un interes, va sfârși prin a recunoaște drepturile noastre indiscutabile asupra acestei părți din vechea Moldovă, cu un caracter și o populație curat moldovenească (română)“.

Primul ministru, Vintilă Brătianu, menționează că anul 1918 „reprezintă ultimul inel al unui lung lanț de jertfe, de lupte, a mii de ani de viață chinuită, pentru un neam ce a voit, a știut și a putut să devie stăpân pe soarta lui“. După C. Nicolaescu, președintele Senatului, și N.N. Săveanu, președintele Adunării Deputaților, vorbește generalul Al.

Averescu, fost prim-ministru în februarie 1917, când, la 26 ale lunii, au venit la Iași I. Inculț și dr. Ciugureanu „cu misiunea de a propune guvernului român să procedeze imediat la înfăptuirea unirii, spunând că Basarabia era gata“. „Le-am explicat – continuă Averescu – că nu e destul ca Basarabia să fie proclamată de sine stătătoare, ci mai era necesar ca suveranitatea ei să fie recunoscută, căci numai atunci autoritățile de drept ar fi putut dispune de soarta ei. Am sfătuit pe delegații basarabeni ca prin raporturile cu celelalte republici din Rusia să se pună pe picior de egalitate, ceea ce de asemenea s-a făcut“.

De fapt, mai era încă un alt motiv care mă obliga să amân realizarea Unirii. La Bufta, delegații Puterilor Centrale îmi propuseseră cu câteva zile înainte să renunț la Dobrogea și să primesc în schimbul ei Basarabia. Am refuzat net de a discuta măcar cea mai mică cesiune teritorială“.

Theodor Mihali, fost vicepreședinte al Partidului Național-Român din Transilvania, dezvăluie și „o mare taină politică și

diplomatică, și anume: că până și ideea memorandumului [din 1892, *Magazin istoric*, nr. 7/1982] a pornit de la regele Carol, care văzând apoi că și această încercare a noastră nu ne-a ajutat, ci din contră a avut de urmărire să înfundăm temnițele ungurești, regele Carol al României simțind atunci pe umerii lui greaua răspundere a noilor noastre suferințe a luat drumul localității unde împăratul-rege Francisc Iosif își petrecea lunile [de vacanță], acolo să facă demersuri pentru grațierea noastră“.

Mai vorbește I. Nistor, ministrul Lucrărilor Publice, după care asistența se îndreaptă spre locul unde este amplasată statuia lui Ștefan cel Mare. La orele 12.00 are loc un serviciu divin, după care vorbesc generalul R. Scărișoreanu, președintele comitetului pentru înălțarea monumentului, regentul G. Buzdugan și primarul Chișinăului. La temelia monumentului este așezat un pergament semnat de înalții demnitari.

Festivitățile se încheie în piața Catedralei, unde are loc defilarea grupurilor de elevi, țărani și a unităților militare. ■

MINUNEA ALBĂ REVINE ÎN IAȘI

CONSTANTIN OSTAP

In 1947, Comisia de armistițiu a ordonat demolarea monumentului din Iași ce simboliza revenirea la Patria Mamă a provinciilor românești Basarabia, Transilvania și Bucovina. Grupul statuar era opera sculptoriței Olga Sturdza și fusese ridicat în 1927.

La 1 august 1924, prințesa Olga Sturdza adresa o scrisoare Primăriei orașului Iași. „Ascultând îndemnul cu deosebire scump cugetelor românești de a se vedea înălțându-se în Iași un monument comemorând Marea Unire, care aici s-a înfăptuit, am onoarea a vă aduce la cunoștință că de aproape cinci ani lucrez la un grup alegoric, înfățișând alipirea provinciilor la sânul Patriei-Mamă. Monumentul este aproape terminat și întrunește într-un grup de marmură, în înălțime totală de cinci metri, cinci figuri reprezentând: Patria Mamă, Transilvania, Basarabia, Bucovina și românii de pretutindenii, care au rămas în afara hotarelor noastre. Acest

monument, în valoare de 2 milioane [lei] și care este aproape gata, îl dăruiesc Iașului. Voi supraveghea și îngriji personal instalarea monumentului“.

Grupul statuar a fost plasat în fața casei marelui logofăt Dumitrache Cantacuzino-Paşcanu, unde fusese găzduită regina Maria în perioada cât autoritățile române se refugiaseră la Iași.

Lucrările de amplasare au început în anul 1925. Execuția soclului din piatră – adusă din cariera Corbăul Clujului – a fost încredințată antreprenorului bucureștean Leonardo Martinez. Soclul avea patru laturi. Pe prima dintre ele au fost săpate următoarele cuvinte: „Dorința cea mai mare, cea mai generală, aceea care a hrănit toate generațiile trecute, aceea care este sufletul generației actuale, aceea care, împlinită, va face fericirea generațiilor viitoare este unirea! Divanul Ad-hoc al Moldovei, 7

octombrie 1858". Cuvintele rostite de Alexandru Ioan Cuza, la 29 ianuarie 1859, figurau pe o altă latură: „Unirea coroanelor lui Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul este triumful unui principiu mare, care viază cu tărie în inimile românilor: principiul frăției românești. El ne-a salvat de la pierzanie în trecut, el ne reînvie în timpul de față, el ne va duce la bine și la mărire în viitor. Trăiască frăția românească! Trăiască principatele române!” Pe cea de a treia latură erau înscrise cuvintele regelui Ferdinand, din 5 decembrie 1918: „Declar pe veci unite în Regatul României toate ținuturile locuite de români, de la Tisa la Nistru. Prin lupte și jertfe, Dumnezeu ne-a dat să înfăptuim astăzi aspirațiile noastre cele mai sfinte. Să consacram unirea gândurilor, unirea sufletelor, dar și unirea în muncă roditoare prin strigătul: Trăiască România Mare, puternică și unită!” În sfârșit, pe ultima latură erau înscrise cuvintele Olgăi Sturdza: „Neamului românesc întregit și Iașului – leagănul uniilor – închin această lucrare a inimii și mâinilor mele. 29 mai 1927”.

Monumentul a fost inaugurat în acea zi de mai a anului 1927, în prezența reginei Maria și a principelui moștenitor Mihai și a principeselor Elena și Ileana.

Olgă Sturdza s-a născut la 27 septembrie 1884, la Popești. Era fiica principelui Alexandru

Mavrocordat și a Luciei Cantacuzino-Pășcanu. În 1908 s-a căsătorit cu Mihail Sturdza, nepotul domnului Moldovei Mihail Sturdza (1834-1849). În același an expunea sculptură la Salonul de la Paris. A fondat Societatea pentru ocrotirea orfanilor de război. Iar în 1918 a creat în palatul familiei de la Miroslava Orfelinatul Principesa Olga M. Sturdza, transformat în 1919 în Școala superioară de agricultură, înzestrată cu 100 ha teren arabil.

La Iași se mai păstrează puține dintre lucrările sculptorice: cenotaful lui Alexandru Mavrocordat, „Sărutul” și „Sburătorul” de la Vila Sonet. A murit la 10 iulie 1971, la proprietatea Sainte Marguerite, din apropierea localității Varengeville-sur-Mer, de lângă Dieppe, în Franța.

La 8 februarie 1994, în Sala mare a Primăriei din Iași s-a constituit un comitet de inițiativă, care a hotărât refacerea monumentului. Sculptorul Constantin Crengăruș a fost cel care a dus la bun sfârșit proiectul. Trebuie subliniat sprijinul acordat de primarul Iașului, domnul Constantin Simirad.

Sfințirea monumentului a avut loc la 1 decembrie 1999, în prezența Î.P.S. Daniel, Mitropolitul Moldovei și al Bucovinei. A fost prezent și urmașul direct al Olgăi Sturdza, Dimitrie Sturdza, împreună cu familia, în calitate sa de ctitor al noului grup statuar. Să sperăm că valorile istorice nu îl vor mai dărâma vreodată. ■

„DOSARELE ISTORIEI”,

nr. 3(43), 2000,

care va apărea pe 10 martie,

vă propune un grupaj de articole, documente și mărturii inedite despre

RĂZBOAIE CIVILE ÎN SECOLUL CONFLAȚIILOR MONDIALE (1910-2000)

din cuprins:

- „Sabia este axa lumii”
- Tipologia războaielor civile contemporane
- Războaie civile pe 5 continente (cronologie)
- America Latină, patria războaielor civile
- „Roșii” și „albii”: Rusia (1917-1921)
- O „corridă” mai mult decât sângeroasă (Spania, 1936-1939)
- Legiunea contra Generalului: România – rebeliunea din ianuarie 1941
- Războaie civile în spațiul iugoslav (1941-1999)
- Drama cecenă: război civil sau agresiune?

UN MILENIU ÎN ZECE SECOLE

Am prezentat cititorilor noștri o suită de articole în care am surprins câteva dintre trăsăturile secolului în care trăim. Ne apropiem de sfârșitul și al secolului și al mileniului. Așa că ne-am gândit să creionăm și un portret al mileniului. Am

ales formula anunțată în titlu. Deci, începând cu acest număr și până la sfârșitul anului, secolului și mileniului, vom consacra câte un articol fiecărui secol din mileniul doi. De fapt, am ales din fiecare secol câte un eveniment major, care a marcat, chiar schimbat viața omenirii.

Dacă ar fi să schițăm rapid imaginea secolului XI, la ce ne-am putea opri? Au fost o sută de ani frământați de războaie și năvăliri. Normanzii au ajuns să stăpânească în Anglia – unită, scurtă vreme, în timpul domniei lui Cnut, cu Danemarca –, pentru ca în 1066, tot un normand venit din Franța, William Cuceritorul, să se impună pe tronul insulei. Tot normanzii au ajuns până în Sicilia și chiar în Balcani, unde îi înfrâng, în 1085, împăratul bizantin Alexios I. Dinspre est, au venit pecenegii, apoi turcii selciukizi, care au cucerit Bagdadul califilor arabi și au ajuns până în Anatolia. La Manzikert, în 1071 – anul proclamării independenței Serbiei – înfrâng o armată bizantină și își consolidează stăpânirea. Vizirul Nizam al Mulk a dat o mare strălucire statului selciukid. Avea să sfârșească omorât de membrii sectei Asasinilor,

Sfânta Sofia

precursorii terorismului din secolul nostru.

În sfârșit, un alt fost popor migrator, ungurii, se creștinau, în decembrie 1001, iar conducătorul lor, Ștefan I, își lua titlul de rege.

În centrul Europei, regele Boleslaw atacă Germania, un conflict ce a

marcat mileniul și care a avut numeroase răsturnări de situație.

Secolul XI a fost și unul al culturii. Au trăit atunci abatele Suger, cel care a inițiat reforma abației de la Saint Denis, a fost sfetnic al regelui Franței și a lăsat mai multe scrieri istorice. La fel ca și împărăteasa Ana Comnena, autoarea unei cronici a Imperiului bizantin din vremea sa. Iar în lumea islamică a trăit învățatul Al-Ghazzali. Despre ciocnirile dintre islam și creștinătate ne vorbesc și două creații anonime, Cidul, eroul reconchistei spaniole, și Cântecul lui Roland, o povestire eroică despre vremurile lui Carol cel Mare.

Sfârșitul secolului XI aduce și primele acțiuni de amploare ale creștinătății contra Islamului, acele cruciate populare. Eșecul lor a determinat un efort de organizare a unor acțiuni militare mai ample, cu participarea nobililor, adică a unei forțe militare structurate și pregătite.

Dar evenimentul care a marcat secolul XI – cel puțin așa am considerat – a fost Marea Schismă, din 1054, care a dus la separarea Bisericii răsăritene (ortodoxă), de Biserica apuseană (catolică).

Orgoliul lui Humbert de Moyenmoutier

Acad. VIRGIL CÂNDEA

Anul în care am intrat este jubiliar în istoria creștinismului, pentru că marchează două milenii de la începuturile acestei religii cu rol determinant pentru civilizația europeană și a întregii umanități.

Primul mileniu creștin a fost acela al Revelației noii credințe de către Fiul lui Dumnezeu Iisus Hristos care s-a întrupat în mijlocul poporului israelian, parte privilegiată a omenirii Antichității, deoarece încheiase cu Creatorul o alianță sacră, aceea a *Vechiului Testament*. Iisus așază temeiurile unei legături divino-umane a *Noului Testament*. În cea dintâi mie de ani de istorie creștină, această religie se răspândește nu numai în Orientul Apropiat unde începuse propovăduirea ei, ci în întreg Imperiul roman. Vestitoare a unor adevăruri fundamentale captivante pentru locuitorii unui stat expansionist, corupt, minat de inechități sociale, de carență spirituală și morală, noua credință preface Imperiul, care devine, începând din secolul al IV-lea bastionul creștinătății, brațul său secular, cu centrul la Bizanț, lăsând partea de apus a romanității pe seama cuceritorilor barbari,

care pe ruinele ei întemeiază state noi, se creștinează, preiau cât sunt în stare formele de viață ale latinilor supuși, apoi întemeiază și ei un nou Imperiu roman, de apus, după modelul celui legitim, de continuitate neîntreruptă, din răsărit.

În noua așezare a Europei, creștinismul exercită funcțiunea determinantă prin mesaj și acțiune practică. El predică egalitatea funciară a oamenilor, toți deopotrivă ca demnitate și drepturi, deoarece toți au fost creați „după chipul și asemănarea lui Dumnezeu”. Dovada că doctrina modernă a drepturilor omului încearcă să înlocuiască o doctrină străveche și superioară, cu teorii filosofice, ci revelate. Indiferent de neam

sau stare socială, bogați și săraci, nobili, oameni liberi dar necăjiți sau simpli sclavi, toți sunt la fel în fața Creatorului. Iar aceste adevăruri nu sunt impuse cu sabia (ca în alte religii noi, pre sau postcreștine), ci cu duhul blândeții și prin persuasiune calmă, având ca principiu dragostea și frățietatea, noua lege a iubirii, a lui Dumnezeu pentru făpturile lui și a oamenilor între ei.

O asemenea doctrină era în primele veacuri ale erei noastre revoluționară. Ea a marcat o răscruce în istoria Lumii Vechi și a inspirat o nouă cultură și o nouă civilizație restrictiv numită europeană pentru că include și țări sau popoare din Orient și alte continente,

ca Asia occidentală, Africa de Nord, cele două Americi și Australia. Numele corect ar fi „civilizația creștină”. Câteva secole Europa a și fost numită „Respublica Christiana”.

În istoria universală este, de altfel, singura civilizație care a încercat și a reușit să impună planetei o organizare uniformă a vieții, muncii, raporturilor interumane și chiar a obiceiurilor, gusturilor, idealurilor. Creștinismul este minoritar în componența religioasă a lumii, iar civilizația

Apostolul Petru și Papa Leon III, mozaic din secolul VIII

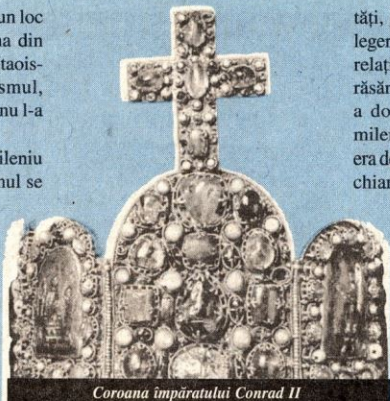

generată de el ocupă azi un loc mondial pe care nici una din marile tradiții religioase (taoismul, hinduismul, budismul, șintoismul, islamul etc.) nu l-a pretins.

În timpul primului mileniu din istoria lui, creștinismul se propagă, se apără de atacuri din partea altor religii și de încercări de alterări doctrinare apărute chiar în Biserică, modelează raporturile între oameni și popoare, le îndrumă realizările în litere, științe și arte. Cinci Biserici apostolice

— pentru că erau întemeiate de chiar discipolii lui Iisus — cu centrele la Ierusalim, Antiohia, Constantinopol, Roma și Alexandria — cârmuiesc viața spirituală a creștinilor, împlinind însă și însemnate funcțiuni pe plan temporal, în viața politică și economică, în educație, justiție și cultură. Raporturile dintre aceste Biserici păstorite de episcopi primiți cu titlul de papă la Roma și Alexandria, de patriarh în celelalte, sunt mult timp colegiale. Cap nevăzut al creștinătății este însuși Hristos, a cărui învățătură inspiră lucrările și hotărârile luate împreună de ierarhi și teologi în sinoade ecumenice sau locale.

Dar comunitățile creștine regionale organizate în Biserici sunt marcate de-a lungul timpului, nu numai de principiile doctrinei lui Iisus pe care sunt ținute să le

Coroană împăratului Conrad II

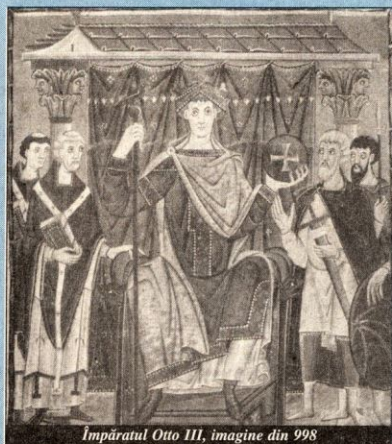
respecte și să le aplice. Factori diverși, de ordin cultural, politic sau psihologic, particularitățile inerente oamenilor și condițiile de dezvoltare proprii fiecărui popor conduc treptat la evoluții, concepții și norme divergente, care zdruncină „Biserica Una, sobornicească și apostolească”, mărturisită de Simbolul credinței creștine, răcesc raporturile între comuni-

tăți, generând, treptat, neînțelegeri și conflicte. Ele alterează relațiile între părțile de apus și răsărit ale creștinătății încă din a doua jumătate a primului mileniu și îmbracă, după cum era de așteptat, forme teologice, chiar când ascund disensiuni politice și culturale.

Mai bine de un mileniu, învățați, canonisti și istorici au întocmit și discutat probleme de doctrină, practici liturgice, morală sau drept bisericesc, înțeles și aplicate diferit de Roma

(al cărei suveran pontif se bucura de o cinstire particulară ca urmaș în scaun al Sfântului Petru, primul dintre apostoli) și de Constantinopol (al cărui patriarh avea întâietate între comunitățile orientale ca rezident în capitala imperiului).

Trei divergențe de ordin teologic au ocupat prioritar aceste discuții: 1. O dogmă introdusă în Simbolul credinței de teologii apuseni ai secolului VI care schimba raporturile Persoanelor din Sfânta Treime, afirmând că Sfântul Duh purcede nu numai de la Tatăl, ci și „de la Fiul” (în latină *Filioque*), învățătură respinsă de teologii răsăriteni ca neortodoxă; 2. Folosirea de către apuseni a pâinii nedospite (azimă) în taina Euharistiei; 3. Învățătură, tot apuseană, despre Purgatoriu, stare sau loc de purificare postumă a păcătoșilor. Aceste de-

Împăratul Otto III, imagine din 998

osebiri în credință sau ritual, cărora li se vor adăuga altele în mileniul al doilea, des-părteau de mult cele două Biserici, provo-cau controverse și chiar conflicte locale (ca așa-numita „criză fo-tiană” din anii 867-880, răstimp în care relațiile dintre Con-stantinopol și Roma au fost foarte încordate, în timpul Patriarhului Fotie), dar ele nu duseseră încă la rup-tura interioară a Bise-ricii Creștine (în greacă: *schisma*). A patra di-vergență între Răsărit și Apus, cu grave im-plicații religioase dar și poli-tice, a fost noua doctrină, for-mulată de Papa Nicolae I (858-867) și dezvoltată de urmașii săi că, în calitate de succesor al Apostolului Petru, episcopul Romei are autoritate nu numai asupra suveranilor laici din Lumea creștină, dar și asupra tuturor patriarhilor din scau-nele apostolice ale Răsăritului.

Măsurile anticatolice ale Patriarhului Mihail Cerularie din 1052, când el închide biserici latine din Constanti-nopol care foloseau azimi în Euharistie, au determinat in-tervenția împăratului bizan-tin Constantin Monomahul, dornic să aplaneze tensiunile ecleeziastice. O delegație papală condusă de cardinalul Humbert de Moyenmoutier, din care făceau parte cancelarul Bise-ricii romane și arhiepiscopul de Amalfi a fost trimisă pentru ne-gocieri de reconciliere. Tempe-ramentul violent al legatului

Miniatură din 1010, păstrată la München

papal s-a lovit atunci de rigoa-re ortodoxă a Patriarhului. Cardinalul Humbert și-a ho-tărât plecarea, părăsind ideea negocierilor, dar nu înainte de a face un gest cu consecințe peste secole: sâmbătă 16 iulie 1054, în timpul liturghiei, dele-gația papală a intrat în catedrala Sfânta Sofia și a depus pe altar sentința de afurisire (excomu-nicare) a Patriarhului Mihail Cerularie. Un savant univer-sitar catolic, Emile Amman, scria: „Bula de excomunicare poartă pecetea cardinalului Humbert: vehemență vecină cu violența și injuria, paradă de erudiție istorică de calitate me-diocră, acuzații nu totdeauna verificabile etc.”, adăugând în notă cât este de regretabil că relațiile celor două Biserici au fost hotărâte atunci – cum se mai întâmplase și în secolul IX – de un subaltern, în acest caz Humbert, „om fără stăpânire de sine și dornic să marcheze o victorie personală”.

Schisma din 1054 a avut loc în condiții derutante pentru isto-ricii de mai târziu. Tri-mis pentru negocieri de pace, cardinalul Humbert renunță la ele fără să le fi început măcar și excomuni-cându-și partenerul, ceea ce rupea punțile reconcilierii. El însuși încearcă neconvin-gător să-și legitimizeze actul de excomunicare, pentru că Papa Leon IX care-l mandatasese la Constantinopol murise la 19 aprilie, ceea ce pune în discuție de-plinele puteri ale am-basadei pontificale.

Dar cine era Humbert?

Cu aproape două veacuri înainte, în 867, însuși Patriarhul Fotie „detronase” pe Papa Nicolae I, dar actul lui nu a părut atât de grav încât să ducă la o schismă, să „rupă”, să sfâșie Biserica Creștină. Condițiile acestui act capital din istoria spiri-tuală a Europei și a lumii au fost întrunite abia în 1054, cu un scenariu minor și cu actori discutabili, pentru că, fie și cardinal, Humbert de Moyen-moutier era doar un cleric pontifical fără particulară stră-lucire, iar Mihail Patriarhul nu se putea compara cu sfân-tul său predecesor Fotie.

Acest tragic eveniment avea firește cauze mai pro-funde. El va marca nu numai primul secol din cel de-al doilea mileniu creștin, ci toată istoria Bisericii și, în mare măsură, a relațiilor Est-Vest – până azi. ■

CONCURS NAȚIONAL DE ISTORIE

Din doi în doi ani, cândva în cursul lunii septembrie, președintele Germaniei are oaspeți de seamă la palatul prezidențial: elevi pasionați de istorie, autorii celor mai bune lucrări în cadrul unui concurs de cercetare istorică deschis tinerilor de până la 21 de ani. Acestor elevi care s-au ilustrat în investigarea trecutului istoric președintele le înmânează

personal premiile oferite de organizatori, Fundația Körber. Alte premii sunt oferite profesorilor care i-au îndrumat, ca și școlilor cu cele mai bune rezultate în cadrul concursului. Pentru mulți dintre participanți, deși premiile materiale contează și ele, parcă și mai importantă este recunoașterea publică a însemnătății activității depuse, căci la ceremonie iau parte numeroase personalități publice, precum și reprezentanți ai celor mai importante mijloace de comunicare în masă.

BOGDAN MURGESCU, ROXANA VASILE

Cum s-a ajuns însă la acest concurs, ce se desfășoară în mod regulat încă din 1973, și care are darul să transforme de fiecare dată mii de elevi în tineri cercetători sau, după cum se spune, în detectivi „pe urmele istoriei”?

Doi oameni au stat la originea concursului.

Unul a fost Gustav Heinemann (președinte al R.F.G. în anii 1969-1974), care dorea ca tinerii să se convingă că trecutul Germaniei nu era compus numai din orori ca totalitarismul, naționalismul și participarea la războaie, ci și din strădanii sincere ale multor germani de a clădi o societate echitabilă și democratică, în cadrul căreia libertatea și prosperitatea să fie accesibile fiecărui cetățean.

Cel de-al doilea a fost Kurt A. Körber. Născut în 1909 la Berlin, a studiat electrotehnica și a ajuns în 1940 director tehnic la Universelle-Werke J.C. Müller & Co. din Dresda. La sfârșitul războiului s-a refugiat la Hamburg, unde în 1947

a înființat o întreprindere proprie, Hauni Maschinenbau-fabrik Körber & Co. GmH. Inovator de talent – la numai 15 ani a înregistrat primul brevet dintr-un șir de circa 200 de-a lungul întregii sale vieți –, dar și antreprenor energic și clar văzător, Kurt A. Körber a sesizat că trecerea la consumul precumpănitor de țigări cu filtru puneau mari probleme tehnice producătorilor. Perfecționările succesive aduse mașinilor de produs țigări au făcut curând din întreprinderea lui Körber principalul furnizor al marilor companii internaționale de pe ambele maluri ale Atlanticului. Ulterior, având deja o poziție dominantă pe această piață, Körber și-a diversificat activitatea, producând mașini pentru prelucrarea metalelor, pentru industria hârtiei și ambalajelor etc. În acest scop el a înființat noi și noi întreprinderi, nu numai în Germania, ci și în Brazilia, Elveția, Franța, Italia, Statele Unite ale Americii și Ungaria. Potrivit bilanțului pe anul 1998,

holdingul Körber AG reunește 25 de întreprinderi, cu 8 000 de salariați – dintre care circa 2 500 la Hauni din Hamburg, care rămâne într-un fel „perla Coroanei” – și are o cifră de afaceri de 2,3 miliarde DM.

Marcat de experiența Germaniei interbelice, unde criza economică și precaritatea culturii democratice lăseseră societatea să cadă pradă nazismului, Körber a căutat să folosească în serviciul comunității prosperitatea sa economică. În 1959 a întemeiat Fundația Körber, căreia în 1992 i-a lăsat moștenire cea mai mare parte a averii, inclusiv proprietatea asupra holdingului Körber AG. Fundația a servit încă din timpul vieții lui Körber, și cu atât mai mult după aceasta, pentru derularea mai multor proiecte cu un puternic impact social. Între acestea, concursul școlar de istorie germană pentru premiul președintelui federal, inițiat în 1973.

Cum a luat naștere această idee? Körber și cu președintele Heinemann se cunoșteau de mai multă vreme și se vizitau reciproc. Mai mult, Körber, care era și pictor amator în timpul liber, a realizat și un portret al președintelui federal. În timpul ședințelor de pozat, Heinemann i-a împărtășit lui Körber grijiile sale în legătură cu felul de a gândi al tinerei generații – abia trecuseră marile manifestații contestatate de la sfârșitul anilor 1960 – și regretul său că nu avea suficiente mijloace constituționale pentru a impulsiona cunoașterea de către tineri a tradițiilor democratice și liberale din trecutul Germaniei. Heinemann, care în 1950 se împotrivise reînarmării Germaniei în timpul cancelarului Adenauer, era acum îngrijorat că pentru mulți dintre tineri democrația părea a fi un corp străin impus după 1945 de americani învingători în al doilea război mondial.

Körber a propus un concurs în cadrul căruia tinerii să descopere trecutul. Totodată, a insistat ca proiectul să fie plasat sub semnul unei riguroase neutralități politice, astfel încât el să nu-i despartă, ci să-i aducă laolaltă pe tineri și pe toți cei interesați de istoria comună. Această grijă de a evita orice fel de partizanat politic a și îngăduit continuarea colaborării organizatorilor cu instituția prezidențială, dincolo de faptul că președinții care s-au succedat din 1973 și până astăzi au aparținut unor partide diferite.

Idată stabilite liniile generale ale proiectului, un comitet științific a stabilit regulile concrete de desfășurare a concursului, un curriculum format din diverse personalități ale vieții publice i-a asigurat sprijinul social necesar și în noiembrie 1973

președintele Heinemann a lansat prima ediție, având ca temă revoluția din 1848.

Din 1973 și până astăzi s-au desfășurat 15 ediții, primele 6 anuale, apoi din doi în doi ani. Propunând teme variate, precum *Viața de zi cu zi în timpul național-socialismului* (1980/1981), *Mediul are o istorie* (1986/1987) sau *Monumentele: provocare, amintire, reamintire* (1992/1993), competiția a adus în atenția publică subiecte puțin studiate sau chiar tabu anterior. Subiectul concret privește de obicei istoria locală sau regională, iar modul de tratare trebuie să aibă în vedere și relevanța pentru prezent a analizei istorice.

Concursul este lansat din doi în doi ani, la data de 1 septembrie, de către președintele federal al Germaniei. Pot participa tineri între 8 și 21 de ani, indiferent de ocupație, individual sau în echipă. Inițial au prevalat echipele (60% dintre lucrări față de 40% pentru participările individuale), dar cu timpul raportul s-a inversat. Consultarea profesorilor, a istoricilor profesioniști, a rudelor sau a altor adulți este permisă, chiar încurajată, atâta vreme cât ajutorul primit este consemnat într-un chestionar inclus în formularul de participare. Timp de șase luni tinerii caută izvoare istorice relevante pentru tema propusă, scotocesc în bibliotecile și arhivele locale și regionale, interviează martori oculari ai evenimentelor studiate, redescoperă documentele și fotografiile de familie, studiază colecțiile muzeelor din regiune, adună un material variat pe care se străduie să-l integreze unui context istoric. Rezultatul final al acestei cercetări poate fi prezentat nu numai sub forma unui text scris, mergând de la eseul de câteva pagini până la tomul gros de sute de pagini, ci și sub

acăea a unei înregistrări audio sau video, a unui album sau colaj, a unei machete sau chiar a unui joc pentru copii.

Pe lângă premiile în bani și cărți, de care beneficiază o mare parte dintre participanți, autorii celor mai bune dintre lucrări sunt invitați ulterior să participe la seminariile Programului de Academii al Concursului, de obicei în cadrul unor tabere sau excursii tematice, incluzând deseori discuții cu personalități istoriografice, politice sau culturale. Unora dintre ei li se acordă burse de către Fundația Națională de Burse. Mai mult, în ultimii ani s-a ajuns chiar ca rezultatele la acest concurs să fie incluse în nota finală de la bacalaureat ca o realizare deosebită, or în Germania bacalaureatul este cel care decide în mare măsură asupra posibilității unui tânăr de a urma o facultate.

Succesul concursului german a stârnit emulații și interes și în alte țări. Desigur, multe dintre ele aveau și au deja diverse formule proprii de desfășurare a unor concursuri pe teme istorice. Altele, cum a fost de exemplu Polonia, au inventat un concurs foarte asemănător în principiile sale de funcționare. Modelul a început să prolifereze, Fundația Körber punând la punct în acest scop o rețea numită *Eustory*, menită să faciliteze schimburile de experiență între organizatorii din diferitele țări și întâlnirile între participanții cei mai merituosi. Concursuri asemănătoare cu cel german și cu cel polonez au fost inițiate în Turcia, Rusia, Ucraina, Bulgaria, Bielorusia, Norvegia, Slovenia și Estonia, iar în cursul lunii martie a acestui an va fi lansată și prima ediție românească a unui asemenea concurs, a cărui organizare a fost asumată de către Fundația „Noua Istorie”. ■

Portrete uitate ale mileniului

IBN AL SAUD, REGELE BEDUIN

VICTOR IONESCU

Ultimele trei milenii de civilizație au fost marcate de uluitoare și rapide ieșiri în scenă ale neamurilor arabe, născute în deșerturile peninsulei cu același nume.

Cu două milenii înainte de Christos, Biblia și Coranul îi pomenesc deopotrivă pe fiii lui Avram, Ismael și Isaac, cei din care pornesc neamurile – surori și dușmane – ale arabilor și evreilor. O mie de ani mai târziu, arabii apar în istorie ca fondatori ai puternicului regat din Saba. Vechiul testament relatează despre întâlnirea istorică dintre împăratul Solomon și regina din Saba. Apoi, spre sfârșitul mileniului I î.Chr., arabii reapar prin regatul Nabateilor de la Petra (azi în Iordania).

La începutul erei creștine arabii s-au confruntat mai întâi cu Imperiul roman, prin statul Palmyra (Magazin

istoric, nr. 4/1970) al regelui Odenath și reginei Zenobia. Următoarea lor apariție a fost prin Mahomed; între Hegira și trecerea Gibraltarului s-au scurs mai puțin de o sută de ani (622-711).

Califatul arab s-a dezvoltat rapid (geo-politic) și s-a consolidat treptat (infrastructural și cultural), astfel încât mileniul al doilea îi va aduce din nou pe arabi în atenția istoriei.

Au făcut-o mai întâi, în secolele XII-XIII, Saladin, învingătorul cruciaților europeni, apoi, în veacul XX, Ibn al Saud, regele beduin, fondatorul Arabiei Saudite, cel care a readus centrul de greutate al lumii arabe în locurile sale de origine, după ce trecuse prin Petra (Iordania), Damasc (Siria), Bagdad (Irak), Cairo (Egipt) și Cordoba (Spania).

Camionul deșertului

Neamurile arabe se grupează în două principale categorii: al Bădia sau beduinii (nomazi) și al Hodhar (sedentari). Primii sunt „arabii arabilor” și se trag – potrivit legendei – din Yarab, Tatăl arabilor. Fiecare neam are un teritoriu tribal, pe care se mișcă în căutarea hranei. Șeicii conduc triburile în virtutea dreptului ereditar de familie și nu prin descendență imediată. La rândul său, emirul (șeful statului) este desemnat de un consiliu de familie, la care participă bătrânii tribului, membrii familiei sale, emirul încă în funcție (și în viață) și ulemalele (șefii religioși).

Un asemenea emir avea și principatul Nejd, din centrul și estul Peninsulei arabice. Deși învecinat cu Hedjazul lui Mahomed, Nejdul deținea o autonomie largă, păstrată și după cucerirea otomană, din secolul XVI. Beduinii din Nejd erau conduși de emirii din familia Saud, care aveau cetate la Ryadh.

Abdul Aziz Ibd se născuse în 1880. Era fiul emirului Nejdului. Lupte interne l-au făcut să-și caute refugiu mai întâi în Qatar, apoi în Kuwait, abia în 1900-1902 recucerindu-și moștenirea. Primul european pe care l-a văzut, în anul 1910, se numea William Shakespear și era căpitan în armata britanică. Lucra pentru Foreign Office și Serviciul secret. „*Abdul Aziz – scria englezul într-un raport – este frumos, cu pielea smeadă și mai înalt decât media arabilor. Are un chip deschis și sincer.*

În ciuda glacialității cu care te abordează, este amabil și politicos.”

Într-adevăr, Ibn Saud avea 1,85 m, era suplu și puternic, fiind la propriu un campion al deșertului la alergare pe jos, cursele de cămile și trasul cu pușca. În 1902 a devenit noul emir și căpetenia armatei din Nejd, lăsând bătrânului său tată poziția de imam (șef al cultului) și cap al familiei, ceea ce în protocolul beduin însemna primul loc.

Abilitate, șiretenie, forță

Atunci, la începutul ultimului secol al mileniului doi, Anglia urmărea să câștige influență în zonele Golfului, Suezului, Siriei, Palestinei și Arabiei, toate aparținând Imperiului otoman. Tânărul emir din Nejd avea de ales între o cooperare cu englezii și revenirea sub autoritatea otomană. El a optat pentru europeni. „Două lucruri sunt esențiale pentru statul și pentru poporul nostru, două lucruri fundamentale: religia și drepturile ereditare ale strămoșilor noștri. La acestea voi adăuga alte două, esențiale în zilele noastre: relații corecte și echitabile cu străinătatea și înțelegerea și concordia între noi, arabii”.

Iată un adevărat program politic, extrem de ambițios și de abil, formulat de un tânăr emir de numai 22 de ani. Ibn Saud viza astfel afirmarea reformei religioase (Wahabismul), pe care strămoșii săi o adoptaseră cu 200 de ani în urmă, lărgirea patrimoniului

teritorial și ieșirea de sub suzeranitatea otomană. În plus, relația cu Albionul trebuia să fie de așa natură, încât arabii să nu schimbe un stăpân cu altul.

Între 1904 și 1914, Ibn Saud a urmat această politică cu abilitate, șiretenie sau forță, de la caz la caz. În tot acest timp, s-a războit cu otomanii, care îi sprijineau pe rivalii săi la tronul Nejdului. Succesele nu l-au ocolit, iar în 1914, turcii îi recunoșteau formal poziția, printr-un tratat la care contribuția britanică fusese importantă.

Izbucnirea războiului mondial a tulburat însă din nou apele. În 1915 Ibn Saud a încheiat un tratat cu Marea Britanie, reprezentată prin căpitanul Shakespear. Londra îi garanta toate teritoriile moștenite sau cucerite, protecția, în cazul unei agresiuni, și chiar jurisdicția absolută, ceea ce însemna clar independență.

Textul tratatului a fost realizat în două faze. Mai întâi, pe baza cererilor lui Ibn Saud, căpitanul Shakespear a formulat un proiect, amendat la Londra și retrimis oficial emirului. Acesta a operat, la rândul său, amendamente și completări. Textul final, acceptat de Londra, conținea toate revendicările de fond ale lui Ibn Saud, inclusiv respectarea noțiunii beduine de teritoriu, așa că, prin respectiva prevedere și nestabilind exact frontierele statului său, Ibn Saud deschidea posibilitatea unificării Arabiei, pe care o visa și rivalul său din Mecca, șeriful Hussein.

Prin răscoala arabă în care colonelul Lawrence a jucat un

rol atât de important (*Magazin istoric*, nr. 9/1995), șeful de Mecca părea a-și fi apropiat tronul Arabiei Unite. Dar complexa problemă a moștenirii Imperiului otoman, negociată în 1919-1921 și renegociată în 1922, a permis ca Ibn Saud să inițieze o politică de expansiune în lumea arabă, politică în care s-a ciocnit și de interesele britanice în Trans-Jordania, Kuweit și Irak.

Ca Pillat din Pont

Visul lui Saud era Hedjazul dușmanilor săi din familia hașemită. În 1923, Marea Britanie îi anunța pe Ibn Saud și pe șeful Hussein că le retrage subsidiile. Sir Percy Cox, maiorul Dickson și maiorul Henry Philby, britanicii pe care emirul din Nejd îi cunoștea și aprecia, au fost mutați în Indii sau rechemati la Londra.

„Unii dintre funcționarii voștri doresc să creeze dificultăți și ridică numeroase obstacole – fi scria Ibn Saud secretarului de Stat al coloniilor. Este clar că spiritul de prietenie și sinceritate tinde să dispară. Am constatat o mare schimbare în atitudinea și comportamentul funcționarilor voștri, după plecarea lui Cox“.

În 1924, Ibn Saud a convocat la Riad o adunare a șefilor de triburi și ulemaelor, pentru a anunța războiul pentru locurile sfinte ale Islamului care, spunea el, reprezentau un patrimoniu comun. La 29 august acel an, a început lupta prin ocuparea Taifului. Un mesaj transmis de Londra constata

rezultatele ofensivei saudite, dar nu făcea nici o referire la șeful Hussein. I se cerea doar lui Ibn Saud să respecte drepturile cetățenilor britanici. Londra se spăla pe mâini ca Pillat din Pont, abandonându-și un vechi aliat în favoarea altuia.

Niciodată popular printre triburile Hedjazului, șeful Hussein a fost silit de supușii săi să abdice la 5 octombrie 1924. O săptămână mai târziu, Saud ocupa Mecca. El a organizat apoi o adunare arabă cu participare egipteană, siriană și iraniană, la care a afirmat că intervenția sa în Hedjaz are ca obiectiv libertatea pelerinajului. Sugera, de asemenea, ca la Mecca să fie organizată o întâlnire islamică mondială, la care să fie stabilit statutul Locurilor sfinte. Abila mutare politică i-a atras sprijinul musulmanilor din India, care i-au propus califatul (conducerea tuturor musulmanilor și protecția Locurilor sfinte).

În 1925, prin scrisori oficiale adresate guvernelor Turciei, Egiptului, Irakului, Afganistanului și Persiei, Ibn Saud reiterea bunele sale intenții. Sezonul de pelerinaj din acel an l-a favorizat. În timp ce Mecca, controlată de el, era deschisă și primitoare pelerinilor din toată lumea, Medina, încă în posesia hașemitelor, era închisă. Imediat după Ramadan, Ibn Saud a pornit ofensiva contra Medinei. La 25 decembrie 1925, întregul Hedjaz era în mâinile lui, iar în februarie 1926, Anglia, Franța, U.R.S.S. și Olanda îl recunoșteau ca suveran al acestui teritoriu. Regele beduin controla Arabia de la gulful

Akaba până la frontiera Yemenului și coastele Mării Roșii.

„Pentru prima oară în memoria omului – scria Henry Philby –, Arabia este condusă de un singur șef, respectat de toți. La 45 de ani, Ibn Saud a construit deja o operă demnă de o viață întreagă“. La 20 mai 1927, la Jeddah, Ibn Saud semna un nou tratat cu Marea Britanie, care prevedea, încă din primul articol, că Majestatea Sa Britanică recunoștea independența completă a dominioanelor Majestății Sale Regele Hedjazului și Nejdului.

În 1931, Ibn Saud l-a primit pe miliardarul american Charles Crane, căruia i-a cerut sprijin pentru a-și putea plăti datoriile. În anul următor, prospectorii trimiși de filantropul american descopereau că Arabia plutește pe o mare de petrol. Companii americane au cumpărat drepturi de prospecție și exploatare, în timp ce Ibn Saud își permitea la 23 septembrie 1932, să ia titlul de rege al Arabiei Saudite. După 1945, țara sa a devenit cel mai mare exportator mondial de petrol.

Născută din nisipurile deșertului și din ambiția lui Ibn Saud (care a murit în 1953), Arabia Saudită este astăzi o realitate politică și economică, de care trebuie să țină seama chiar și marile puteri. Poziția preponderentă în lumea islamică, asigurată de imensele rezerve de petrol (25% din totalul mondial) și tezaurele în petro-dolari, au făcut ca visul lui Saud să se dovedească nu numai viabil, ci să-i preia chiar și numele. ■

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

• **RĂZBOI ÎN BALCANI** (studiu introductiv de prof. univ. dr. Gh. Buzatu).

Centrul de Analiză și Documentare al Fundației Naționale pentru Românii de Pretutindeni, editor Aldo Press, București 1999, 649 p.

• **Martin McCauley, RUSIA, AMERICA ȘI RĂZBOIUL RECE (1949-1998)** (traducere de Mihaela Barbă; studiu introductiv de Ion Ciupercă) Editura Polirom, Iași 1999, 200 p.

• **Nicolae Șarambei și Corneliu Radeș, L'HISTOIRE ILLUSTRÉE DES ROUMAINS** (Istoria ilustrată a românilor)

Redacția publicațiilor pentru românii din străinătate, cu ajutorul Departamentului de Informații Publice din Guvernul României, 199 p.

• **Dinu C. Giurescu, IMPOSIBILA ÎNCERCARE. GREVA REGALĂ, 1945. DOCUMENTE DIPLOMATICE** (selecție, traducere, note și studiu introductiv de Dinu C. Giurescu). Editura Enciclopedică, București, 1999, 380 p.

• **ECOURI DINTR-O EPOCĂ TULBURĂ. DOCUMENTE ELVEȚIENE 1940-1944** (ediție și Cuvânt înainte de Andrei Șiperco, prefată de Jean-Claude Joseph) Editura Hasefer, București, 1998, 392 p.

• **Radu R. Florescu, ESSAYS ON ROMANIAN HISTORY** (Eseuri privind istoria României)

Centrul pentru studii românești Iași / Oxford / Portland, 1999, 430 p.

• **Ion Calafeteanu, ROMÂNII LA HITLER**.

Editura Univers enciclopedic, București, 1999, 273 p.

• **Ion M. Oprea, ROMÂNIA ȘI IMPERIUL RUS**, vol. I (1900-1924) Editura Albatros, București, 1998, 340 p.

• **A. Simion, DICTATUL DE LA VIENA** (ediția a II-a, revăzută și adăugită)

Editura Albatros, București, 1996, 428 p.

• **Pavel Chihaiia, ARTĂ MEDIEVALĂ** (vol. I-V).

Editura Albatros, București, 1998.

• **Marin C. Stănescu și Costin Feneșan, LENIN ȘI TROTSKI CONTRA LUDENDORFF ȘI HOFFMANN**.

Editura Enciclopedică, București, 1999, 552 p.

• **Alexandru Duțu, Florica Dobre, Leonida Loghin: ARMATA ROMÂNĂ ÎN AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL 1941-1945. DICȚIONAR ENCICLOPEDIC**.

Editura Enciclopedică, București, 1999, 399 p.

1880

1920

SINUOZITĂȚILE RELATIILOR FRANCO- ROMÂNE

Dr. ALEXANDRE DAVIER (Franța)

În comedia umană care era diplomația de la sfârșitul secolului XIX și din zorii veacului nostru, diplomatul reprezenta dacă nu un personaj mut, cel puțin un actor expresiv îndeosebi prin tăcere. Discursuri la inaugurări, vernisaje, alte mondenități, cam așa suna programul diplomaților. Până la primul război mondial, corpul diplomatic francez și cel român aveau secretari de o

discreție vecină cu muțenia, pleni-potențieri surăzători și evazivi, plimbându-și tăcut, în lungul și latul istoriei, magnificele lor cortegii. Războiul, care a schimbat totul, a suprimat aceste uzanțe. Cancelariile au ieșit din muțenie – și-au suflecat mânecile, cum se spune –, schimbând între ele, ca la ping-pong, o sumedenie de note cu încărcătură emoțională.

*Țin să
exprim cele mai vii
mulțumiri echipei de la
biblioteca Ministerului de
Externe francez, care m-a
ajutat să-mi alcătuiesc
bibliografia acestui
articol.*

La începutul veacului XX, România avea statura sa diplomatică bine stabilită în Europa. Angajarea țării în viața internațională, alături de alte 26 de state din Europa, Asia și America, fusese consemnată în actul redactat în urma Convenției de la Haga, din iulie 1899.

Cu tact și demnitate

România întreținea relații diplomatice cu marile puteri: Rusia, Franța și Anglia, dar și cu Germania și Austro-Ungaria și cu aproape toate țările independente din Europa. Fusesse lung drumul parcurs până aici. Vai de cei slabi! Vai de națiunile mici! Se știe la ce fusese supusă România după Congresul de la Berlin, unde marile puteri o expediiseră înapoi la statutul de stat balcanic. Aliații tradiționali, cum era Franța, au fost ineficienți, aproape că n-au intervenit. La Congres Rusia susținuse ca independența României să fie condiționată de retrocedarea Băsarabiei de sud. Franța, prin reprezentantul ei, Wadington, nu a sprijinit destul de energic poziția adoptată de România, așa cum nu a sprijinit-o nici cu ocazia fixării frontierelor Dobrogei, în 1879.

În discursul de deschidere a Camerelor, principele Carol declara: „Europa ne-a inclus și de data asta în lumea orientală“. Alecsandri, pe un ton amar, scria și el: „Când ești Franța, când ești deopotrivă și pitic și uriaș, îți poți permite chiar și greșeli, care se plătesc foarte scump. Dar când ești România, adică un pitic sufocat între trei coloși, ce poți să faci pentru a-ți salvarea existența și naționalitatea?“

A urmat o lungă perioadă de veritabil „activism diplomatic“, adică o acțiune în serviciul a două idei-forță: neutralitatea, în contextul balcanic, și suveranitatea națională, ca o consecință. România a reușit să ridice nivelul reprezentanțelor sale diplomatice pentru a corespunde politicii unui stat independent. Mult înainte de Congresul de la Berlin, ministrul

Afacerilor Externe în guvernul român, Mihail Kogălniceanu, dădea instrucțiuni agenților diplomatici ai României la Paris, Berlin, Roma, Viena și St. Petersburg, insistând că independența României și recunoașterea ei virtuală de către țările europene impuneau un nou caracter relațiilor internaționale.

„Guvernul român – scria M. Kogălniceanu – crede că strategia diplomatică impune transformarea cât mai rapid posibil a agențiilor diplomatice și consulatelor străine la București

în legații, ai căror titulari să aibă statut de trimiși extraordinari și de miniștri plenipotențieri“. Cu demnitate, mult tact și o remarcabilă abilitate în mănuierea mijloacelor, M. Kogălniceanu cerea agenților diplomatici să aplece cu fermitate dreptul României „de a ocupa în familia europeană un loc egal cu al altor state suverane“.

Dintr-o nefericită inițiativă

În relațiile diplomatice, mai ales cu Franța, România a avut inițiativa, în vreme ce Franța a înregistrat întârzieri în crearea de

posturi diplomatice. În 1880, primul trimis extraordinar și ministru plenipotențiar român la Paris a fost Mihail Kogălniceanu. El a fost secondat de Emil Ghyka, secretar I, Alexandru Lahovary, secretar II, și Alexandru Filipescu, atașat. Legația Franței în România avea ca titular pe Aubert Ducros, ajutat de doi secretari. La Galați, Bârlad, Brăila, Sulina au fost numiți agenți consulari. Se puna astfel capăt statutului „sui-generis“ – cum îl definise Mihail Kogălniceanu – la care fuseseră limitate relațiile politico-diplomatice ale României prin Tratatul de la Paris din 1856.

Dacă bilanțul diplomației române în Europa la sfârșitul secolului XIX a fost pozitiv din punct de vedere global, o inițiativă nefericită a regelui Carol avea să pună pentru mult timp România într-o situație jenantă, efectele ei neatenându-se decât odată cu primul război mondial. Legăturile germane ale lui Carol I iritau, fără îndoială, dar

Paul-Eugène-Louis Deschanel (1855-1922), președinte al Camerei Deputaților, președinte ales al Franței, în 1920, magistratură pe care o părăsește peste câteva luni, din motive de sănătate

Culă oltenească...

ai acestuia au cam exagerat sentimentele lor față de suveran, considerând că devotamentul lor pentru dinastie trebuia să se traducă printr-un devotament fără limite față de Germania și interesele ei.

În 1905, un senator român scria într-un memoriu prezentat la Paris: „Păstrându-ne exclusiv pe teren economic și financiar, noi [românii] suntem complet aserviți intereselor Germaniei“. Germania reușise să înlocuiască Austro-Ungaria în

mai în profunzime linișteau, căci ele îi înlesneau regelui deschideri diplomatice asiguratoare de securitate pentru România. În octombrie 1883, țara intrase în secret în sistemul Triplei Alianțe, cu Viena și Berlinul.

Dependență? Fără puțință de tăgadă. Dar se poate vorbi de dependență când este vorba despre legături familiale? Iată în acest sens portretul suveranului român, creionat de ambasadorul Franței, Maurice Paléologue, în ajunul războiului din '14-'18: „Hohenzollern, prin naștere, german prin educație, gust, caracter și toate ideile sale în raporturile intime cu curțile de la Viena și Berlin, el se consideră reprezentantul providențial al germanismului“.

Din 1888, ministrul Franței la București informează că „România este antrenată pe orbita celor mai puternice dintre puterile Europei Centrale...“. Un informator al Ministerului de Război la Paris confirmă în 1889: „Regele a pus mâna pe cele două ministere, de Război și al Afacerilor Străine. Regele este complet subjugat ideilor sale germane și lor le sacrifică total interesele economice și politice ale țării...“ Oricât de multe ar fi fost interesele profitabile pentru România decurgând din politica regelui Carol, cel puțin unul a fost sacrificat: continuarea și strângerea relațiilor cu Franța. Pentru a fi corecți, trebuie să precizăm că rezultatul se datorește în cea mai mare parte nu atât regelui, cât enturajului său. Mulți membri

...și pavilionul Franței la Expoziția din 1906

cvasimonopolul pe care îl exercitase aceasta din urmă în România, și acest lucru grație unor impulsuri venite direct de la guvernul german.

Prestigiul produselor franceze

Nu trebuie să ne mirăm, așadar, că Franța era atât de puțin interesată de ceea ce se petrecea în plan economic și financiar în România. Contase, poate exagerat, pe popularitatea ei în România. Francezii erau îndrăgiți în această țară mai mult decât oriunde altundeva, credeau ei. În 1905 un călător francez nota: „...România este o țară unde te simți ca acasă... în toate saloanele se vorbește în limba ta și pe toate mesele vezi ziare familiare ție...“

Dar germanii aveau de partea lor hotărârile regelui, care erau incontestabile. Criza financiară română de la sfârșitul secolului XIX a făcut ca România să fie și mai dependentă de băncile germane. În 1901, Discount-Gesellschaft acorda un împrumut cu dobândă de 5%

României. Apatia, proprie comerțului francez, și ignorarea condițiilor în care se negociau afacerile în România contrastau cu activitatea desfășurată de străini. Francezii n-au știut să profite. Acestei exploatare sistematice „ei i-au contrapus bruma lor de experiență în ce privește condițiile comerțului în România; dacă o afacere nu reușea, ei întrerupeau brusc relațiile cu țara” (Memoriu întocmit de Quai d’Orsay în 1905).

Mai multe documente elaborate de Ministerul de Externe ca și organizarea structurilor adaptate schimbului între cele două țări au solicitat măsuri atât ale părții franceze, cât și ale celei române. Din 1884 s-a preconizat crearea a două viceconsulate la Brăila și Tulcea. Importurile franceze, se făceau prin Galați și Brăila, orașe porto-franco, care serveau ca antrepozite. În aceste porturi veneau să se aprovizioneze toți comercianții en gros și en detail din România, Bulgaria și Serbia. Cifra de afaceri vehiculată anual în aceste două orașe era enormă.

Brăila cu portul ei era singura capabilă să atragă o anume mișcare comercială, datorită facilităților oferite. Orașul era punctul terminus al liniei principale de cale ferată ce traversa de la un capăt la altul România. Toate marile puteri recunoscând importanța Brăilei erau reprezentate acolo de viceconsuli. Rusia și Turcia întrețineau și ele la Brăila consuli. Numai Franța avea un agent consular. Între altele, memoriul recomandă următoarele măsuri: „Guvernul francez ar putea atenționa, într-o manieră foarte prietenească, guvernul român asupra nedreptății imense făcute comerțului francez prin existența pe calea ferată română a două tarife, dintre care unul grevează anormal asupra produselor franceze, în profitul enorm al producătorilor austrieci și germani. Produsele franceze sunt împovărate de taxe. Ele sunt impuse de Austria și Germania”.

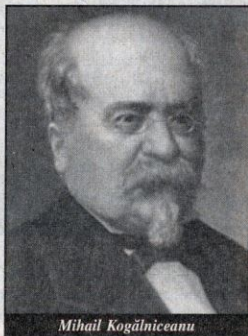
Guvernul trebuie să fie pus în gardă în viitor și să caute a contrabalansa prin toate mijloacele influența austriacă și germană care cresc alarmant.

Printre aceste mijloace:

- Crearea unei reviste franceze, veritabil monitor în România al intereselor franceze
- Stabilirea unor viceconsuli la Brăila și Tulcea
- Obligația consulilor și viceconsulilor de a învăța limba română.

În 1893 la București s-a fondat un comitet român, care și-a propus crearea unui sindicat dublu francez și român, având ca scop favorizarea relațiilor comerciale, industriale și financiare între Franța și România.

Dependență de băncile germane

Mihail Kogălniceanu

Concurența făcută de Austro-Ungaria și Germania importurilor franceze a atins și produsele socotite dintotdeauna specialități franceze. Comitetul român și-a propus să creeze – sub egida guvernului francez, ce urma să acționeze paralel în Franța – un birou general de comerț franco-român. El trebuia să țină la curent industria și comerțul francez cu marile afaceri ce s-ar fi putut derula în România și să le dirijeze ca atare. Biroul era compus din domnul Sigmund Prager, mare negustor,

dl. Zerlendi, senator al regatului, mare bancher, dl. Eugen Lapter, mare proprietar. În 1906 Franța a fost prezentă la Expoziția Generală Română din București. În discursurile rostite cu acel prilej s-a pus accent pe interesul pe care-l putea avea Franța de a stabili relații de afaceri cu România. S-a precizat că, după o perioadă de criză financiară destul de gravă, România traversa din nou o etapă favorabilă. Industriile luaseră un mare avânt: a petrolului, a celulozei și, în sfârșit, a cărții și conservelor. Dl. Jean Lahovary ministrul Agriculturii, a fost invitat la Paris. Camera de Comerț din Paris a oferit românilor mai multe locuri în școlile de comerț franceze.

Alocuțiunile pronunțate la inaugurarea pavilionului francez au exprimat numai urări pioase. Franța nu avea posibilitatea să asigure investițiile necesare în diferitele industrii. Un expert al Băncii Parisului și Olandei expuse

Vedere din portul Brăilei...

sale de artilerie care i-a echipat pe buri contra englezilor, Krupp și-a păstrat un cvasimonopol. Regele avusese ultimul cuvânt. Criza financiară românească făcuse țara dependentă de băncile germane.

Pentru restabilirea influenței franceze în România, a fost creată în 1903 o Asociație Franco-Română, din inițiativa vicontelui de

în 1902 datele problemei pentru un grup de concesionari de zăcămintă petrolifere: „România deține zăcămintă considerabile; un mare viitor așteaptă industria petrolului, dar în starea actuală a transporturilor și menținând în vigoare tratatele de comerț existente, numai o companie dispunând de capitaluri considerabile pentru a construi un pipe-line de 300-400 km până în portul Constanța ar putea avea șanse de reușită... Dacă se vrea intrarea în acest traseu cu vreo 50 milioane, se poate face cu siguranță ceva”. Franța nu avea companii private, nici structuri de stat care să-i permită să pună în practică o politică franceză a petrolului. Ea nu a fost realizată decât la sfârșitul anilor '20. În concurență cu Standard Oil al americanilor și Discount Gesellschaft a germanilor, Franța va trebui să abandoneze.

Ministrul Franței la București era alarmat de situația participării țării sale în ramura petrolului românesc. El atrăgea atenția în noiembrie 1912 ministrului Marinei asupra unor avantaje pe termen lung, pentru a se asigura de prețuri moderate la furnizarea de produse petroliere, de care ea avea atâtă nevoie pentru flotă.

Carol I și sugestiile Vienei și Berlinului

Din 1887 observatorii notau că artileria se prezenta bine, iar „materialul și caii buni”. Industriile franceze de la Creusot și Saint-Chamand au intrat în competiție cu întreprinderea germană Krupp. Anii 1891-1900 și 1911-1912 au fost determinanți. În ciuda eforturilor franceze de a dovedi, în 1899, succesele pieselor

...și din cel al Galaților

Mony, consul al Franței la Iași, și a lui Victor Castant, fost profesor de limbă și literatură franceză la Școala militară de la Iași. Proiectul statutelor Asociației, depus în 1907, își propunea să cultive încrederea între cele două țări, să le învețe a se cunoaște mai bine și a se iubi între ele. În noiembrie 1905, baronul Pierre de Coubertin lansa ideea formării unei ligi franco-române. El era convins că dacă această idee, de a fonda asociația, se realiza, avantajele vor fi împărțite între cele două țări.

În 1915 o misiune română a fost invitată la Paris. Era compusă din d-nii Diamandy și Ion Cantacuzino, deputat în Parlamentul român. A avut loc o mare reuniune între delegația română și lumea politică și culturală franceză, urmată de un banchet prezidat de Paul Deschanel. *Journal des Débats* din 11 ianuarie 1915 scria: „Ne bucurăm că de la București ne sosesc atât de calde adeviziuni la cauza comună latină”.

Dacă legăturile de prietenie, culturale și intelectuale între cele două țări au fost reluate, în schimb relațiile lor economice și financiare au rămas extrem de superficiale. Greșeala a aparținut deopotrivă ambelor țări. Românii, pe de o parte, nu ar fi trebuit să se lase atât de ușor

pe mâna celor ce voiau să germanizeze multe domenii, în special economic și financiar, iar francezii, pe de altă parte, nu ar fi trebuit să renunțe la influența pe care puteau să o exercite asupra românilor.

În România aproape toate întreprinderile comerciale și industriale se aflau în mâinile germanilor, americanilor și belgienilor. Am văzut din ce motive. În ajunul războiului, capitalurile germane și austriece finanțau 27% din producția românească, capitalurile olandeze 31%, franceze și belgiene 18%. În 1906 totalul capitalului investit era de 185 milioane franci, din care 74 de origine germană.

Efortul Germaniei și-a arătat roadele: ea a investit în 1912 de trei ori mai mulți bani decât Franța, capitalurile germane controlau, din 1902, cea mai importantă societate, Steaua Română. Dependența României față de Puterile Centrale va dura mult timp și, în linia sa politică, ea va trebui să țină cont de sugestiile Vienei și Berlinului. După cum spune Al. Marghiloman în notele sale politice, miniștrii României la Paris trebuiau să-și plieze atitudinea după cea a reprezentantului Austro-Ungariei. Carol I cerea ca în problemele de politică externă să se aștepte un semn din cele două capitale. La sfârșitul anului 1911, existau chiar și planuri ale Statului major român, elaborate în colaborare cu Austro-Ungaria.

Sârbi vor duce greul

Diplomația franceză nu și-a pierdut niciodată speranța de a aduce guvernul român la sentimente mai favorabile față de Antantă. În presă existau articole favorabile României. Ambasadorul Franței la Viena comunica la Paris că în România opinia publică și unele formațiuni politice arătau un interes sporit față de apropierea de Occident. Ministrul Franței la București, Blondel, raporta la Quai d'Orsay, în iulie 1910, că Rusia acționează pentru a crea un climat favorabil în România unei apropieri de ea. Un alt diplomat francez, care, în septembrie 1910, avusese mai multe întrevederi cu numeroși oameni politici români, constata că o mare parte dintre ei nu erau de acord cu situația din țară. În domeniul financiar băncile franceze creaseră cu germanii

un sindicat franco-german pentru acordarea unui credit destinat construirii de căi ferate în România. Presa din Paris lăsa să se înțeleagă că Franța n-ar rămâne indiferentă la aspirațiile naționale ale României.

Înainte războaielor balcanice, România încercase să urmeze o linie politică ce nu s-a bucurat de asentimentul Austro-Ungariei. În timpul crizei bosniace, în cercurile politice române a apărut tendința de retragere din alianța cu Austria. Contradicțiile între cele două țări s-au radicalizat. În memoriile sale, M. Paléologue – unul dintre cei care elaborau politica externă a Franței și care cunoștea bine situația politică din România – considera că emanciparea acesteia de tutela austriacă părea din ce în ce mai posibilă după al doilea conflict balcanic. În 1912, în tendința ei de a rupe legăturile între România și Puterile Centrale, diplomația Antantei și-a intensificat activitatea. În aprilie, primarul Parisului, cu asentimentul lui Poincaré, a vizitat Bucureștii, unde i s-a făcut o primire entuziastă. O lună mai târziu, sosea în vizită oficială în capitala României Paul Deschanel, președintele Camerei Deputaților. Ca răspuns la vizita primarului Parisului, D. Popescu, primarul Bucureștilor a fost primit la Paris.

Agravarea divergențelor între România și Austro-Ungaria a mobilizat și mai mult diplomația Antantei. Presa franceză a avansat chiar ideea că în eventualitatea unui nou război balcanic, România va ieși definitiv de sub tutela austriacă.

Susținând punctul de vedere al guvernului român, ministrul Afacerilor Externe al Franței avertiza guvernul rus că el nu este de acord cu atitudinea amenințătoare a Rusiei față de România, în cazul unui conflict bulgaro-român. În reuniunea de la Petrograd, din martie-aprilie 1913, care trebuia să reglementeze problemele dintre România și Bulgaria, diplomația franceză a fost de partea primeia. Marile puteri nu au fost de acord cu termenii hotărâți de Pacea de la București, din iulie-august 1913, care puneau capăt celui de al doilea război balcanic. Ele au încercat să modifice frontierele stabilite cu această ocazie. Franța singură nu a avut obiecții, considerând că revizuirea frontierelor va genera complicații. Intervenția ministrului Franței la București, Blondel, l-a obligat pe ambasadorul

Angliei să-și retragă nota ce dădea dreptul țării acestuia să schimbe Tratatul de la București. Poziția Franței a determinat Rusia să nu mai insiste pentru revizuire. Sub presiunea Berlinului, Austro-Ungaria a rămas în minoritate, renunțând la pretențiile sale. Evenimentele din 1912-1913 au arătat în mod clar că nu mai era posibilă continuarea „colaborării” cu Austro-Ungaria. România a știut să profite abil de rivalitatea între cele două blocuri politice și a renunțat treptat la politica sa progermană, pentru a se orienta spre o politică profranceză, ce corespundea mai bine aspirațiilor poporului român.

La începutul secolului XX, constituirea celor două blocuri, Antanta și Puterile Centrale, era încheiată. În programul său de anexiuni, Germania ducea lipsă de aliați și avea nevoie

de baze strategice maritime; elemente cu care Antanta era generos înzestrată și cărora le adăuga resursele umane și materiile prime. În marele ei proiect de expansiune a spațiului vital, Germania trebuia să-și asigure controlul în Europa Centrală și de Sud-Est. Nu putea ajunge în Orientul Apropiat și Mijlociu decât deținând un pod peste Dunăre, ce traversa Austro-Ungaria și Balcanii.

Războiul din 1914-1918 a pornit de la voința de a deschide istmul Adriatică-Marea Neagră pentru politica de Drang nach Osten. Iar sârbii, obstacol în calea acestei expansiuni către traseele Balcanilor, Asiei Mici și Orientului, trebuiau să ducă greul. ■

(Va urma)

În românește de
Florentina DOLGHIN

MORALĂ ȘI ISTORIE

Se simte urmărit de serviciile secrete. Refuză să mai pomenească nume la telefon, de teamă că îi sunt ascultate convorbirile. Totul a început după ce președintele Oficiului pentru protecția Constituției (BfV, serviciul intern de securitate al Germaniei) l-a sunat pentru a-l asigura că adjunctul său, Uwe Backes, nu este nici istoric „revizionist”, nici „naționalist”.

Numele personajului este Klaus-Dietmar Henke, director al Institutului Hannah-Arendt, care efectuează studii asupra totalitarismului. Acesta a fost creat în 1991, la inițiativa unor foști opozanți ai regimului comunist din R.D.G., pentru a efectua studii asupra dictaturilor din secolul XX. Klaus-Dietmar Henke a lucrat în cadrul Oficiului pastorului Gauck, care a preluat arhivele STASI (securitatea est-germană).

Scandalul a început atunci când Henke a vrut să cuprindă

în tematica de cercetare a Institutului și perioada regimului nazist. El a încheiat un contract cu Dresdner Bank pentru un studiu asupra activității băncii în vremea celui de al treilea Reich. Ministrul educației din landul Saxonia, un creștin-democrat, s-a declarat neliștit de un asemenea proiect. Numirea ca director adjunct a tânărului istoric Uwe Backes – un reprezentant al noii școli istorice germane numite „revizionistă”, ceea ce nu înseamnă „negaționistă” – a fost primită ca o garanție.

După numai câteva luni însă, Henke a cerut îndepărtarea adjunctului său. Motivul: acesta susținea punctul de vedere al cercetătorului Lothar Fritze. Într-un articol publicat în *Frankfurter Rundschau*, Fritze susținea că atentatul eșuat contra lui Hitler, la 8 noiembrie 1939, care s-a

soldat cu șase morți și 63 de răniți, a fost „un act care nu poate fi justificat din punct de vedere moral”, căci a provocat în mod deliberat „moartea unor inocenți”.

Dresdner Bank a amenințat cu rezilierea contractului, iar numeroși istorici au luat atitudine în coloanele presei germane, pro sau contra opiniei de mai sus. Directorul Henke și-a acuzat adjunctul în fața consiliului Institutului de „revizionism istoric” și de atitudine îndoielnică față de Shoah.

Uwe Backes va părăsi Institutul și chiar contractul directorului Henke se află în discuție. Cert este – scria în ianuarie *Frankfurter Allgemeine Zeitung* – că oamenii politici și universitarii din Vestul Germaniei „nu au aceleași reflexe” cu cei din Estul țării în fața unei dispute istorice.

D.M.

FAMILIA - CE ISTORIE!

„Și, Doamne, frumos era pe atunci, căci și părinții și frații și surorile îmi erau sănătoși și casa ne era îndestulată...”, oftează nostalgic Ion Creangă în ale sale Amintiri din copilărie. Familia devenise, în cursul timpului, centrul lumii, al istoriei, reperul constant în care se vor căuta mereu înțelegerea și liniștea sufletească. O istorie care se clădea în jurul familiei, al membrilor ei, o istorie plină de pasiune, de ură și dezastre, uneori, dar și de multe, foarte multe evenimente pline de farmec. Familii solide înfruntând timpul, ridicându-se din istorie.

Ion Brătianu,
cu soția, fiii, fiicele și
ginerile său, dr. C. Cantacuzino

THEO STĂNESCU-STANCIU

Conceptul de *familie* apare în vocabularul timpurilor îndepărtate pe filieră latină, de la complexul termen *famulus* care, în primă fază, desemna sclavii aparținând cetățeanului roman, iar, mai târziu, s-a extins și asupra persoanelor aflate sub stăpânirea lui, respectiv asupra descendenților și soției acestuia.

Cursă cu obstacole pentru egalitate

Încă de la începuturile sale, mai pretutindeni, familia a presupus exercitarea unei puteri, aceasta revenindu-i, printr-o deducție logică, celui mai puternic fizicește – bărbatului –, care

va veghea asupra tuturor membrilor reuniți sub autoritatea sa.

Ecuția devine explicită. Elementul central – bărbatul, cu predilecție în ipostaza sa de soț și tată; element secundar – femeia, ca soție și mamă; iar undeva, la contingența dintre cele două planuri – copilul. Tipare destul de bine împământenite prin obiceiuri străvechi, dar și efectiv, prin acte normative. Cum s-a încercat ordonarea, în timp, a acestui univers familial?

Legiuirea lui Caragea, moment important în evoluția juridică a spațiului nostru la sfârșitul perioadei feudale (1818), stipula extrem de clar menirea prin-

cipală a căsătoriei: „Nunta iaște tocmeala unirii bărbatului cu femeia spre facere de copii”. Laconism reflectând într-un totu mentalitatea epocilor. Realitatea, în fond.

Inegalitatea la nivelul membrilor principali ai familiei se regăsește la capitolul drepturi. Chiar dacă *Legiuirea Caragea*, mai sus-numită, pomeneste de o cvasiegalitate succesorală, în multe privințe starea de inferioritate a femeii, în ceea ce privește moștenirea, este evidentă.

Infidelitatea se raporta constant doar la soție, care, conform *Codului lui Callimachi* – culegerea de legi, inspirată în mare parte

din codul civil austriac și apărută în Moldova la 1817 – era pedepsită în asemenea caz cu închiderea la mănăstire și pierderea zestrei. Soțului, în schimb, după cum avea să observe cu ironia-i cunoscută Ionel Teodoreanu, îi revenea „răscumpărarea metehnei” de a călca strâmb cu daruri care mai de care mai alese. Soția trebuia deci să ierte și să uite...

Cazul divorțului, al deza-cordului final, era și mai revelator. La 1817 era foarte clar: soțul dispunea de dreptul de a desface căsătoria pentru infidelitatea soției sau chiar și numai dacă, aceasta, „desfătându-se, mănâncă și bea sau se scaldă împreună cu alți străini fără voia bărbatului ei”. În schimb, soția putea apela la divorț doar în cazul în care, conform *Codului lui Callimachi*, bărbatul, „căzând în dragostea altei femei, nu se va părăsi de aceasta”, iar *Legiunea Caragea* era și mai explicită, bărbatul fiind vinovat și divorțul legal numai atunci când acesta își aducea „posadnica” („fiitoarea”) în casă sau când „o ține cu cheltuială”.

Actele normative mergeau și mai departe. „Pater familias” își putea exercita și dreptul de corecție asupra soției. În *Cartea Românească de Învățătură*, din timpul lui Vasile Lupu (1634-1653), se precizează că „bărbatul

poate să-și bată muierea cu măsură pentru vina ei, măcară de ar avea și zapis să nu o bată”. Problema durității, a limitei până la care putea merge violența în sânul familiei era însă foarte... permisivă. Exagerată era considerată doar bătaia cu toiagul sau „când se va sfărâma lemnul”. Legea aducea chiar lămuriri mai explicite: „De-și va bate în neștire muierea cu pumnul sau cu palma, aceia nu se cheamă că iaște cu vrăjmășie asupra ei”.

Probleme în caz de abuz de folosire a dreptului de corecție erau foarte greu de instrumentat. Pentru că nici „vaetele muierii și țipetele ce se aud în casă”, „nice ochii ei de vor fi vineți sau obrazul de va fi umflat”, „acelea nu vor putea arăta vrăjmășia bărbatului”.

Codul civil din 1864 a păstrat, în mare parte, tradiția. Bărbatul primea, cum era și normal, în cadrul fa-

miliei „direcția bănească”, având dreptul să controleze conduita, relațiile soției și chiar corespondența acesteia. Soția era obligată să ceară constant autorizația „stăpânului” pentru orice acte civile ce voia să le încheie. Iar, în cazul extrem al părăsirii domiciliului conjugal de către femeie, sau când aceasta nu voia să-și urmeze soțul, capul familiei putea să o readucă acasă... „manu militari”.

De-abia în Constituția din 1923, prin articolul 6, se va stipula efectiv egalitatea între sexe, drepturile femeii în societate, dar și în familie situându-se acum pe alte poziții. Pentru că, după cum aprecia un studiu de la sfârșitul sec. XIX, aparținând lui Șt. Brodriu, „boala de a face din familie mai mult un adăpost pentru satisfacerea egoismului se lățește tot mai mult și va crește mereu, cât va dura starea de semicultură a femeii. Numai

Familia Cantacuzino
(frescă de la mănăstirea Hurezii)

D. Anagnostiade, cu soția și copiii săi, reprezintă, la începutul secolului XX, noua generație de proprietari-agricultori moderni

prin lumina femeii se va lumina familia și se va înălța societatea“.

Povești mai puțin obișnuite și...

Aproape ca o linie definitorie pentru întregul interval temporal marcat de secolele trecute se înregistrează participarea târzie a bărbatului la miracolul căsătoriei“. Amintirile lui Timotei Cipariu stau în acest sens mărturie: „Mama nu s-a măritat de bunăvoie după tata, pentru că era fecior bătrân și ea avea pre altul în sat, anume Grigore a lui Giorgiu C-tin, cu care se făcea și după care vrea să meargă, ci mumă-sa și unchiu o nevoiră a se duce după tata, pentru că era cu avere“ (1855).

Situația se repetă și în cazul părinților lui C-tin Stere: tatăl acestuia, Gheorghe, o va lua pe Pulcheria de soție pe când el avea 40 de ani, iar aleasa abia 19. Diferența de

vârstă creează obstacole de comunicare și chiar inexistența sentimentelor. Dar nu întotdeauna...

De cele mai multe ori dispariția fizică a soției, dar chiar și divorțul îl vor pune pe soț – pe capul unei familii a cărei coeziune devine o adevărată problemă – să-și reîntregească spațiul căminului. A doua, chiar și a treia soție – reciproca fiind și ea valabilă în cazul femeii. În acest fel apar familii numeroase, mulți copii și încrengături genealogice extrem de complicate. Tatăl domnitorului Grigore IV Ghica (1822-1828), de pildă, „cunoaște“, pe la 1777, un număr de trei soții: Eufrosina Caragea, Maria Văcărescu și Elena Razu, de la care va fi blagoslovit cu numai puțin de ....6 fii și 8 fiice! Sau cazul bunicii lui Al. Macedonski, Ecaterina Fisența, care, rămasă de tânără văduvă în urma unui soț de 70 de ani (1834), se va recăsători cu

dragostea sa din tinerețe, un pitar necunoscut „cheltuitor al averii ce-i rămăsese“ (memoriile Mariei Macedonski).

Dar și vădulele vor reuși să-și conducă singure familiile, nelăsându-le „în valurile“ sorții – după cum se exprimă N. Filimon, în amintirile sale. În jurul lor, restul familiei se va strânge mult mai puternic, sfaturile celorlalți bărbați devenind uneori hotărâtoare. Așa s-a întâmplat în familia mic-burgeză a pictorului Șt. Luchian, după 1875, când, murind tatăl, se va ține un adevărat consiliu de familie, unui unchi revenindu-i îndatorirea de a-i alege tânărului viitoarea meserie: milităria.

Și în căsătorii există mode. La început, în unele regiuni și, mai ales, în spațiul rural, nici nu se puteau concepe căsătoriile mixte: „Consătenii mei sunt mândri de puritatea sângelui lor neaoș – își amintește N. Crainic – privesc de sus pe vecinii din satele corcice... În toată Bulbucata (pe apa Neajlovului) un singur om era arătat cu degetul că și-a luat de nevastă o «sârboaică» din Epurești“. În alte medii sociale și, mai ales, în spațiul urban, străinii au făcut adevărate furori. Cum a fost și momentul Regulamentului Organic (1830) – „vreamea rușilor“ –, când astfel de pețiri abundă (Magazin istoric, nr. 5/1996): fata Dudești-

lor va merge după căpitanul de cavalerie Müller, Profira, fiica banului Dim. Ghica, va suslina după căpitanul Blaremborg, iar urmașul vornicului M. Ghica (semnând literar Dora d'Istria) după ofițerul Masalski (*Magazin istoric*, nr. 9/1997).

Dar apar, după firescul vieții, și rupturile. Chiar dacă drastic legiferate, divorțurile vor fi și ele destul de obișnuite. Imaginile nu sunt chiar atât de exagerate ca în impresiile de călătorie prin Principate ale unei occidentale, pe la 1877 (Fl. K. Berger): „Divorțuri fără rușine, bărbați fără neveste, femei singure, familii separate cu băieți care stau la mame și fiice la tați“. Și, totuși, tradiții se pare că existau. Pentru că, în urmă cu patru secole, umanistul A. Verancsics (1504-1573) nota că, în ciuda faptului că la români o singură căsătorie era considerată „legiuită“, „și pe aceea ei puteau s-o desfacă, dacă nu le place, chiar și dacă s-au născut copii dintr-însa, fără a săvârși prin aceasta vreo fărădelege, dând carte de despărțire și plătindu-i soției, în semn de desfacere a căsătoriei, o sumă neînsemnată de bani“.

Din sec. XIX, însă – în funcție de poziția ei socială – și soția va cere divorțul (foarte rar în familia tradițională sătească). Cum se și întâmplă în cazul sentențios creionat de pana lui C-tin Argeto-

ianu al frumoasei fiice a lui C-tin Bălăceanu, Maria, căsătorită „de nevoie cu C-tin Glogoveanu“, care era „urât și anost – dar bogat. Nu s-a putut obișnui nici cu urâtenia lui Glogoveanu, nici cu calicia lui, nici cu monotonia vieții de provincie. Puțin după nașterea fiului ei, Alexandru, a divorțat, s-a înapoiat la București și s-a pus pe petreceri“.

...altele la fel

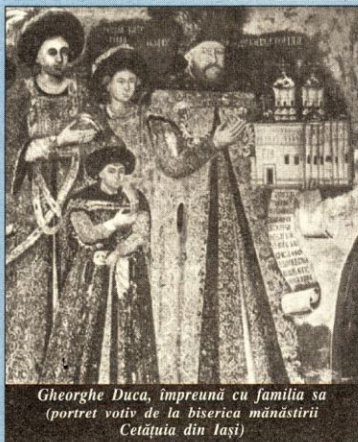
Capitolul relațiilor inter-familiale prezintă și alte situații, mult mai complexe și pline de înedit. Consensul, dialogul dintre soți/părinți și copii funcționează de cele mai multe ori. Cum se și vede dintr-o scrisoare din 1867, purtând semnătura elevului de 15 ani I.L. Caragiale, care se încheie drăgăstos la adresa întregii familii: „Vă sărut copiii mei, de o mie de ori cu focu, sărutați pe mama în locul meu“.

Rupturile apar mai ales în cazurile în care – după cum observa într-o misivă trimisă tatălui, din Berlin, de tânărul Eminescu – părintele „vrea ca fiecare să trăiască și să-și măsoare pașii după cum dorește“ domnia sa. Visurile tatălui, în general, trebuie îndeplinite de copii. Fie că provin din mediul rural (vezi comentariile lui C. Negruzzi din 1849, în urma unei călătorii în țară, sau aprecierile sociologului Traian Herseni, într-o analiză a familiei pastorale), fie că fac parte din elita orașelor, copiii trebuie să urmeze profesii banoase, să-și „caute“ înțelepciunea sau bunăstarea în noile familii sau în străinătăți. Ironic, I. Codru-Drăgușanu va sublinia această realitate: „Acum s-au îndatinit boierii avuți a-și trimite feciorii la Academie în Franția, de unde cei mai mulți se întorc după 2, 3 ani, îmbrăcați în moda cea nouă, cu datini scâlciate și moravuri

Cei patru frați Golești – Ștefan, Nicolae, Alexandru și Radu

Georghe Duca, împreună cu familia sa
(portret votiv de la biserica mănăstirii
Cetățuia din Iași)

desfrânate, din societatea cea mai degradată pariziană, apoi toate acestea le transplantă în saloanele de frunte bucureștene" (1840).

A existat și moda guvernantelor și a profesorilor străini. În Regat – de proveniență predominant franceză, în Transilvania și Banat – pe filieră filo-germană. Valahia și Moldova erau recunoscute pe la 1835, din observațiile călătorului francez M. Cochelet – a adăposti mulți angajați de origine franceză, numai în București, existând, la un moment dat, cam 100 de persoane.

În funcție de tradiție sau de formația intelectuală, Anglia dar și spațiul austriac sau elvețian și-au dat și ele obolul în această privință. Pe de o parte, „personajul coborât parcă din Dickens” al guvernantei

numai legume”.

Cea mai „apăsătoare” zestre a familiei românești în secolele trecute pare să fi fost înclinația spre educația de tip violent. Pe atunci nu era la modă pedagogia indulgentă; de la tratamentul ce i se putea aplica soției, legal, în anumite cazuri, nu se putea exclude tocmai odrasla. Proverbul „bătaia e ruptă din rai” era parcă la ordinea zilei. Amintirea bărlădeană a lui N. Tonitza vorbește de la sine: „Când întârziem, bunica – de astă dată înlocuitorul tatei, autoritatea în casă – mă întâmpina totdeauna cu o vorbă aspră, iar mama mă lovea peste ochi îndărjit și fără judecare... astfel, în ziua aceea, spre seară, surprinzându-mă desenând pe fața de masă, mă izbi cu pumnul peste cap și mă răsturnă pe dușumea, zdro-

bindu-mi coastele și picioarele”.

De cele mai multe ori se apela la „joardă” (Ilie Vlădoianu își „mângâia” astfel odraslele ce întârziiau la masă), dar se mai utiliza, uneori, și biciul...

Și, totuși, copilăria rămâne, adesea, dincolo de carențele educației – uneori spartane, dar voit spre binele copilului –, vorba lui Slavici: „o poveste lungă și frumoasă”.

Familia încerca să surmonteze, unită, toate vicisitudinile, încerca să învingă chiar și moartea, prin pseudo-vânzare de prunci bolnavi (pentru a-i scăpa de blestemul bolii), sau schimbare de nume pentru alungarea „Necuratului” (obicei din Oltenia, rememorat de Brâncuși, dar regăsit și în alte părți ale țării).

Familia se înmulțește, prinde rădăcini la nivelul întregii societăți – „oriunde mă duceam, dădeam peste o mătușă, colo peste o verișoară, iar în altă parte peste o fină” – comentează, la sfârșitul secolului trecut, I. Slavici.

Familia se impune în societate și prin practica înfierii, mai ales în mediul rural, de către persoanele sau rudele mai înstărite, a nășitului sau chiar a... datului de pomană, în cazul familiilor foarte sărace.

Familia învinge mereu, iar tradiția ei se încăpățânează să dăinuiască... ■

MARIA

TĂNASE

Locuind în Dealul Mărțișorului, în drum spre școală, treceam zilnic prin fața casei-grădini a horticultorului Ion Coandă Tănase. Zece ani mai târziu, am urmat cursurile aceleiași școli primare ca și cea care avea să-și înscrie numele în nemurire. Dintre toate amin-

tirile, mai puternică mi-a rămas în minte cea petrecută pe scena Căminului Cultural „Cărmidarii de Jos“, când în fiecare an, la 24 ianuarie, Maria Tănase, îmbrăcată în costum național, se avânta în mijlocul „Horei Unirii“, jucată și „cântată“ de elevele școlii.

MARIA ROȘCA

A văzut lumina zilei la București, în strada Livada cu Duzi din cartierul Cărmidarii de Jos, în dimineața zilei de 25 septembrie 1913. Era al treilea copil al Anei Munteanu, originară din comuna Cârța (Făgăraș) și al lui Ion Coandă Tănase, din satul oltenesc Mierea Birniciei, de pe valea Amaradiiei.

Prima dată a apărut în public în 1921, pe scena Căminului Cultural „Cărmidarii de Jos“ din Calea Piscului, la serbarea de sfârșit de an a Școlii primare

nr. 11 Tăbăcari. Apoi s-a produs pe scena Liceului „Ion Heliade Rădulescu“, unde a frecventat doar cursul inferior, fiind nevoită să se retragă și să muncească la grădină cot la cot cu frații și părinții săi.

Saltul în inima „cetății“

Dornică să învețe cât mai multe cântece, mergea pe timpul verii în locul de baștină matern.

Anul 1934 a marcat admiterea ei, prin concurs, la

Teatrul de Vară „Cărăbuș“ din strada Academiei, condus de marele actor Constantin Tănase, pentru revista *Cărăbuș-Expres*, scrisă de Nicolae Kirilescu pe muzica semnată de Gherase Dendrinio, Petre Andreescu și Elly Roman. A fost distribuită într-un grup vocal, alături de Lia Bogdan, Marcel Emilian, Milică Milian și Ștefan Glodariu.

Prin toamna lui 1934, în casa regizorului-gazetar Sandu Eliad din apropierea grădinii Cișmigiu, a

cunoscut o pleiadă de poeți și scriitori ai vremii: Eugen Jebeleanu, Radu Boureanu, Cicerone Teodorescu, Gheorghe Dinu (Ștefan Roll), Zaharia Stancu.

Folcloristul Harry Brauner, ascultând-o „profesional” – la recomandarea lui Eliad – a fost profund impresionat de talentul ei înăscut. Drept urmare, a prezentat-o lui Constantin Brăiloiu, întemeietorul Arhivei Internaționale de Folclor de la Geneva de mai târziu. Etnomuzicologul i-a recomandat să-și aleagă repertoriul direct de la izvoare.

Ulterior, dramaturgul Tudor Mușatescu a sfătuit-o să înregistreze cântece din repertoriul propriu, apelând la una din casele de discuri existente în București. Înregistrarea de probă s-a produs la Studioul „Tomis” din Calea Călărașilor. Piesa intitulată *Romanța mansardei*, imprimată sub îndrumarea directorului muzical compozitorului Mișu Iancu și cu concursul direct al lui C. Brăiloiu, s-a bucurat de un succes extraordinar. Ulterior, a fost invitată și de „Columbia”, în studioul căreia (strada Udricani) a înregistrat *Nuntă țigănească*, epuizată în numai câteva săp-

tămâni. Reeditată într-un tiraj impresionant, melodia a avut un succes formidabil.

„Pasărea Măiastră”

Începutul carierei artistice propriu-zise a coincis însă cu debutul radiofonic din 20 februarie 1938, când a prezentat un program de piese folclorice: *M-am jurat de mii de ori, Ce-i mai dulce ca alvița, Cine iubește și lasă, Geaba mă mai duc acasă, Mărie și Mărioară, Când o fi la moartea mea.*

Presa timpului i-a acordat o deosebită atenție. În revista *Radio-Adevărul* a apărut un articol din care cităm: „Tânăra cântăreață care e una din cele mai izbutite talente ale promoțiilor mai noi aduce pe lângă apreciate însușiri vocale și o preocupare de noutate întru totul lăudabilă: studiul temelor folclorice, valorificarea melodiilor populare pe care nu le disează ci le cântă, păstrându-le nealterată frumusețea originală. Solista creează astfel și pune în valoare melodia poporană autentică și cu deosebire cântecul autentic, terenuri încă necunoscute, neînțelese sau degradate de obișnuinții noștri diseuri”.

Pe la jumătatea anului 1938, profesorul Nicolae Iorga a invitat-o să cânte la închiderea cursurilor de vară de la Vălenii de Munte, care în acel an marcau jubileul a 30 de ani de la înființarea universității amintite. Cu acest prilej, marele cărturar a numit-o „Pasărea Măiastră”.

Data de 28 septembrie 1938 marchează debutul Mariei Tănase în arta cupletului, dar și lansarea cântecelor românești de largă circulație: *Mi-am pus busuioc în păr*, pe versurile lui Nicolae

Vlădoianu și *Habar n-ai tu*, pe un text de Eugen Mirea, ambele compuse de Ion Vasilescu, oferite spectatorilor în revista *Constelația Alhambrei*.

În lunile octombrie și noiembrie ale aceluiași an, a apărut pe estrada Restaurantului „Neptun” din Piața Buzești, unde cânta acompaniată de taraful Vasile Julea. Acolo au venit s-o asculte și scriitorii Liviu Rebreanu, Ion Minulescu, Cezar Petrescu, Ion Pillat,

Peste Ocean

În urma audiiției de la „Hanul Ancuței” (juriul era compus din dirijorul George Georgescu, compozitorul Mihail Jora, arhitectii Gheorghe Cantacuzino și Octav Doicescu, precum și etnomuzicologul Constantin Brăiloiu), Maria Tănase, acompaniată admirabil de maestrul Grigoraș Dinicu, a fost aleasă în unanimitate să reprezinte cântecul popular românesc pe continentul american, în cadrul Expoziției Internaționale de la New York (1939). A cântat în fața fostului președinte american Hoover, a lui André Gide, Yehudi Menuhin, Constantin Brâncuși, George Enescu, Jascha Heifetz ș.a., în accompa-

niamentul formației instrumentale conduse de Fănică Luca și a orchestrei dirijate de Grigoraș Dinicu.

Alături de Ion Dacian, Lulu Nicolau și Virginica Popescu, Maria Tănase a fost distribuită în revista *Alhambra 41286*, de la Teatrul Alhambra, prezentând câteva cântece în stil popular pe textele semnate de Eugen Mirea, Nicu Kanner și Puiu Maximilian. A apărut și în spectacole de la Teatrul Alhambra Baby, din Pasajul Majestic. Programul său cuprindea un album de cântece din repertoriul francez, spaniol, negro spirituals și melodii autohtone.

Mai apoi a fost invitată să prezinte într-o emisiune radiofonică un interesant program sub genericul: *Cântece populare în ritm de jazz*, acompaniată de formația de jazz Melody, dirijată de Steve Bernard.

Cetățean de onoare al Turciei

În octombrie 1940, a oferit un recital de muzică populară românească publicului din orașul Focșani, după care regimul legionar i-a interzis orice activitate artistică, distrugându-i-se toate plăcile de gramofon de la Radio, ba chiar și matrițele de la casele de discuri. După câteva luni de „absență artistică”, vocea ei s-a făcut din nou auzită la posturile de radio. Și nu numai. A fost inclusă în turneul de propagandă românească din Turcia din martie 1941, organizat de Nicolae Kirilescu împreună cu Ion Aurel Maican. La Istanbul a fost ovaționată pe scena Teatrului Taxim. A susținut recitaluri la Radiodifuziunea din Ankara, în urma cărora, președintele Turciei i-a oferit un post de... cercetătoare la Institutul Etnografic din Istanbul și chiar cetățenia de onoare a Turciei.

După întoarcerea din turneul de pe malurile Bosforului, alături de echipe formate din nume reprezentative ale teatrului și muzicii românești (George Enescu, George Vraca sau Constantin Tănase), par-

ticipă la spectacolele organizate în spitale pentru răniți, în timp ce, pe es-trada Restaurantului „Café Wilson”, evoluează în acompaniamentul orchestrei Victor Predescu, ascultată și admirată de marele pianist Walter Giesecking, însoțit de dirijorul Ionel Perlea.

În decembrie 1943, a fost invitată să participe la serbarea Pomului de Crăciun de la Regimentul de Gardă Călare, cântând piese folclorice și un program de colinde, la care au fost prezenți Majestatele Lor: Regele Mihai I și Regina Mamă Elena, Mareșalul Ion Antonescu, profesorul Mihai Antonescu, toți membrii guvernului.

La sfârșitul lunii decembrie 1943, alături de echipa de revistă de la Alhambra, ce funcționa în vechea reședință a Teatrului Barașeum din strada Udricani, Maria Tănase a apărut în spectacolul regizat de H. Nicolaide: *ca la noi la ni-meni*, în care interpreta un cântec de muzică ușoară cu un refren în idiș, jucând alături de actorul Alexandru Giugaru.

Luna ianuarie a anului 1944 marchează debutul său în opereta *Mascota* de Edmond Audran, în care deține rolul principal feminin, alături de tenorul

Ion Dacian și sub bagheta dirijorului Egizio Massini.

Pe scenele operetei și teatrului

În aprilie 1945 i se încredințează, la Teatrul Municipal, rolul eroinei Mașa din drama tolstoiană *Cadavru viu*, având ca partener pe maestrul Ion Manolescu, a cărui discipolă era la Conservatorul Regal de Muzică și Artă Dramatică, la clasa de tragedie; fusese aleasă de însuși profesorul său, fiind convins că eleva sa posedă calități dramatice remarcabile. Și nu se înșela. Nicolae Kirițescu îi dramatizează lucrarea *Axel la porțile raiului* scrisă de Paul Morgan și Adolf Schütze pe muzica lui Ralph Benatzky sub titlul: *Sfinxul din Hollywood*, în care deține rolul principal feminin și a cărei premieră a avut loc la 21 decembrie 1945 la teatrul de sub cupola Ateneului Român. Același dramaturg, încredzător în talentul actriței-cântărețe, dramatizează *Nana* lui Emile Zola, ce a văzut lumina rampei la 6 decembrie 1946, la același teatru, Maria Tănase interpretând câteva șansonete franțuzești.

Pentru meritele sale artistice deosebite, la 20 decembrie 1955 primește Premiul

de Stat, iar în octombrie 1957 i se acordă titlul de Artistă Emerită.

În decembrie 1957 este distribuită în coproducția româno-franceză *Ciulinii Bărganului*, turnată după romanul cu același nume al lui Panait Istrati; interpretează rolul principal Anica, alături de actorii Marcel Anghelescu, Mihai Berechet și Florin Piersic.

La 14 aprilie 1959, la Teatrul Satiric Muzical „Constantin Tănase” are loc concertul omagial *București 500*, în care Maria Tănase prezintă un potpouri festiv din melodiile compozitorilor Ion Vasilescu și Gherase Dendrino.

Maria Tănase dorea ca restul vieții să-l închine învățământului pedagogic de factură folclorică. La cererea sa, a fost transferată în funcția de folclorist la orchestra „Taraful Gorjului” din Tg. Jiu, unde prezintă concerte și spectacole aparținând filonului folcloric oltenesc. Concomitent, este distribuită la Teatrul Municipal din București în *Opera de trei parale* a lui Brecht, în rolul Jeny Speluncă. Dar răpusă de boală, părăsește definitiv scena vieții la 22 iunie 1963. Nu împlinise încă 50 de ani, dar lăsa în urma sa un monument artistic ce va înfrunta veacurile... ■

UN AMBASADOR ÎȘI AMINTEȘTE

NICOLAE M. NICOLAE

DI. Nicolae, ministru al Comerțului Exterior (1972-1976) și ambasador extraordinar și plenipotențiar al României în S.U.A. (1976-1978), continuă suita de portrete ale unor oameni pe care i-a cunoscut în activitatea sa.

Îngrijorările lui Averell Harriman

Pentru un ambasador în S.U.A. o întâlnire cu Averell

Harriman însemna o carte de vizită, contribuind substanțial la nota de evaluare în mediile diplomatice de la Washington. Harriman reprezenta o istorie vie a diplomației americane din timpul celui de-al doilea război mondial: guvernator al statului New York, cu capitala la Albany, senator, reprezentant personal în anul 1941 la Londra al președintelui F.D. Roosevelt unde era considerat drept cel mai bogat american pre-

zent în capitala Angliei, și apoi ambasador al S.U.A. la Moscova, în timpul celui de-al doilea război mondial.

La Londra a cunoscut-o pe Pamela Churchill, pe atunci, nora premierului Winston Churchill, cu care se va căsători peste treizeci de ani, făcând din soția sa una dintre cele mai influente femei în cercurile politice americane. Biografia lui îi citează cuvintele despre Pamela adresate lui Randolph Churchill, soțul acesteia în perioada londoneză: „Domnule dragă, nevasta dumitale e la fel de activă ziua ca și noaptea“. De unde să prevadă el, săracul, că peste treizeci de ani aceasta îi va deveni soție. Toate cărțile de istorie a celui de-al doilea război mondial menționează activitatea lui Harriman ca ambasador la Moscova. L-a reprezentat pe președintele Roosevelt ca asistent pe lângă Winston Churchill, la întâlnirea acestuia cu I.V. Stalin, din octombrie 1944, și a participat la Conferința de la Ialta, din 1945. Pentru istoria noastră este semnificativă afirmația lui Harriman că procentajele de împăr-

țire a Europei în sfere de influență au fost convenite de Churchill și Stalin, la Moscova în octombrie 1944, la o întâlnire dintre aceștia doi, întâlnire la care el nu a fost invitat. Tot atât de adevărat este însă că la Ialta, unde împărțirea în sfere de influență a fost consfințită, americanii nu s-au opus în nici un fel.

Când a depășit vârsta de optzeci de ani și după ce s-a căsătorit cu Pamela, în anul 1971, Averell Harriman, profund atașat de Partidul Democrat, s-a retras din viața politică activă, dar a rămas un puternic centru de influență politică. Averell Harriman a încetat din viață în 1986.

În 1993, la 73 de ani, Pamela este numită de președintele Clinton ambasador al S.U.A. la Paris, în timp ce fiul acesteia, Winston Churchill jr., era membru al Camerei Lorzilor de la Londra.

În perioada audierilor în Congres privind propunerea președintelui Carter de prelungire cu încă un an a clauzei națiunii celei mai favorizate, acordate României, câțiva kongresmeni, prin

poziția exprimată, arătau un sprijin deschis pretențiilor maghiare din diasporă, în special celor legate de drepturile omului. Aceste pretenții aveau o evidentă tentă anticomunistă. Dar despre Ungaria comunistă nu se spunea nimic, ca și când în această țară regimul era cu totul altceva. Ziarele publicaseră chiar și un manifest semnat în comun de un episcop maghiar și de episcopul român Viorel Trifa, document cu un conținut anticomunist, îndreptat exclusiv împotriva regimului din România.

Averell Harriman cunoștea România. În calitatea sa de ambasador la Moscova fusese tot timpul ținut la curent cu demersurile unor personalități politice din România, chiar și a guvernului generalului Antonescu, privind soluția de ieșire a României din alianța cu Germania și trecerea în tabăra Aliatilor. În 10-12 septembrie 1944, a participat, din partea americanilor, la tratativele de la Moscova privind acordul de armistițiu dintre România, pe de o parte, și Anglia, S.U.A. și U.R.S.S., de cealaltă parte. La 31 decembrie 1945 a făcut parte din Comisia Tripartită sosită la București pentru a-l sprijini pe regele Mihai în acțiunea de introducere în guvernul Petru Groza a unor reprezentanți ai partidelor istorice. Poziția dură a lui A.I. Vișinski a fost însă hotărâtoare. O serie de politologi

americani apreciau chiar activitatea de ambasador a lui A. Harriman ca nesatisfăcătoare, acuzându-l că a acceptat în repetate rânduri să fie umilit de Molotov și de Vișinski.

În calitatea mea de ambasador al României la Washington, l-am rugat să-mi acorde o întrevedere și Averell Harriman m-a invitat a doua zi la locuința sa. Deși avea mult peste 80 de ani, se ținea foarte bine. Era înalt, cu o figură distinsă, nordică ca un star, de la Hollywood. Mă pregătisem să fac o sumară introducere, dar n-am avut timp nici măcar pentru amabilitățile obișnuite. Imediat după ce ne-am așezat în fotolii A. Harriman m-a întrebat direct: „Ce pot face pentru dumneavoastră?” I-am răspuns că vreau să-i solicit opinia în legătură cu unele aspecte ale relațiilor româno-americane. Mai departe voi reda comentariul lui asupra problemelor pe care le-am prezentat atunci și care preocupau și chiar îngrijorau ambasada noastră de la Washington:

„După cum știi, probabil, eu am fost implicat în tratativele de retrocedare a Transilvaniei către România, în anii '44-'45, și, ca reprezentant al Statelor Unite, am susținut revenirea la frontierele stabilite prin Tratatul de la Trianon. Ungurii nu au recunoscut niciodată Trianonul – e dreptul lor – iar comunitatea maghiară din

Pamela Churchill, apoi Pamela Harriman

S.U.A., mai liberă să-și exprime opiniile decât populația din Ungaria, pledează permanent, în forme variate, împotriva actului de retrocedare a Transilvaniei, decis la finele celui de al doilea război mondial. Dacă sunt și unii congresmeni, de altfel foarte puțini la număr, să le țină isonul, ei fac aceasta numai din motive electorale. Există câteva zone electorale în S.U.A. în care votul populației maghiare este determinant. New Jersey, de exemplu. Dar dacă urmărești cu atenție, în cuvântările lor, aceștia se referă aproape în exclusivitate nu la Trianon, ci la nemulțumirile maghiarilor privind încălcarea drepturilor omului în România, mai ales a drepturilor minorității maghiare din Transilvania. Din câte sunt eu informat, încălcarea drepturilor omului privește întreaga societate românească și asta ar trebui să te îngrijoreze mai mult.

În ceea ce privește prelungirea clauzei la trei ani sau chiar permanentă, nu cred că există în prezent prea multe șanse.

În Congres percepția privind drepturile omului în România este destul de sumbră. Or, respectarea drepturilor omului este principala condiție a aplicării clauzei, în contextul amendamentului Jakson-Vanik. Cât despre o posibilă vizită a mea în România, ideea mi se pare interesantă. Am să mai gândesc la ea”.

Averell Harriman nu a mai venit în România, așa cum de altfel, nici o mare personalitate americană nu a mai venit în România după 1978.

Ministrul sri-lankez de romane polițiste

Dacă pot spune despre o țară – dintre cele pe care le-am vizitat – că este o țară a aurului verde, ea se numește Sri-Lanka („Poartă deschisă spre viitor”, în traducere). Plasată pe insula Ceylon, din Oceanul Indian, la o distanță de câteva zeci de kilometri de sudul Indiei, îți lasă senzația că te afli într-o altă Indie. Faptul că a fost ocupată la început de portughezi, apoi de olandezi și, în fine, că în 1802, devine colonie britanică denotă importanța strategică pe care aceste puteri coloniale o acordau fostului Ceylon de unde puteau controla Oceanul Indian. Abia în 1972

insula s-a proclamat republică, sub numele de Sri-Lanka. O țară de păduri și ape, terase cultivate cu orez și ceai, pășuni. Totul foarte îngrijit. Apele care se varsă din munți în ocean se opresc

în drumul lor în iezere, care acumulează apa căzută în sezonul umed. Natura oferă privirii ceea ce noi, europenii, putem vedea numai la circ sau în sere speciale: colonii de elefanți în stare de libertate, leoparzi, urși, mai muște, păduri din lemn prețios, mahon, abanos, tec, peste 400 de specii de păsări, de la papagali la flamingo, o varietate uimitoare de flori în care domină orhideea, hibiscus și jacaranda.

România era interesată să dezvolte relații comerciale cu această țară. Am început să importăm din Sri-Lanka în anii '50 și să exportăm în a doua jumătate a anilor '60 și, mai ales, în prima jumătate a anilor '70. Scopul vizitei mele din 1976 era să închei un acord anual de schimburi comerciale și să

descopăr căile de echilibrare a acestor schimburi. Din experiență știam că schimbările dezechilibrate conduc în final la o stagnare a relațiilor. Or, noi exportasem în 1970 în Sri-Lanka de trei ori mai mult decât importasem.

La Colombo, am avut întâlniri cu omologul meu, ministrul sri-lankez al Comerțului. Un intelectual distins. Mi-a mărturisit că în timpul său liber este și scriitor. Colegii mei de la reprezentanța comercială îmi spusese că el este, în același timp, și ministru de Interne. La dîneul pe care l-a oferit delegației noastre, l-am întrebat cum se împacă cu cele două ministere. Foarte degajat mi-a răspuns că, în calitate de scriitor scrisese multe romane polițiste, ceea ce a constituit un argument suficient pentru primul ministru să-l propună și pentru postul de ministru de Interne. În activitatea lor operativă, cele două posturi se intersectau și nu totdeauna în favoarea ministrului. Chiar recent, mi-a spus el, la o scrisoare către Ministerul de Interne prin care solicita acordul de trimitere a unor oameni în străinătate, funcționarii de la Interne i-au pregătit o scrisoare pe care tot el trebuia s-o semneze și prin care ministrul Comerțului era acuzat de superficialitate. Problema era – mi-a mărturisit el – că funcționarii de la Interne aveau dreptate. ■

(Va urma)

ETERNUL CONFUCIUS

„Rege neîncoronat al Chinei“, Confucius domnește asupra lumii intelectuale și spirituale chineze de mai bine de 2 000 de ani, fiind un pilon de stabilitate într-o istorie fragmentată de lupte intestinale, ascensiuni, înfloriri și decăderi ale dinastiilor succesive. Confucius asigură continuitatea permanentă și evoluția ascendentă a culturii și civilizației chineze, gândirea sa influențând până azi viața morală, socială și politică a unei treimi din omenire.

Schitarea vieții acestui mare gânditor și pedagog al anticității chineze, întemeietor al filosofiei chineze, nu este o sarcină ușoară. Sunt puține însemnările despre el, în timpul vieții lui și la scurt timp după dispariția sa, iar cele scrise ulterior – pe măsura creșterii importanței sale istorice – tind a-l desprinde de omul obișnuit și a-l așeza în rândul ființelor supranaturale. Lucrarea care ne apropie cel mai mult de Confucius-omul este biografia alcătuită de marele istoric Sima Qian (145 î.e.n.-?). Cu arta sa inegalabilă, Sima Qian reușește să-și transpună cititorii în atmosfera epocii în care a trăit Confucius și să-l ajute să-și intuieze frământările, suferințele, tragedia unui vizionar neînțeles și neprețuit în timpul vieții.

Sala Dacheng a Templului lui Confucius din orașul Qufu, care acoperă o suprafață totală de 32 700m²

Dr. ANNA EVA BUDURA

La nașterea sa, a căzut o stea

Confucius s-a născut în anul 551 î.e.n., în satul Zuoyi, din districtul Changping al statului Lu (provincia Shandong de azi). Tatăl său a fost un general legendar, Shuliang He, din familia Kong, descendentă a casei domnitoare a dinastiei Shang și a marilor seniori ai statului Song, din timpul dinastiei Zhou (1122-249 î.e.n.). Despre unul dintre ei, cronicarul spune că după fiecare avansare

se comporta tot mai modest. „La prima mea numire mi-am plecat capul, la cea de a doua m-am înclinat, la cea de a treia mi-am îndoit și mai mult trupul. În toate acțiunile mele am respectat legile și nimeni nu a găsit pricină să mă defăimeze. Cu terci și păsat mi-am potolit foamea“, a incizat el pe vasul său de ofrandă.

Ca și alte familii nobiliare în epoci de decădere a puterii centrale, familia Kong a sărăcit și a fost nevoită să-și părăsească

locurile de baștină. În căutarea mijloacelor de trai, a ajuns în statul Lu, unde a dus un trai modest, cultivând un mic lot de pământ dat în folosință generalului pentru serviciile aduse țării.

Generalul Shuliang He trecuse bine de 60 de ani. Spre marea lui mâhnire și chiar rușine nu avea un descendent bărbătesc, care să-i continue numele. O întâmplare fericită (considerată ulterior providențială) a făcut să o întâlnească pe Zhengzai, adolescența familiei Yan. Fără să țină seamă de opoziția comunității, care considera nefirești relațiile dintre un bărbat în vârstă și o copilă, după moartea părintelui acesteia, generalul a adus fata în propria-i gospodărie, așezându-o alături de cele două soții ale sale, care dăduseră viață la nouă fiice și un fiu schilod.

Croniciarul spune că Zhengzai a rămas însărcinată doar după ce ea, împreună cu Shuliang He, s-a rugat la templul de pe Măgura Ni. Într-o zi frumoasă de toamnă, într-o groță a Munților Sudici, Zhengzai a născut un băiat. În momentul nașterii, doi dragoni au stat de strajă pe cer, două zâne au învăluit locul într-o ceață roșie, cinci bătrâni, reprezentând spiritele celor cinci planete, au coborât din cer, un inorog – prezent doar la nașterea unui împărat sau unei mari personalități a istoriei – a depus Cărțile de Jad, o muzică stranie dintr-o sursă misterioasă și o voce din cer au anunțat nașterea unui copil ce va avea o mare faimă. Evident, toată această „regie” a fost consemnată de legendă.

Urățenia copilului a umbrat bucuria părinților: avea ochi bulbucați, creștetul capului turtit, nasul cu nări exagerat de mari. Mama, speriată, era gata să-l abandoneze. Tatăl, în schimb, cu o bogată experiență de viață, a afirmat că o asemenea fizionomie prevestește o viață ieșită din comun: fie un sfânt, fie un mare răufăcător. Dar cum în familia Kong, a opinat el, au fost doar oameni eminente și mari învățați, este exclus ca fiul lor să nu semene cu ei.

S-a născut cu o adâncitură în creștetul capului, de aceea i s-a dat numele de Qiu, iar pentru a marca faptul că a fost cel de al doilea fiu al familiei Kong și existența sa a fost determinată de rugăciunea părinților în templul de pe Măgura Ni, a primit cognomenul Zhongni.

La scurt timp după acest eveniment, generalul Shuliang He, care avea deja 70 de ani, s-a stins, lăsându-și familia în cea mai neagră sărăcie. Zhengzai, pentru a scăpa de gurile rele care îi reproșau mariajul ei, s-a mutat la Qufu, unde și-a asigurat existența crescând viermi de mătase și țesând borangic. Preocuparea ei principală a fost să dea o bună educație lui Zhongni. A împrumutat multe cărți, ca să-l învețe textele strămoșești și regulile de bună-cuviință. Băiatul s-a dovedit cuminte și ascultător, iubitor de carte, jucăriile lui preferate fiind vasele mici de sacrificiu din lemn sau ceramică. Croniciarul consemnează că imita cu seriozitate ceremoniile pentru aducerea de jertfe cerului și pământului și recita imnurile. Foarte curând, a învățat să cânte la sheng (orga de mână) acompaniamentul cerut.

La 15 ani era neobișnuit de înalt, puternic și bine legat, avea maniere elegante, cunoștea cele șase arte: bună-cuviința, muzica, trasul cu arcul, mănuierea cadelor de luptă, caligrafia și matematica. Toate aceste calități atenuau trăsăturile dezagreabile ale fizionomiei sale. Zhengzai era fericită și mulțumită, dar când Zhongni a împlinit 16 ani munca a doborât-o, lăsându-și fiul singur pe lume.

Luoyang – o dezamăgire

Pentru tânăr viața și-a urmat cursul. Încercător în forțele sale, la 17 ani a făcut prima încercare de a-și oferi serviciile mai marilor zilei. Purtând încă însemnele doliului după mamă, s-a aventurat să-și anunțe participarea la un banchet dat de șeful clanului seniorial Ji, în cadrul căruia urmau a fi selectați cei mai destoinici deținători ai celor șase arte. Spre marea lui dezamăgire, nu a fost acceptat. Mai mult, a fost izgonit

cu brutalitate. S-au succedat apoi ani de studiu aprofundat a tot ce amintea de virtuțile și faptele demne de urmat ale strămoșilor, a cules poezii și cântece populare, într-un cuvânt, s-a pregătit, cu entuziasm specific vârstei, să devină un om de stat destoinic.

Primul angajament i s-a oferit la sfatul lui Meng Xizi, premierul statului Lu, care vedea în el, descendent al înțelepților din Antichitate, calități ce-l îndreptăteau să fie dascălul altora. Astfel succesorul acestuia, Yizi, împreună cu fratele său, Nangong Jingshu, au venit la Zhongni să-și însușească riturile.

Deși după regulile de bună-cuviință prescrise de regele Zhou, un bărbat nu se însura înainte de a împlini 30 de ani, Confucius a făcut acest pas după ce a împlinit 20, spre a satisface dorința mamei sale, datorie mai presus de orice. Pentru a-și duce traiul, a acceptat un post de administrator în gospodăria atotputernicului clan Ji.

Cronicarul consemnează că sub supravegherea sa „grânarele erau pline,

turmele se înmulțiseră, iar socotelile erau corect ținute“. Ca o apreciere a capacităților sale i s-a încredințat administrarea domeniului public. Activitatea administrativă a început însă să-l obosească și să-l indispuină. Simțea că îl împiedica să devină un erudit, capabil să pătrundă în miezul problemelor, apoi să atingă exigențele maxime ale adevăraților oameni de stat.

În anul 518 î.e.n., cu sprijinul discipolului său, Nangong Jingshu, domnitorul statului Lu i-a acordat favoarea și posibilitățile materiale de a vizita Luoyang, capitala dinastiei Zhou, și de a studia în biblioteca regală. Urma să cerceteze documentele cu privire la instituțiile existente pe vremea domnitorilor înțelepți ai Antichității și originea Regulilor cu privire la bună-cuviință și muzică.

Luoyang a lăsat o impresie dezolantă asupra lui Zhongni. Dacă în anul 770 î.e.n., când regele Ping abandonase vechea capitală, Haojing (orașul Xi'an de azi), și își mutase

Trezirea primăverii în China

La 5 februarie, locuitorii Chinei și ai țărilor din sfera civilizației

chineze au întâmpinat cu mare entuziasm sosirea noului an lunar, al cărui simbol zodiacal este dragonul mitic, atât de îndrăgît de ei.

Chiar dacă guvernul Chinei a acceptat în anul 1912 calendarul gregorian, spre a ușura comunicarea cu celelalte națiuni ale lumii, poporul nu a renunțat la calendarul tradițional, creat cu aproximativ

5 000 de ani în urmă. Și asta fie și numai pentru că doar sărbătorile conținute în el, în deplină concordanță cu mișcarea lumii vegetale, îi oferă satisfacție spirituală și îi mențin conștiința continuității.

Calendarul tradițional chinez este unul lunar-solar. Are 12 luni - unele cu 29, altele cu 30 de

zile -, iar la fiecare doi sau trei ani, câte o lună intercalată. Astfel, la sfârșitul unei perioade de 19 ani, anul lunar chinezesc se pune în concor-

danță cu cel solar. În plus, acesta cuprinde și cele 24 de diviziuni și subdiviziuni solare, calculate în funcție de

deplasarea cu câte 15 grade a pământului, în rotația sa în jurul soarelui. Acestea marchează echinocșiul de primăvară și toamnă, solstițiul de vară și iarnă, începutul anotimpurilor, precum și fenomenele naturale specifice fiecăruia.

Diviziunile solare debutează în fiecare an la 5 februarie cu *lichun* - instalarea primăverii.

Conform legendelor, calendarul tradițional chinez a fost

capitala la Luoyang, orașul avea o suprafață de 600 li (300 km pătrați), acum nu rămăsese mai nimic din el. De fapt, întregul teritoriu al dinastiei Zhou, altădată înfloritoare, avusese aceeași soartă. Fusese transformat în fiefuri ale marilor seniori, drept răsplată pentru serviciile aduse, sau ajunseser în folosința persoanelor merituoase. Mari suprafețe de la frontierele din vest erau ocupate de popoarele nomade. Străzile Capitalei erau lipsite de viață.

Biblioteca regală – depozitara operelor clasicele Antichității, a analelor, decretelor, legilor, reglementărilor impuse instituțiilor de stat, tezaurului strămoșesc și unei colecții bo-

Potrivit tradiției, Confucius s-a născut în peștera Fuzi, în apropierea orașului Qufu

studiat cu asiduitate în sălile acoperite de colbul uitării și al sărăciei.

Întors de la Luoyang, speranțele lui de a i se oferi un post la curtea princiară s-au spulberat. În schimb, i-a mers vestea de mare erudit, gata să-și împărtășească cunoștințele altora. În concepția lui Confucius toți membrii apti fizic și psihic ai societății

conceput în secolele XXI-XVI î.e.n., în timpul dinastiei Xia, iar din 104 î.e.n., împăratul Wu al dinastiei Han a decretat folosirea lui oficială.

Strămoșii poporului chinez nu s-au mulțumit doar cu numerotarea succesivă a anilor. Începând din 2637 î.e.n., ei i-au grupat în cicluri de câte 60, care se calculează cu ajutorul combinațiilor în cupluri ale celor 12 ramuri terestre și 10 tulpini cerești. Fiecare din cele 12 ramuri terestre are ca simbol câte un animal de origine totemică: șoarece, taur, tigrul,

iepure, dragon, șarpe, cal, capră, maimuță, cocoș, câine și mistreț. În plus, fiecare din aceste ramuri-etape de 12 ani se afla succesiv sub semnul celor cinci elemente: lemn, foc, pământ, metal și apă. După ce fiecare ramură – etapă de 12 ani evoluează sub

semnul celor cinci elemente, se încheie un ciclu de 60 de ani. Anul acesta va fi anul dragonului de metal, din cadrul celui de al 73-lea ciclu din cronologia poporului chinez.

Anul Nou, după calendarul tradițional chinez, este cea mai

importantă și cea mai îndrăgită sărbătoare a locuitorilor Chinei. Ea începe în a treia zi după solstițiul de

iarnă, când sunt omagiate zeitățile care au concurat la obținerea recoltei și se cinstesc

strămoșii. apoi, în cea de a 23-a zi a celei de a 12-a luni, femeile fiecărei gospodării aduc ofrande zeului vetrei și pregătesc o masă bogată pentru

„micul revelion”.

După aceasta începe iureșul cumpărăturilor, se face curățenie generală, se taie porcul și păsările, se pune la dospit coca pentru colțunași și se deco-

trebuiau să aibă parte de educație și instruire, singura cale de a-i îndrepta pe cei răi și de a-i cizela și perfecționa pe cei buni.

Profund atașat tradiției, el a acceptat ca programă de bază „cele șase arte”, elaborate de regele Zhou. A înțeles însă să îmbogățească conținutul fiecăreia în parte și să le întregască cu operele spirituale ale strămoșilor. În acest scop, a cules creațiile unor poeți anonimi, scrierile istorice pline de învățăminte, precum și cronicile și analele din timpurile imemorabile ale Chinei, ce consemnau faptele înălțătoare, dar și tragediile străbunilor.

Actul de instrucție urma să aibă astfel drept finalitate o persoană erudită, cu vaste cunoștințe, animată de bunăvoință, blândețe și dragoste de oameni. Înșușiri ce se obțineau prin predarea muzicii și poeziei, cu efecte înălțătoare asupra individului, prin impunerea bunelor maniere, a unei igiene corporale ireproșabile și a unei vestimentații impecabile și perfect asortate coloristic. Elita

astfel instruită și educată urma să se afirme în viața politică a țării, ca sfinctici ai regilor și ai împăraților și ca intermediari între domnitori și poporul de rând. Odată ocupat postul, respectivul membru al elitei valorifica spre binele țării cunoștințele acumulate și își asigura și un venit îndestulător pentru el și familia lui. Din cei 3 000 de discipoli ai lui Confucius 72 au devenit oameni de seamă, ascultați la curțile imperiale și regale.

Sistemul educațional instituit de el s-a perpetuat, cu mici modificări, până în secolul XX.

Complotul curtenilor

În anul 517 î.e.n., situația statului Lu a devenit foarte precară. Existența îi era periclitată din afară de tendințele expansioniste ale statelor vecine, Chu, Jin și Qi, iar în interior de rebeliunea pregătită de cele trei familii senioriale împotriva principelui. Confucius a hotărât ca împreună

rează casa cu decupaje din hârtie roșie și cu litografii ce simbolizează bogăție, fericire, sănătate și mulți descendenți. Așa cum

la noi bradul este nelipsit de Crăciun, din casele chineze nu pot lipsi narcisele și prunișorul înflorit.

În ultima zi a anului, toți membrii familiei îmbrăcați în straie noi, femeile cu flori în păr, se adună în casa părintească. Se împart cadouri. Este marea sărbătoare a unității și înțelegerii în sânul familiei. Pe masă se pun bucate simbolizând această dorință. În timp ce

fiecare participă la învelirea colțunașilor – mâncare tradițională a acelei ocazii –

se deapănă amintiri, se spun glume și ghicitori.

La miezul nopții, văzduhul se umple de zgomotul pocnitorilor, ce trebuie să izgonească duhurile rele din preajma caselor și, dacă se poate, din viața oamenilor. Prima dimineață, zorile noului an sunt întâmpinate cu urări de bucurie. Încep distracțiile în parcuri și piețe, în incinta templelor și târgurilor, unde au loc spectacole de teatru, operă și circ, jocuri tradiționale, se execută dansul

leilor și al dragonului; se cumpără produse tradiționale, dulciuri cu semnificații simbolice.

Sărbătoarea primă-

verii se încheie odată cu reparația primei luni pline, când are loc Sărbătoarea lămpioanelor. Atunci, în casa

frumos decorată cu lămpioane colorate, într-o multitudine de forme, familia se adună din nou, se ser-

vlesc găluște de orez, simbolizând luna plină și unitatea familiei. Apoi, fiecare se întoarce cu forțe noi la casa lui, la preocupările sale.

A.E.B.

cu discipolii săi să se alăture principelui Zhao și să se refugieze în statul Qi. Au urmat șapte ani de pribegie, timp în care, în contact cu realitățile unei vieți agitate, Confucius și-a cristalizat ideile.

În cotiga sa trasă de un bou, încărcată cu cărți, documente și ustensile necesare unui

traier modest, urmată de discipolii săi, el a cutureierat drumurile colbuite. Ca un adevărat dascăl, și-a desăvârșit cunoștințele („Când sunt cu alte trei persoane, în mod sigur găsesc una de la care să învăț ceva”, obișnuia el să spună) și și-a instruit învățăceii. Erudiția lui a făcut valvă în statul Qi și, până la urmă, principele l-a invitat să-l consulte despre cum ar putea ajunge la o bună guvernare. „Principele trebuie să fie principe, demnitar – demnitar, părintele – părinte și fiul – fiu”, a fost răspunsul. „Bine ai grație! Într-adevăr, dacă principele nu este principe, demnitarul – demnitar, părintele – părinte și fiul – fiu, chiar dacă vom avea suficiente grâne, nu voi fi în stare să le gospodăresc”. Cu ocazia unei noi întrevederi, principele l-a întrebat din nou despre o bună guvernare și Confucius l-a sfătuit: „Principalul constă în folosirea chibzuită a bogățiilor acumulate”.

Mulțumit de răspunsuri, principele Jing s-a hotărât să-i acorde lui Confucius fieful Nishi și să-l primească sfetnic la curtea sa. Dar curteanul Yan Ying a intervenit cu fermitate împotriva planului. Iată cum redă cronicarul cuvintele lui: „Acești adepți ai lui Confucius nu sunt altceva decât niște palavragii turbulenți, atât de aroganți și îndărătnici, încât nimeni nu-i poate ține sub control. Ei pun mare preț pe durata lungă a doliului și se ruinează în urma fastuoaselor ceremonii de înmormântare. Un cerșetor ce bănuie drumurile amestecate de vorbe nu este un om căruia să-i încredințați treburile statului.

Una dintre cele 13 cărți sacre ale confucianismului

De când marii înțelepți au trecut în neființă și dinastia Zhou a decăzut, riturile și muzica au cunoscut și ele un declin. Iar acum Confucius acordă o asemenea importanță înfățișării și îmbrăcămintii, etichetei complicate și co-

dului bunei-cuviințe, încât pentru însușirea acestora nu ajunge o viață de om. Ar fi necesari anii câtorva generații. Metodele sale pentru reformarea statului nu acordă prioritate poporului de rând”.

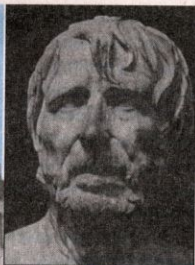
Influențat de aceste vorbe, principele Jing nu l-a mai consultat pe Confucius. Mai mult, i-a spus că nu poate să-i acorde primul loc în rândul sfetnicilor săi. Treptat, mai toți demnitarii s-au aliat împotriva lui, într-un complot, și principele i-a dat de înțeles că este prea bătrân pentru a-l putea apăra împotriva uneltirilor acestora. Fără să mai aștepte desfășurarea evenimentelor, Confucius a părăsit în mare grabă statul Qi.

Cotiga trasă de boul costeliv ducea pe drumurile desfundate, spre statul Lu, un Zhongni dezamăgire a magistrului Kong, care studiasse și acumulase cunoștințe și se perfecționase pentru a le oferi celor chemați să conducă treburile unei comunități.

S-a întors în statul natal într-un moment când luptele intestinale erau în plină desfășurare și puterea principelui nesocotită. Și-a dat seama că nu este momentul să se implice în politică. Întreaga sa energie – spune cronicarul – era concentrată asupra editării unor cărți: *Cartea cântecelor* (Shijing), *Cartea documentelor* (Shujing), *Cartea ritualurilor* (Lijing), *Cartea muzicii* (Yuejing) și a instruirii discipolilor săi, din ce în ce mai numeroși. ■

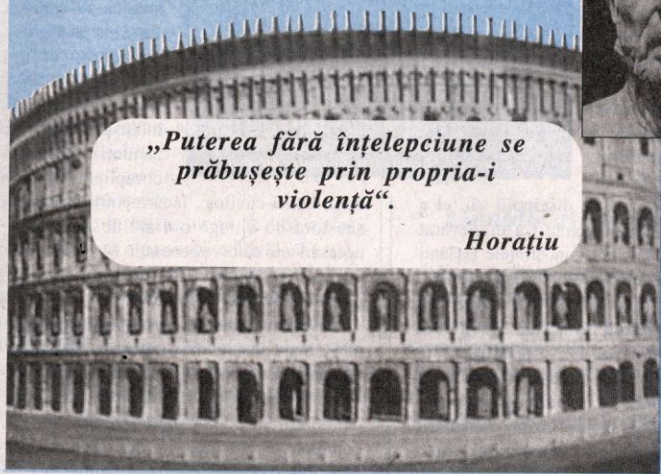
(Va urma)

VIATA ȘI MOARTEA LUI SENECA

*„Puterea fără înțelepciune se
prăbușește prin propria-i
violență“.*

Horățiu

FLORIN HERA

În două numere anterioare ale revistei am prezentat evenimente petrecute sub împărații romani Tiberiu, Caligula și Claudiu, în prima jumătate a veacului I al erei creștine. Atunci a trăit și Lucius Annaeus Seneca, despre al cărui sfârșit cititorul poate afla în episodul de față, ultimul.

Tacit (55-120 d.Hr.) este un portretist neîntrecut. Eugen Lovinescu, latinist distins, critic literar și memorialist care „privește viața ca pe un spectacol“, îl numea pe marele istoric roman „acest Rembrandt al Imperiului“. În *Analele* sale, Tacit descrie ceremonia funeraliilor lui Claudiu și elogiul răposatului împărat, rostit de noul cezar, Nero. A fost o „imitație a durerii“, constată Tacit. Scena „divinizării“ fățarnice a lui Claudiu se petrece în toamna anului 54. Nero va domni până în iunie 68 d.Hr., când își va pierde viața.

Inspirat de profesorul său, Seneca, Nero promite Senatului participarea acestui înalt for la toate treburile și deciziile însemnate ale statului roman. Cezarul făgăduiește că nu-și va confunda nicicând casa proprie cu administrația publică. Nu se va amesteca în activitatea justiției, reglementată strict de lege. Mai presus de orice, „declară Nero, cezarul va manifesta, ca un bun conducător, clemență. Nu va nutri „nici ură, nici patimă, nici dorință de răzbunare“.

La sfârșitul anului 55, Seneca, în calitate de consilier influent al împăratului, com-

pune lucrarea intitulată *Despre clemență*, special adresată lui Nero. Îi cere cezarului să fie energic și foarte exigent, să nu tolereze anarhia și încălcarea legii. Totodată, „să nu fie tiran“, să evite deciziile pripite, arbitrare și nedrepte.

În cursul anilor care au urmat după publicarea scrierii *Despre clemență*, Seneca va tot spera în aplicarea de către împărat a principiilor ideale ale „bunului monarh“. Apoi, tot mai îngrijorat de conduita lui Nero, va accepta compromisuri penibile, pe care analiștii le-au numit cu severitate „machiavelism stoic“.

În cele din urmă, Seneca a fost confruntat cu dezlănțuirea fâțișă a unui flagel politic: despotismul agresiv al lui Nero.

„Despărțirea“ de Britannicus

Adevărul este că încă din anul 55 se arătau semne rele. Agrippina, împărăteasa-văduvă, era tot mai nemulțumită de scăderea influenței ei politice. Privea cu mânie faptul că Nero părea că preferă, în locul ei, pe comandantul gărzii imperiale, demnul și competentul Burrus, și pe asociatul acestuia, „prietenu cezarului“ – Seneca. Cei doi oameni de stat, observă Tacit, „îndrumau timerețea împăratului și, lucru destul de rar atunci când puterea este împărțită, se înțelegeau foarte bine“.

Profitând de prilejul că Britannicus, fiul defunctului împărat Claudiu, împlinea vârsta de 14 ani – Agrippina a declarat în public: „Britannicus nu mai este acum un copil. El este *adevăratul* moștenitor, fiul de sânge al lui Claudiu, mlădița care trebuie să ia în stăpânire legitimă imperiul. Acum statul se află în puterea unui simplu uzurpator, un adoptat [nu un „fiu autentic“]. Nero își nesocotește mama-împărăteasă“, se plângea Agrippina. Ea a amenințat că se va duce în taberele legiunilor spre a cere acolo dreptate, ca fiică

a legendarului general Germanicus, idolul oștirii romane. „Nu va admite“ ca imperiul să ajungă la îndemâna „unui invalid ca Burrus“, a unui „surghiunit ca Seneca, cel cu vocea ipocrită de retor“.

După acest atac direct, Nero a fost și mai mult mâniat de o întâmplare, în fond fără mare importanță, petrecută la un joc „între frați“. Invitat să cânte, după regula obișnuită a jocului, Britannicus a amintit niște versuri care jeleau „un prinț jefuit de tronul părintesc și lipsit de moștenirea care i se cuvenea lui, nu altcuiva“.

În urma acestor incidente s-a făcut afirmația, de către unii istorici, că ar fi fost pus la cale și adus la îndeplinire un act criminal. ...Nero și Britannicus luau masa împreună. Într-o cupă aflată în fața lui Britannicus a fost turnată o băutură fierbinte. Gustată mai întâi de un sclav, pentru siguranța oaspetelui, băutura s-a arătat lipsită de orice pericol. Britannicus a cerut însă ca licoarea din cupă să fie răcorită. Între timp, cineva a făcut un gest iute, neobservat, și, odată cu răcorirea lichidului, a strecurat în cupă un conținut care i-a provocat lui Britannicus un acces asemănător cu epilepsia.

Via Appia, primul mare drum roman pavat, datează din 312 î.Hr.

A intervenit urgent personalul medical al lui Nero, în timp ce împăratul nu părea deloc alarmat. Din păcate însă, Britannicus și-a dat suflul. Ceremonia funerară s-a făcut în grabă, fără onoruri, „spre a nu îndurera prea mult pe cetățeni“. În marea ei majoritate, scria Tacit, opinia publică a părut să accepte versiunea oficială: Britannicus murise de o „febră galopantă“. Criticii lui Seneca nu au uitat totuși să condamne ca inadmisibil faptul că influentul prieten al împăratului i-a scris lui Nero peste puțin timp: „Nu ai sânge pe mâini“...

În golful Neapole, sub un cer spuzit de stele...

Capul Misenum, azi pitorescul Miseno, domina baza navală romană de la Marea Tireniană. Nu departe se afla Baiae, plajă elegantă la modă și stațiune termală. Patricienii romani și însuși împăratul aveau la Baiae grădini imense și vile superbe.

Acolo s-a petrecut, în 59 d.Hr., o întâmplare pe care Seneca ar fi avut puțința să o redea într-una dintre tragediile pe care le-a scris, cu mult răsunet.

Comandantul flotei de la Misenum, Anicetus, favorit al lui Nero, o detesta pe împărăteasa-văduvă Agrippina și era, la rândul lui, disprețuit de această aristocrată de viță veche: Anicetus era un simplu libert, din neam de sclav. Lui i-a cerut cezarul Nero să-l scape de ambițiile unei mame care își afirma ostentativ drepturile.

Agrippina a fost invitată la o festivitate splendidă, la Baiae, unde a fost întâmpinată, cu cele mai mari onoruri, de însuși Nero. Ospățul de gală s-a terminat foarte târziu, într-o atmosferă de împăcare și cu multe îmbrățișări.

Un cer spuzit de stele strălucitoare se oglindea în golful Neapole atunci când Agrippina, condusă până la țarm, la plecare, de fiul-împărat, se îmbarca pe o navă împodobită cu embleme de aur și fildeș.

Pe o mare calmă, aproape fără valuri, corabia s-a răsturnat, după prăbușirea, la un semnal, a unei greutăți masive de plumb. Puținii însoțitori ai Agrippinei au murit. Dar împărăteasa-mamă, rănită la umăr, a reușit să scape. Era o bună înotătoare și a ajuns până la mal, profitând de învălmășeala naufragiului.

Nero a intrat într-o cumplită panică atunci când a aflat că atentatul organizat de Anicetus dăduse greș. I-a convocat în grabă pe Burrus și Seneca, le-a adus la cunoștință grozăvia petrecută și le-a cerut – tardiv – sfat și sprijin. Comandantul pretorienilor i-a spus clar lui Nero că nu va putea angaja cohorțile pazei imperiale pentru suprimarea Agrippinei. Ostașii lui nu vor ridica sabia împotriva unei femei, pe deasupra și fiica generalului Germanicus. La rândul său, Seneca, împietrit, a judecat că tronul a fost pus, printr-o gravă nesăbuiță, în fața unui mare pericol, cu urmări de neprevăzut.

Agrippina a fost totuși asasinată. Când un centurion, trimis la ordinul lui Nero, a scos paloșul crimei, împărăteasa-mamă i-a strigat: „Lovește-mă în pânecel!“ – spre a aminti pe cine născuse.

Mult mai târziu, scriind despre aceste evenimente, istoricul Dio Cassius (164-235 d.Hr.), care a fost consul în anul 229 d.Hr., l-a învinuit pe Seneca și a afirmat că acesta ar fi fost „autorul moral“ al crimei.

Istoricul român Eugen Cizek ne atrage însă atenția că sursele folosite de Dio Cassius, în cazul dat, erau vădit dușmănoase față de Seneca. Atât Burrus, cât și Seneca au fost puși în fața unei crime decise personal de Nero.

Împăratul va aștepta perfid câțva timp, apoi se va răzbuna pe Burrus, șeful gărzii pretoriene. Suetoniu (70-140 d.Hr.) scrie, fără ocol, că Burrus, aliatul lui Seneca, a fost otrăvit de oamenii lui Nero. Tacit arată, la rândul său: „Înțelegând că fusese otrăvit, atunci când Nero a venit să-l vadă (pe patul de moarte), Burrus și-a întors fața de la el“.

Lipsit de sprijinul vital al lui Burrus, Seneca a cerut, în anul 62, învoirea de a părăsi curtea imperială și de a se retrage definitiv din viața politică. Era în dizgrație.

Incendiu la Roma

În anul 64, la Neapole, Nero este actor principal într-un spectacol public, cu cântece și versuri. După cum afirmă Suetoniu, Nero își scria singur versurile. Împăratul-cântăreț și-ar fi manifestat inspirația de poet, evocând căderea Troiei atunci când Roma era mistuită de flăcări.

Incendiul care a distrus sau a pârjolit, în mare parte, zece din cele paisprezece districte ale Romei imperiale, a izbucnit în noaptea de 18 spre 19 iulie 64 d.Hr.

Istorici ca Suetoniu, Dio Cassius, Fericiul Ieronim (350-420 d.Hr.), traducătorul Scripturii în limba latină, precum și alți autori l-au acuzat pe Nero că ar fi provocat incendiul Romei pentru a reconstrui orașul după ambițiile proprii. Zvonul că Nero a dat foc Romei s-a răspândit chiar în zilele când cartierele Capitalei ardeau unul după altul, în timp ce oameni înarmați împiedicau stingerea flăcărilor.

În opera lui Mihai Eminescu, poemul *Memento mori* („Panorama deșertăciunilor“), evocă imaginea și semnificația dezastrului Urbei imperiale din anul 64: „Norii sunt o spuză-n ceruri și prin ei topite stele, / Și, cu oceanul negru răscolit de visuri grele, / Urbea își frământă falnic valuri mari de fum și jar; / Din diluviul de flăcări, lung, întins ca o genune, / Vezi neatins cu arcuri de-aur un palat ca o minune / Și din frunte-i cântă Neron... cântul Troiei funerar.“

Marii autori care descriu urgia din anii prigoanei dezlănțuite de Nero amintesc despre moartea, ca martiri, a Sfinților Apostoli Petru și Pavel, uciși în capitala Imperiului.

Tacit scrie că Nero, dornic să abată atenția publică de la aflarea adevăraților vinovați, i-a învinuit pe creștini de incendierea Romei. Au fost puși la treabă delatorii, au căzut nenumărate victime, au fost acuzați oameni nevinovați, de toate neamurile, din toate categoriile sociale. „Nu se mulțumeau să-i ucidă pur și simplu, mărturisesc Tacit. Își băteau joc de ei, îmbrăcându-i în piei de sălbăticiuni pentru a fi sfâșiați de câini. Erau răstigniți pe cruci și erau unși cu materiale inflamabile – arată Tacit – ca să ardă precum torțele“...

Seneca nu și-a putut încheia capodopera sa finală, *Scrisori către Lucilius*, începută cu un an sau doi înainte de marele incendiu care a pustiit Roma. Moartea înțeleptului a întrerupt scrierea, care reprezintă testamentul lui politic și moral.

Au ajuns până la noi 124 de epistole. Ele ne explică, între altele, de ce s-a hotărât Seneca să se despartă, cu riscul vieții, de împăratul Nero și de Curtea imperială. Scrisoarea cu numărul 95 înfățișează, în câteva cuvinte, hotărul sufletesc care separă gândirea lui Seneca de tirania lui Nero: „*Homo, sacra res homini*“ („Omul se cuvine

Agrippina, împărăteasa-văduvă, și-a pierdut treptat influența asupra fiului ei Nero, care, în 59 d.Hr., a poruncit să fie asasinată

să fie sacru pentru semenul său, pentru aproapele său”).

După experiența trăită ca „prieten al cezărului”, Seneca se ridică, din toate puterile minții și ale inimii, împotriva umilirii și a nimicirii omului. El înțelege că drumul drept pe care îl aflate – după iluzii și greșeli – drumul descoperit prea târziu, al libertății interioare, merita pe deplin să fie urmat. A primit, de aceea, cu exemplară demnitate, la 19 aprilie 65 d.Hr., pe centurionul ce i-a adus hotărârea lui Nero care îl silea să moară.

Înțeleptul era învinuit că a luat parte la conspirația senatorului Piso pentru răsturnarea împăratului. În legătură cu această acuzație, biograful român al lui Seneca, latinistul Gheorghe Guțu, amintește: „Din felul în care Tacit, singurul istoric roman care ne-a transmis o relatare amănunțită asupra conjurației lui Piso, ne înfățișează lucrurile, nu reiese nici o dovadă de vinovăție”.

Seneca a fost însoțit în moarte de poetul Lucan, nepotul său, autorul unei epopei celebre în imperiu, intitulată *Pharsalia*, în amintirea bătăliilor dintre Caesar și Pompei, din anii de sfârșit ai republicii romane.

Descoperirea conspirației lui Piso i-a dat prilej odiosului Tigellinus, principalul instrument al represiunilor neroniene, să se răzbune pe oameni nevinovați.

Ororile din anii 65 și 66 au făcut ca ultimele scrisori ale lui Seneca să nu mai poată fi găsite. Dar s-a păstrat epistola cu numărul 1: „Iubite Lucilius, mai înainte de toate, străduiește-te să-ți afli libertatea tu însuși.”

Testamentul-capodoperă s-a dovedit mai trainic decât sceptrul despoților care l-au prigonit pe Seneca. Puterea împăraților s-a risipit cu trecerea veacurilor și a mileniilor. Dar Seneca a rămas etern alăturat lui Cicero, lui Socrate și altor minți luminate. Dante l-a întâlnit, în drumul străbătut în *Divina Comedie*, la „loc de umbră și verdeață”, în Castelul înțelepților... ■

SUIREA PE TRON

(MONOVERB: 6 – 10)

Gheorghe BRAȘOVEANU

UNELTELE STRĂMOȘILOR

(BIVERB: 5, 4)

$$S + L = C$$

Gheorghe BRAȘOVEANU

1956-1963

Suez

Instalați în Egipt în urmă cu 74 de ani, britanicii părăsesc la 18 iunie 1956 această țară. Canalul de Suez rămâne sub controlul unei Societăți internaționale, până la 26 iulie, când președintele Nasser anunță naționalizarea lui. La 29 octombrie, trupele israeliene atacă Egiptul. Peste încă o zi, Franța și Marea Britanie adresează un ultimatum liderului egiptean. Cele două superputeri sunt nemulțumite (americanii se află în campanie electorală, sovieticii se confruntă cu revolta din Ungaria) și fac presiuni pentru încetarea conflictului. U.R.S.S. amenință chiar cu bomba nucleară. La începutul lunii noiembrie, Franța și Marea Britanie renunță la intervenția

lor. La 21 noiembrie 1956 începe instalarea unei forțe de pace sub egida O.N.U.

C.E.E.

Șefii de guvern ai celor șase state membre (Franța, Belgia, Luxemburg, Olanda, Italia și R.F.G.) ratifică la Roma, la 25 martie 1957, tratatul prin care se creează Comunitatea Economică Europeană și Organizația Europeană a Atomului (Euratom). Principalul ob-

iectiv: crearea unei piețe comune. Organismul cel mai important este Comisia Europeană.

La 11 decembrie 1999, la Helsinki, au fost admise drept candidate la Uniunea Europeană Estonia, Polonia, Ungaria, Republica Cehă, Slovenia, Cipru, Lituania, Letonia, Slovacia, Bulgaria, România și Malta. Viitoarea Uniune Europeană ar urma să aibă 28 de membri.

Răpire

18 aprilie, 1956, Grace Kelly și Rainer III de Monaco, proaspăt căsătoriți, salută mulțimea din balconul palatului

Campionul mondial de automobilism Juan Manuel Fangio a fost răpit în capitala Cubei, Havana, la 23 februarie 1958. Răpitorii, conduși de Fidel Castro, au vrut să protesteze contra cheltuielilor făcute de guvernul cubanez, în vreme ce populația trăia în mizerie. Fangio a fost eliberat după 24 ore.

Interzis

În 1958 la 31 ani după apariția sa, *Amantul lui Lady Chatterley*, carte scrisă de D. H. Lawrence, continuă să fie interzisă pentru distribuirea prin poștă. Motivul invocat: este un roman „obscur și imund”. Admiratorii americani ai scriitorului englez protestează cu furie.

Antarctica

Se semnează la Washington, la 1 decembrie 1959, după șapte săptămâni de negocieri, Tratatul Antarcticii. Continentul este declarat neutru și toate instalațiile ridicate acolo vor avea doar

Telex

● 25 februarie 1956: Nikita Hrușciov rostește un discurs de șapte ore la Congresul XX al P.C.U.S. în care vorbește despre ororile perioadei staliniste

● Germania Federală restabilește serviciul militar obligatoriu (9 iulie 1956)

● Moare la Paris, la 16 martie 1957, sculptorul Constantin Brâncuși

● În Statele Unite ale Americii este prezentat aparatul de respirat artificial cu pompă cardiacă, utilizat în cursul operațiilor cardiace (9 aprilie 1958)

● Atletă română Iolanda Balaș stabilește un nou record mondial la săritura în înălțime, cu 1,80 m (22 iunie 1958)

Revoltă

Miliția poloneză intervine în forță contra protestatarilor din Nowa Huta. Ridicat între 1950 și 1955, în apropiere de Cracovia, orașul este considerat un simbol al noului regim.

Cei 120 000 de locuitori sunt în cea mai mare parte foști țărani. La 17 aprilie 1960 manifestații protestează contra

înlăturării unei cruci și a ridicării unei școli pe locul unde se stabilise, încă din 1956, construirea unei biserici. „Libertate pentru religie” este lozincă cel mai des auzită.

Katanga

La câteva zile după obținerea independenței (30 iunie 1960), în Congo se declanșează un război civil, pe fondul conflictelor intertribale. La 6 iulie, în cadrul forțelor de securitate congoleze izbucnește o răzmeriță. În zilele următoare se produc atacuri contra europenilor. La 11 iulie, Moise Ciombe, șeful guvernului din Katanga, proclamă independența provinciei, bogată în resurse minerale. Guvernul central solicită, peste două zile, trimiterea unor forțe de pace sub egida O.N.U. Ciombe solicită sprijinul Belgiei, iar primul ministru Lumumba pe cel al sovieticilor. La 15 septembrie, colonelul Mobutu dă o lovitură de stat și preia puterea.

O clădire din Budapesta, după trecerea blindatelor sovietice, în noiembrie 1956

scop științific. Tratatul este ratificat de cele 12 națiuni care și-au creat stații de cercetare.

Fotocopiatorul aduce o adevărată revoluție

Sofia Loren

Olimpiadă

La 25 august 1960 se încheie Jocurile Olimpice organizate la Roma. Ele au fost dominate de sportivii africani și cei din U.R.S.S. Etiopianul Abebe Bikila a câștigat proba de maraton, concurând în picioarele goale. U.R.S.S. a obținut 42 de medalii de aur. La numai 18 ani, Cassius Clay devine campion olimpic la box. Americanca Wilma Rudolph, numită Gazela neagră, a câștigat trei medalii de aur: la 100 m, 200 m și ștafeta de 4 x 100 m.

Tiruri

În 1961, în nordul Algeriei se produce un grav incident aviatic. Avionul cu care zbura Leonid Brejnev, președintele Sovietului Suprem, într-o vizită oficială în Maroc, este inter-

ceptat, în nordul Algeriei, de un Mirage francez. Pilotul avionului de vânătoare deschide focul în mai multe rânduri. Moscova consideră incidentul drept un act de banditism. Guvernul francez afirmă că avionul sovietic nu a respectat planul de zbor, iar pilotul Mirage-ului nu a făcut decât să îi atragă atenția.

Eșec

Orientarea prosovietică a liderului cubanez Fidel

Castro, ce amenință interesele americane în zona Antilelor determină administrația Kennedy să sprijine o operațiune pusă la cale de CIA. În 1961, o forță alcătuită din exilați cubanezi debarcă în Cuba, în Golful Porcilor. Americanii contaseră pe un sprijin necondiționat al populației și al unei părți a armatei cubaneze. Luccrurile s-au petrecut exact invers. După patru zile de lupte, acțiunea se încheie cu un eșec.

Telex

● La 10 decembrie 1958, scriitorului sovietic Boris Pasternak i se atribuie Premiul Nobel pentru literatură. Fapt fără precedent, după ce mulțumește, Pasternak revine și refuză premiul, sub presiunea autorităților

● Liderul sovietic Hrușciiov anunță doborârea unui avion spion american U₂ (5 mai 1960). Pilotul Francis Gary Powers a fost luat prizonier

● În S.U.A. este autorizată pilula contraceptivă (9 mai 1960)

● Atletul german Armin Hary aleargă 100 m în 10 secunde, într-un concurs la Zürich (21 iunie 1960)

● Scriitorul Vintilă Horia primește, la 21 noiembrie 1960, Premiul Goncourt. La 1 decembrie este silit să renunțe, în urma dezvăluirilor privind simpatiile sale pro-naziste

Konrad Adenauer, cancelarul R.F.G., și David Ben-Gurion, o întâlnire a reconcilierii, la Palatul Waldorf-Astoria din New York

Beatles

Studiourile firmei de discuri Decca au programat chiar în prima zi a anului 1962 o înregistrare test cu un grup format din patru băieți, care se lansaseră cu succes la Liverpool.

Din păcate, John Lennon, George Harrison, Paul McCartney și Ringo Starr, care l-a înlocuit pe Pete Best, nu au reușit să fi

Primul om în Cosmos – Iuri Gagarin

convingă pe responsabili studioului că merită să investească în ei. Bazându-se pe experiența lor de piață, cei de la Decca sunt convingeți că noul grup nu va reuși să se impună. Impresarul Brian Epstein și cei patru membri ai formației decid să fie proprii lor producători.

Telex

- La interval de o zi se sting din viață doi scriitori: Louis-Ferdinand Destouches, mai cunoscut sub numele de Céline (1 iulie 1961) și Ernest Hemingway (2 iulie)

- La 12 decembrie 1962 (după criza rachetelor din Cuba), președintele american J. F. Kennedy propune instalarea unei linii telefonice directe între Casa Albă și Kremlin. La 30 august 1967, „telefonul roșu” este funcțional, anunță Pentagonul

- La Palatul Elysée, președintele de Gaulle și cancelarul german Konrad Adenauer semnează, la 22 ianuarie 1963, tratatul reconcilierii franco-germane

- Este asasinat președintele S.U.A., John F. Kennedy (22 noiembrie 1963)

Dada

Moare la Paris, în ajunul Crăciunului lui 1963, scriitorul de origine română Tristan Tzara (Tristan Rosenstock). Născut în 1896, s-a refugiat la Zürich în timpul primului război mondial. Acolo a fondat, în 1916, mișcarea Dada. În 1920 s-a mutat la Paris, unde s-a împrietenit cu André Breton și Louis Aragon.

Rubrică realizată de:
Florentina DOLGHIN,
Ioan LĂCUSTĂ,
Dorin MATEI

Furtul secolului – jaful trenului poștal Glasgow-Londra, în viziunea unui caricaturist german

BLITZ... CONCURS

Trimiteți până la data de *1 aprilie* a.c. răspunsul la întrebare (cu mențiunea *Pentru concurs*) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista *Magazin istoric*.

Concursul nu are talon.

În 1927, la Iași, a fost inaugurat un monument ce simboliza revenirea la Patria Mamă a Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei.

Cine a fost autorul?

Banala și înspăimântătoarea Unitate 731

In 1996 – Statele Unite au interzis accesul pe teritoriul lor a 16 japonezi suspecți de crime abominabile împotriva umanității în cel de-al doilea război mondial. Cei 16 sunt savanți aparținând teribilei Unități 731 și au făcut experimente ținute în secret de guvernul nipon. Ei sunt acuzați pentru fapte comise în China și Pacific în timpul războiului și a fi implicați în afacerea „damelor de con-sum”: coreene, chinezoaice, filipineze, malaeziene, olandeze, obligate să se prostitueze în bordeluri militare, inclusiv în cel al Unității 731.

Generalul-savant Shiro Ishii, un potențial criminal de război

Unitatea 731: ce se ascunde sub aceste cuvinte banale? O realitate înspăimântătoare, deoarece în acest centru din Manciuria oameni de știință japonezi, conduși de un anume Shiro Ishii și cu sprijinul elitei militare, au practicat, între anii 1936 și 1945, experimente biologice pe mii de ființe umane, cu scopul de a procura arme bacteriologice.

Afacerea a început în 1936, înainte ca Japonia să fi invadat întreaga Manciurie. În acel an, maiorul Shiro Ishii, un strălucit medic și un feroce naționalist, care vroia să pună la punct un program de experimentare pentru arme biologice ofensive, a inaugurat un prim centru de studii în regiunea Harbin. Tot atunci, el a fost numit șef al biroului de purificare a apei. Sub această acoperire, omul de știință a comandat construirea la Ping Fan, la 24 km de Harbin, a unui complex de câțiva km² (Unitatea 731), cuprinzând laboratoare, închisori, chesoane frigorifice, mese de disecție și cuptoare-crematorii.

Aproape 3 000 de japonezi au lucrat în acest centru. Ei beneficiau de un confort deosebit: piscine, baruri, bordeluri și chiar o flotilă de avioane. Se aflau acolo mai multe sute de medici proveniți din universități prestigioase, care au executat, în numele științei și al Japoniei imperiale, tot felul de experimente pe animale, dar și pe oameni.

Savanții au inoculat unor oameni-cobai chinezi, manciurieni sau ruși albi, tifosul, dizenteria, tetanosul, tuberculoza, au testat pe ei ciocolată și prăjituri conținând bacilul peștei și al holerei. Interesați îndeosebi de procesul contaminării după ce infectaseră oamenii-cobai, savanții autopsiau victimele vii, pentru a urmări mai bine evoluția bolii. Apoi prelevau sângele contaminat, pe care îl injectau altor oameni-cobai.

Dar ororile nu s-au oprit aici. Shiro Ishii, supranumit de colegii lui „chirurgul nebun”, urmărea să

studieze toate mijloacele prin care se putea duce războiul și să asigure supremația Japoniei. Astfel, centrul a produs în masă bacili purtători ai unor boli infecțioase. Între anii 1940 și 1942, au fost contaminate în regiunea Nankin izvoare și puturi; au fost distribuite copiilor bomboane umplute cu stafilococi; au fost lansate bombe, dar și șobolani purtători ai bacilului ciumei.

Unitatea 731 nu era singurul centru care practica acest gen de experiențe, ci doar o verigă a unui lanț de complexe asemănătoare, repartizate în nord-estul Chinei. În total au fost sacrificati peste 12 000 de oameni-cobai.

La 8 august 1945, după bomba de la Hiroshima, armata sovietică a intrat în Manciuria și Coreea. A doua zi, s-a hotărât distrugerea tuturor centrelor de experimentări biologice, cărora japonezii se străduiseră să le ardă arhivele. Totodată, interogatoriile organizate de sovietici și americani în anii 1946-1947 au permis stabilirea clară a faptelor. Ishii le-a propus atunci americanilor concluziile științifice ale experiențelor sale, contra promisiunii lor de impunitate. Era la începutul războiului rece. Statele Unite au acceptat. Astfel, „chirurgul nebun” și colaboratorii săi au fost lăsați în pace, iar ideea războiului bacteriologic nici nu a fost evocată la procesul de la Tokio (mai 1946-decembrie 1948). ■

Florentina DOLGHIN

VIS DE UNIRE

BRAVUL (2 CUV.)	→		→	CRONICI			→	VISUL TUTUROR ROMA- NILOR	→	PAGUBĂ	
COMAN- DANT TURC				LAC	→					ZECI DE SUTE	
	→			ORI	→						
				ÎN CĂRUȚI	→						
						NAȚIUNE	→				
						BABA NOVAC (PL.)	→				
BIR	→							PRINȘI ÎN CUIEI	→		
BĂTĂLIE VICTO- RIOASĂ								EPOCĂ			
	→								→		
CĂMAȘĂ	→			FAPTĂ MĂREATĂ	→						
PATRU LA ROMA				PERDEAI						PRIN- CIPAT	
	→			PASĂRE (PREF.)	→			PRIN- CIPAT		PRIN- CIPAT	
				ARIE LATERALĂ!	→						
INFERN	→					CUTĂ!	→				
ATE						TINE POTCOAVA				ÎN COMUNĂ!	→
	→										
				PRODUS DE PAPE- TĂRIE	→						
ÎNCĂ- LECAT				CERC	→			CULT!	→		
	→			POLO- NEZI				BIR!			
									→		
				A RENUNȚA	→						
				ORDIN DE PLATĂ							
ZECE LA PLURAL	→					DOMN TIRAN	→				
ROMA- NITĂ						PERENĂ!					
	→							VINĂ!	→		
SCÂNTEIE	→							TRIADĂ!	→		

Prof. Viorel IORDACHE

DIALOG CU CITITORII

CRONOS 2000

Acesta este titlul primei reviste a colecționarilor de ceasuri din România, al cărei număr 1, noiembrie 1999, l-am primit din partea domnului DUMITRU NEDELEA, din Ploiești.

Publicația apare în Ploiești, orașul în care se află și un muzeu al ceasului, unic în țara noastră, organizat de prof. N.I. Simache (1905-1972) și inaugurat la 6 mai 1963.

Mulțumim pentru exemplarul primit și-i dorim noi reviste cât mai multe apariții.

MAI ERAU DONATORI...

Citind în nr. 3/1999 însemnările acad. Andrei Rădulescu despre Liceul „Sfinții Petru și Pavel”, din Ploiești, dl. colonel (r.) TRAIAN GHEORGHIU, din acest oraș, evocă o altă personalitate din trecutul acestei instituții de cultură: profesorul N.G. Lăzărescu.

Acesta, în 1929, a donat Administrației Casei Școalelor, din București, suma de cinci milioane de lei în scopul constituirii unui fond din ale cărui venituri să se întrețină la studii la Universitățile din București sau Cluj „absolvenți distinși” ai Liceului „Sfinții Petru și Pavel”, „care nu au mijloace suficiente”.

Gestul generos al profesorului ploieștean a fost salutat de Nicolae Iorga, care a publicat, în ziarul său Neamul românesc, articolul Mai sunt donatori. „Deci, mai sunt donatori, scria Iorga. Odată erau familiile mari, demnitarii înalți ai statului, îmbogățiiți comerțului și afacerilor. De pe urma lor, atâtea biserici și mănăstiri, atâtea spitale și școli. Pe urmă însă din partea acestora, chiar când rămăneau moșteniri imense, nu mai dădea nimic.

De un timp însă învie iarăși simțul datoriei către societate. Deocamdată la cei mici, la cei care au adunat greu. Vor putea ei servi de exemplu celorlalți?

DIN AMERICA

DL. AURELIAN STROIE, din București, referindu-se la articolul Cazul generalului Socec (nr. 8/1998), face câteva precizări în legătură cu soția acestuia, Susie. Aceasta nu era „dintr-o bogată și influentă familie vâneză”, ci din S.U.A., fiind născută în Philadelphia, în familia unui foarte bogat om de afaceri, James Harlan. Mai avea un frate Harry și trei surori: Margill, Annie și May.

La 17 ani, în 1885, s-a măritat cu Alexandru I.V. Socec.

MEDICUL PRINȚULUI

Dr. SLOMO LEIBOVICI-LAIS, președintele Asociației Culturale Mondiale a Evreilor Originari din România, din Tel Aviv, ne trimite, în completarea articolului despre Barbu Știrbey, din nr. 6/1999, un articol publicat de dl. Marius Mircu (care în 1999 a împlinit 90 de ani) în Revista mea, din Israel, în care este evocat dr. B. Moscovici - Buftea (în imagine), medicul personal al lui Știrbey.

Dr. Moscovici a fost adus la Buftea de la Huși, de dr. N. Lupu. Pentru cabinetul medical, prințul a comandat de la Viena utilajul medical cel mai modern, bibliotecă și birou de lemn din trandafir, cu geamuri de cristal.

Dr. Moscovici și soția sa sunt înhumați la Cimitirul Filantropia din București.

CERERI ȘI OFERTE

MARCEL DRĂGO-TESCU, bd. Traian, nr. 76, bl. H1, sc. B, ap. 63, Piatra Neamț, oferă colecția completă.

VASILE PETCU, alea Armatei, bl. 6, sc. A, ap. 13, Deva, oferă colecția completă.

ION POPESCU, str. Nișei, nr. 3, bl. R15, sc. 2, ap. 58, București, oferă: nr. 1-9/1967; 5-8, 10, 11/1968; 2-5, 7-10, 12/1969; 8-11/1970; numere dispartate din anii 1971-1998.

EMILIA PIȚIGOI, com. Saeș, nr. 106, jud. Mureș, oferă colecția 1967-1990.

NOROCCEL POPA, alea Parcului, nr. 4, bl. 25, sc. A, ap. 3, Breaza, oferă numere dispartate din anii 1976; 1977; 1981; 1982; 1986; 1988-1990; 1998.

CONTENTS (Romanian History) P.P. Panaiteanu Our Place in Europe • M. Teichman 1941-1944. Eduard Beneş and the Romanian Opposition • I. Calafeteanu Vişinski – His Audiences to the King • D. Ghyka Recollections (1920-II) • V. V. Tilea – Envoy Extraordinary (II) • I. Scurtu 1918-1940. The Way Governments were formed (III) • D. H. Mazilu Human Being is under Curse (III) • C. Troncotă The Special Intelligence Service informs about the Soviet-Finish War • T. Gârbea My Appointments with Mrs Kolontai • I. Lăcustă Stephen the Great in Chişinău • C. Ostop A Statue for the Great Romania made by the Princess Olga Sturdza • A. Davier The French-Romanian Relations (1880-1920) • T. Stănescu-Stanciu Glimpses from the Family History • M. Roşca In the World of Maria Tănase

SOMMAIRE (Histoire roumaine) P.P. Panaiteanu Notre place dans l'Europe • M. Teichman 1941-1944. Beneş et l'opposition roumaine • I. Calafeteanu Vişinski et ses audiences au roi • D. Ghyka Souvenirs (1920-II) • V.V. Tilea – envoyé extraordinaire (II) • I. Scurtu 1918-1940. Comment les gouvernements se formaient-ils (III) • D.H. Mazilu L'individu se trouve sous la malédiction (III) • C. Troncotă Le Service spécial de renseignement sur la guerre soviéto-finlandaise • T. Gârbea Rencontres avec M-me Kolontai • I. Lăcustă Etienne le Grand à Chişinău • C. Ostop La princesse Olga Sturdza et sa statue consacrée à la Grande Roumanie • A. Davier Les relations franco-roumaines (1880-1920) • T. Stănescu-Stanciu La famille – rappel historique • M. Roşca Le monde de Maria Tănase

Содержание (Румынская история) П.П.Панаитеану – Наше место в Европе • М.Тейхман 1941-1944 гг. Бенеш и румынская оппозиция • И.Калафетяну Вышинский – приёмы у короля • Д.Гика Воспоминания (1920 – II) • В.В.Тилея – чрезвычайный посланник (II) • И.Скурту 1918-1940 гг. Как создавались правительства (III) • Д.Х.Мазилу Человек под властью проклятия (III) • К.Тронкотэ Разведка информирует о советско-финской войне • Т.Гырба Встречи с госпожой Коллонтай • И.Лăкустэ Штефан Великий в Кишинёве • К.Остап Памятник Великой Румынии. Автор-принцесса Ольга Стурдза • А.Давье Французско-румынские отношения (1880-1920 гг.) • Т.Стăнеску-Станчу Семья – в прошлом • М.Рошка В мире Марии Тăнасе

INHALT (Rumänische Geschichte) P. P. Panaiteanu Unser Platz in Europa • M. Teichman 1941-1944. Beneş und die rumänische Opposition • I. Calafeteanu Vişinski – Audienzen beim König • D. Ghyka Erinnerungen (1920-II) • V. V. Tilea – Sonderbeauftragter (II) • I. Scurtu 1918-1940. Wie sich die Regierungen bildeten (III) • D. H. Mazilu Der Mensch ist ein Fluch (III) • C. Troncotă Der rumänische Geheimdienst über den russisch-finnischen Krieg • T. Gârbea Begegnungen mit Frau Kolontai • I. Lăcustă Stephan der Grosse in Kischinew • C. Ostop Ein Standbild gewidmet an Gross-Rumänien: Bildhauerin – die Prinzessin Olga Sturdza • A. Davier Die französisch-rumänischen Beziehungen (1880-1920) • T. Stănescu-Stanciu Die Familie als Institution • M. Roşca Die Welt von Maria Tănase.

SUMARIO (Historia rumana) P.P. Panaiteanu Nuestro lugar en Europa • M. Teichman 1941-1944. Beneş y la oposición rumana • I. Calafeteanu Vişinski en audiencias al Rey • D. Ghyka Recuerdos (1920-II) • V.V. Tilea enviado extraordinario (II) • I. Scurtu 1918-1940. Cómo se formaban los gobiernos (III) • D.H. Mazilu El hombre está bajo la maldición (III) • C. Troncotă El Servicio Especial de Informaciones sobre la guerra soviéto-finlandesa • T. Gârbea Entrevistas con la Señora Kolontai • I. Lăcustă Estéban el Grande en Chişinău • C. Ostop La Princesa Olga Sturdza, autora de una estatua dedicada a la Rumania Grande • A. Davier Las relaciones franco-rumanas (1880-1920) • T. Stănescu-Stanciu Del pasado de la familia • M. Roşca En el mundo de Maria Tănase

magazin istoric

Apare lunar, se găseşte de vânzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali de la oraşe şi de la sate; difuzare redacţie, Constantin Muşat, telefon: 315.09.91

ABONNEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57

FAX +40-1-222.64.07 sau 222.64.39

telex: 11995 – Piaţa Presei Libere, nr. 1,
Sector 1, Bucureşti, România

Abonamentul pe un an – 80 dolari U.S.A. (ţări europene);
90 dolari U.S.A. (ţări extraeuropene)

Revista Magazin istoric poate fi găsită pe INTERNET la
http://www.itcnet.ro/history/magazin.htm.

E-mail: mistoric @ itcnet.ro

Tiparul executat la Compania Naţională a Imprimeriilor „Coresi” S.A. – Bucureşti

ISSN 0541-881X

Lei 7 500

